॥विवाहपद्धतिका॥

श्रीगणेशायनमः॥श्रीमार्तंडभैरवायनमः॥श्रीवनचामुंडायैनमः॥श्रीगुरुभ्योनमः॥॥
तीर्थानामधिपःकुरुक्षेत्रपदोसंसक्तवेळास्थितिर्यस्यापूर्णकळद्विजाधिपसमीक्षातोरु
मुसूरुरुष्टत्॥लक्ष्मीशोऽखिळदानवारिसततंअस्निग्धसद्भक्षितिघोषध्वस्तमळोजय
त्युरुकृपासिंधुर्गुरुःकेशवः॥१॥अथचतुष्टयवाची॥तत्रप्रथमंसमुद्रपक्षे॥केशवोयु
रुर्जयति॥सर्वोत्कर्षेणवर्तते॥एणात्युपदिशतिशास्त्राणीतियुरुः॥तमनसर्वोत्कर्षे
णद्योतयतितीर्थानामधिपइत्यादिविशेषणैः॥तीर्थोद्धरेगुरौमार्गइत्यभिधानात्॥
तीर्थानांगुरुर्णामधिपःमहागुरुरित्यर्थः॥तल्लक्षणमाहुःस्मृतिः॥पितापुत्रमुपाद्यं
स्कृत्यवेदानूनेदार्थंश्रद्धाहेत्यित्वाहृत्तिंकल्पयतिसमहागुरुर्भवतीति॥यद्वा॥तीर्थानांग
णादीनांअधिपःसर्वतीर्थमयोगुरुरितिस्मृतेः॥कुरुक्षेत्रपदः॥कुरुतोराजानःतैःश्रितं
सेवितंपदंयस्यासौतथा॥असंसक्तवेळास्थितिः॥नसंसक्तावेळासमुद्रवेलाद्विकाळेषु
स्थितिर्यस्यहिताचारोयेनासौतथा॥यस्यापूर्णकळद्विजाधिपसमीक्षातोरुमुसूरुरुष्टत्॥य
स्मात्पूर्णाःप्राप्ताःकळाःषोडशादयोयैस्तेयस्यापूर्णकळाःतेचतेद्विजाधिपाश्चंद्रास्तेषां

श्री
॥१॥

समीक्षासंदर्शनंतयाआप्तोत्राप्तोरुःअधिकामुद्धर्षस्तस्यपूरस्तोविभर्तीतितथा॥लक्ष्मी
शः॥पक्षुधाद्यादिधनवान्॥यद्वालक्ष्मीनाम्नीमज्जननीतस्याईशःपतिः॥अखिळदानवारिसत
ततस्निग्धसद्भक्षितेः॥अखिळानिअनेकानिचतानिदानानिचतेषांवारिउदकंतेनसततमनव
रतंअस्निग्धाप्रकर्षेणार्द्रासद्भक्षितिर्गृहभूमिर्यस्यासौतथा॥घोषध्वस्तमळः॥अघोषेणाध्व
यनादिघोषशब्देनध्वस्तोमळःपापंयेनासौतथाजनानामितिशेषः॥उरुकृपासिंधुः॥उरुः
पृथुर्यःकृपातस्याःसिंधुःकृपासागरः॥॥अथसमुद्रपक्षे॥कथंभूतःसिंधुस्तीर्थानामधिपः॥
तीर्थराजः॥कुरुक्षितिपदःकुरुतःपर्वतानामनाकादयः तैःश्रितंआश्रितंपदंस्थानंयस्यासौतथा
पदंयवसितत्राणस्थानलक्ष्म्यंघ्रिवस्तुष्वित्यभिधानात्॥असंसक्तवेळास्थितिः॥वेळासमु
द्रतीरंतस्याःस्थितिर्मर्यादाअसंसक्तावेळास्थितिर्मर्यादायेनसतथा॥यद्वियअयं॥यत्यद्वा
कोळेपर्यंतकळःपरिपूर्णकळोद्विजाधिपश्चंद्रस्तस्यसमीक्षासमीक्षासमुदयःतेनआप्तोत्राप्तो
ऽरुरधिकतरामुद्धर्षोयेनसतथा॥तदापूरभरैर्जळपूरपरत्यात्॥चंद्रोदयेहिसमुद्रस्यजळ
भरः॥अत्रापिपूर्णश्चंद्रोदयेऽधिकपूरइतिभावः॥लक्ष्मीशः॥लक्ष्म्याईशःपिता॥अखिळदानवा

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE DECCAN COLLEGE BUILDING POONA 6

रिसतनत्रस्निग्धसद्मक्षितिः॥ अखिळादानवारयोदेवाः नैःसततंत्रस्निग्धाश्रोभायमानासद्मक्षितिःस्थानभूमिर्यस्यासोतथा॥ यस्यानेविघ्नादिदेवानिवसंतीत्यर्थः॥ घोषश्चस्मळः॥ घोषेणध्वन्यात्मकेनधस्मोमळोयेनसतथा॥ सुधीवसफळंजन्मयेनसंतिमहोदधौ॥ महत्यकृतिघोषेणब्रह्महत्यादिकलीयतेतत्कुरुतात्॥ अथविघ्नपक्षे॥ केरावोनारायणोजयति॥ गुरुरुडुनाजुनाथोनांज्ञानोपदेष्टा॥ तीर्थानामधिपः॥ गंगादीनांतत्सदृजन्यत्वात्॥ कुष्टक्षुतपदः॥ कुष्टदुरणीधरःश्रोषःतत्राश्रितंपदंयस्यसतथा॥ श्रोषश्रोथीत्यर्थः॥ असंयक्तवेळास्थितिः॥ असंयक्तावेळायांसमुद्रतीरेदूरकादोस्थितिर्निवसतियेनसोतथा॥ यस्मात्सूर्यात्मकळोहिजाधिपसमीक्षात्मारुमुसूरभवत्॥ यस्मात्सूर्यात्मात्मनःश्रोथीदृकळायेनसःयस्मात्सूर्यात्मकळश्चासौहिजाधिपश्चंद्रस्यसमीक्षासंदर्शनंतयाआत्मानंरुमुहर्षीमुद्धर्षस्तस्याःपूरःतंबिभर्त्तिपुष्णातीतथा॥ लक्ष्मीरोगलक्ष्मीपतिः॥ अखिळदानवारिसततस्निग्धसद्मक्षितिः॥ दानवारिदैतिनांमदजळंतेनसततंस्निग्धाआर्द्रीकृताःअखिळासमग्रादानवारिसततस्निग्धासद्मक्षितिर्भूलोकगणैरभिर्यस्यासतथा॥ कुलरामानानारोदोयस्यदृग्गणैरभिरेवंविधेनिधुरणप्रसिद्धं॥ घोषश्चस्मळः॥ घोषणांब्रजस्थितगोपादीनांधस्मोमळोयेनसतथा॥ कृपावतारेब्रजसिद्धमिदं॥ उरुकृपासिंधुः॥ महाकृपासागरः॥

स्वगुणात्मात्॥ अथसूर्यपक्षे॥ केरावःसूर्यः॥ केरारमथः॥ धरास्थाःकेरायस्यासौकेरावः॥ केरणद्वोमनरस्यामिनिघ्नंसासायांमत्वर्थीयः॥ कथंभूतःकेरावः॥ गुरुः रोमकभयास्फुरादीनांज्योतिःशास्त्रादिज्ञानोपदेष्टा॥ अतएवतीर्थानामधिपतिः॥ तीर्थानांज्योतिःशास्त्रादीनांअधिपःप्रवर्त्तकः॥ तीर्थंशास्त्रोक्तरक्षेत्रेष्वित्यभिधानात्॥ कुष्टक्षुतपदः॥ कुष्टदुरयाचळःतत्राश्रितंपदंयेनसतथा॥ उदृथशिरवरिष्टंगस्वर्णसिंहासनस्थदृस्फुकः॥ असंयक्तवेळास्थितिः॥ वेळाकाळःतस्यास्थितिर्वत्सरादिनादिनियमः॥ असंसक्तावेळास्थितिर्यस्यासौतथा॥ यस्यात्सूर्यात्मकळोहिजाधिपसमीक्षात्मारुमुसूरभवत्॥ यस्मात्सूर्यात्मात्मनाश्रोथीदृकळायेनासोयस्यात्मकळःसचासौहिजाधिपश्चंद्रस्यसमीक्षासंदर्शनंचंद्रस्यप्रतिदिनकळाहृद्धिःक्षयश्चसूर्यकिरणसंसर्गनिमित्तंहिगतिनिवासनात्प्रसिद्धं॥ आत्मानंहृदयेनलालसातेनाऽरुमुसूरःमहाहर्षभरःतंबिभर्त्तिपुष्णातीतिनथा॥ लक्ष्मीभूः॥ लक्ष्म्यादीनेयःनासामीशः अखिळनेजसामधीशः॥ अखिळदानवारिसततस्निग्धसद्मक्षितिः॥ अखिळाश्चनेदानवारयश्चेंद्रादिदेवाः नैःसततंस्निग्धाश्रोभायमानासद्मक्षितिस्थानभूमिर्यस्यासोतथा॥ इंद्रादिदेवेःसेव्यमानेतीतासर्थार्थः॥ घोषश्चस्मळः॥ घोषेणनामगर्जनेनधस्मोमळोयेनासतथा॥ ऊरुकृपासिंधुः॥ महाकृपासागरः॥ स्थानरजंगमज

गतइतिनोषः॥ आदिसाङ्गायतेदृष्टिदृष्टेरन्तेततः व्रजाद्सायुक्तेः॥ इत्येतेमदुदितश्लोकस्यार्थो॥ ॥अथप्रकृतं॥ बध्नातिस्मविवाहपूर्वकपदंदृंदावनंकेशवादिसोयत्कुटिलोक्तियुक्तिवकुलंकु र्थीभूदंपदैः॥ हेलागम्यमनल्पदृष्टसुधियांनन्तेतिनेषांतथातस्मात्तद्वृतिंविनोषसहितांमार ब्धुमस्युत्सुकः॥२॥ नानाकलागमपटुर्भुविगीतकीर्तिःश्रीकेशवोस्यतनयःकुरुनेगणेशः॥ टी कांप्रभांधतमसापहरांविवाहवृंदावनस्यकरपीडनदीपिकास्यां॥३॥ व्याख्यामाज्ञेणानुष्ठंकुरु ष्वकेशवाद्यवाहवृं॥ मतिमंतस्तुसद्युक्तिविनोषरचनैरपि॥४॥ इत्यादौग्रहलाघवायस्वयूरणंति थादिसिद्धिहृयंश्लोकैः श्राङ्निबंधसनासनतयालीलावतीव्याकृतिं॥ सत्रेक्षेपमुदूर्त्तनत्वविवृतिं पर्वादिसंनिर्णयंतस्मान्मंगलनिर्णयाद्यथकृथातावेवाहिसंदीपिका॥५॥ श्रीमद्वेदाब्जकुनिम्रेष वंशोद्भवश्रोदीक्षितमंडनसकलागमाचार्यनर्योजोतिर्विकुलावतंसोऽनेकक्रतुकलापच तुरःश्रीदेवज्ञरणागतनयःश्रीवेदाबाकैःकरणाकंठीरवादिग्रहगणितायुक्तानिजांसत्कवितांवि ॥३॥
र ग्रोषरचनासमेतांवाक्यविचारैर्नानुरोदर्शयन्संहितास्कंधेकेदारभूतेविवाहपटलेंचिकीर्षुर्ज न्मजन्मांतरार्जितैःसत्पुण्यैरुत्तोसन्नत्रग्रहनिरासेनग्रंथसमाप्त्यर्थंसमाप्तेपितुःसद्विनयार्थंग्रा ह्यचारपरिपालनेननिरोष्यज्ञिक्षार्थंचश्रीलक्षणंमंगलमाचरन्नश्रीलक्ष्मीनारायणयोर्विवाहले

क्षणंप्रथमसंनिवेशनंनमस्तंतनिलकाहत्तेननर्णयति॥ ॥श्रीगार्ग्यएोःसरजनुवोनवमांनिवेशः कुग्रायंचलचलन्नयनांचलश्रीः॥ यत्रांचलग्रथनमंगलमाचचारश्रृंगारहारमणिकोस्तुभर श्मिगुंफः॥१॥ श्रयतेविघ्नमेतांसाश्रीः॥ गार्ग्योयस्यास्तीतिगार्ग्यएोनयोर्लक्ष्मीनारायणयोर्नव संनिवेशःनवसंगमः॥ संनिवेशोभूसंस्थायांत्रवेशेसंगमेपिचेत्यभिधानात्॥ वःयुष्माकंकु ग्रायंसरजनुकरोत्विसाश्रीः॥ नवसंनिवेशोजातिर्विनोषणंहरणाद्॥ चलचलन्नितिं॥ चलन्तौचलौचलंतस्तौचलंतौस्खलंतौतरगमनंचलनंतस्मात्सरानर्त्तनंतलनंचलौचचलंतौचचल चलंतःनयनानामंचलाःश्रोताःनयनांचलाःचलचलंतश्चतेनयनांचलाश्चचलचलन्नयनांच लास्तेषांश्रीःशोभायस्मिन्नवसंनिवेशोसतथा॥ समासांतविधेरनित्यत्वात्कत्रसयाभावः॥ सानुरागपरस्परावलोकनेननयनांचलौचंचलौचलंतौचेतिजातिः॥ लज्जाकुठितयानयनां चलाभ्यामेवावलोकनंयुक्तं॥ सकुंयत्रनवसंनिवेशोश्रृंगारहारमणिकोस्तुभरश्मिगुंफःअंचल ग्रथनमंगलंश्राचचारश्राचीर्णवान्॥ श्रृंगारस्यहारःश्रृंगारहारःतस्यामणिःश्रृंगारहार मणिःसचकौस्तुभश्चश्रृंगारहारमणिकोस्तुभोनयोरश्मेयस्तेषांगुफः॥ गुंफग्रथनेगुफनंगुं फःग्रथनमितियावत्॥ अंचलयोर्ग्रथनंतदेवमंगलंश्रंचलग्रथनमंगलं॥ श्रियःश्रृंगारहारम

णिः ग्राह्यि या स्नुको स्नुभः तद्रमीनांपरस्परं ग्रथनं ग्रंचलग्रथनभावंप्रापेत्यर्थः॥ विवाहसमये वरवधूवस्त्रांचलग्रथनंमंगळत्वेनक्रियतइतिप्रसिद्धसमाचारः॥ सतुअत्रसंगेनशृंगारहारमणिकोस्नुषरश्मिगुंफनेनविष्पन्नद्युतिभावः॥ अत्रमंगळार्थंगणादिदोषनिरासार्थंचादिग्रहणंद्वयोगः॥ तदुक्तं॥ देवनागाचकाःग्राह्यायेचपदादिवाचकाः॥ तेसर्वेनेवनिंद्याःस्युर्लिपितोगणतोपिवेति॥ यथा॥ श्रियःकुरूणामधिपस्यसाहो॥ अथास्यग्रंथस्यग्राह्यभूळत्वेनग्राह्यमाएवंतथाग्राह्यानग्रंथेभ्योवैशिष्ट्यंद्योतयन्संबंधादिचतुष्टयगर्भंतद्वारभूतंहेतुंवसंततिलकयाह॥ संवर्ण्यगर्गभृगुभागुरिरेभ्यगीर्भ्यः सारंवराहमिहरादिमतानुसारं॥ स्फारस्फुरत्स्मरिमळाद्युफळंविवाहवृंदावनंविरचयामिविचाररम्यं॥२॥ अहंविवाहवृंदावनंनामग्रंथंविरचयामि॥ अन्वर्थनामविवाहवृंदावनविवाहः॥ स्त्रीपुरुषसमागमलक्षणः॥ तदर्थंवृंदावनमिववृंदावनंविवाहवृंदावनं॥ कृष्णोहितत्रगोपीभिःसहपरस्परपाणिधारणपूर्वकंरासक्रीडादिकंकृतवान्॥ अन्येपिसूरसेनसुषेणादयः॥ वृंदावनंनामवनंयमुनातीरेप्रसिद्धं॥ यद्वाविवाहानांवृंदंविवाहवृंदंतद्वनंतीतिविवाहवृंदावनं॥ अत्रहिसभ्यसदसत्फळनिरूपणेनअसत्समयपरित्यागात्सत्समयविवाहकरणेनपुत्राद्यपिवृद्धिद्वाराविवाहावनत्वंयुक्तमस्यग्रंथस्य॥ कथंभूतंविवाहवृंदावनं॥

श्री ॥४॥

६ विरुध

स्फारस्फरस्मरिमळाद्युफळं॥ स्फारंतितानिस्फारंतिवित्सुतानि॥ स्फुरस्फूरत्तौ॥ स्फुरंतितानिस्फरंतिनाहिकानिपरिगतोमळःपरिमळःदोषाभावः॥ कुगतिग्राह्यश्चेतनस्फुरुषः॥ तेनाद्यानिपरिमळाद्यानिस्फारंतिस्फुरंतिपरिमळाद्यानिफळानिनक्षत्रफळादीनियस्मिंस्तथा॥ पुनःकीदृशं विचाररम्यं॥ नानाविधैर्मुनिवाक्यानांपूर्वपक्षसिद्धांतरूपसारासारविचारेणरम्यं॥ किंकृत्वा॥ गर्गादिगीर्भ्यः गर्गादयोयेनर्षितेफलस्यादीनामुपलक्षणं॥ तेषामप्यत्रमतोपन्यासदर्शनात्॥ गर्गादीनांगिरोवचनानितेभ्यः एकैकदृष्ट्यादिवाक्यपरित्यागेनबहुमतस्वीकारात्सकंसारासारंसंवर्ण्यमेलयित्वा॥ नकेवलंस्वीयमतेनैवसारंसंवर्गितं॥ किंतु॥ वराहमिहरादिमतानुसारं॥ आदिग्रहेनलक्ष्मीपतिधरादीनांग्रहणं॥ वराहमिहरादीनांमतमनुसरतितत्तथा॥ गर्गादिवाक्यानांसारासारपर्यालोचनयावराहादिमतानुसारंविचार्यविरचयामीत्यर्थः॥ अत्रस्यानांमहत्त्वनामपिगर्गादिमुनिवाक्यमूळत्वेनग्राह्यमाएवमितिभावः॥ स्फारइत्यादिनिर्दोषाढ्येनपूर्वग्रंथेभ्योऽस्यवैशिष्ट्यंद्योतितं॥ अथसंबंधादिचतुष्टयकथनमंतरेणशास्त्रारंभवैयर्थ्यप्रसंगः॥ तदुक्तं॥ सिद्धिःश्रोत्रप्रवृत्तानांसंबंधकथनाद्यतः॥ तस्मात्सर्वेषुशास्त्रेषुसंबंधःपूर्वमुच्यते॥ किमनाभिधेयंस्यादितिप्रश्नस्तुकेनचित्तू

यद्दिनजो-अतेतस्मेफलंभूयंकुर्यात्तेनू॥सर्वस्येवहिग्रा स्त्रस्यकर्मणोवापिकस्यचित्॥यावत्प्रयोज
नंनोक्तंतावत्फलेनन घटघतइतिं॥एवंहृद्धोपदेशंहृदिसंधायाग्रेनेनैवपद्येनसंबंधःसूचितः॥परमप्रा
प्तुफलमित्येनेनाऽभिधेयंसूचितं॥तस्याग्रास्त्रस्यचप्रतिपाद्यप्रतिपादकत्वेनसंबंधोवा॥प्र
योजनंतुशुभाशुभफलादेशः॥तज्ज्ञेज्ञासुरधिकारी॥एतदुक्तंभवति॥वक्तुशानमुख्यात्तनिस
तस्याग्रास्त्रस्यनारदवसिष्ठादिमुनिपरंपरयाऽस्मिन्लोकेग्रथितस्यब्रह्मणासहसंबंधः॥
उक्तंचनारदेन॥अस्याग्रास्त्रस्यसंबंधोवेदांगमितिधातेतइति॥अस्याग्रास्त्रस्यवेदांगमितिकृ
त्वाधातन्नःसंबंधइत्यन्वयः॥यद्वावक्ष्यमाणाभिधेयस्यतत्प्रतिपादकत्वंशास्त्रस्यचप्रतिपाद्यप्रति
पादकत्वेनसंबंधः॥नक्षत्रशुद्धिकालमीमांसारात्रिमेलकनवांशविचारयहगुणचंद्रतारबल
शुक्रसनातिथ्यादिलग्नशुद्धिगोधूलिकगोचरनिर्णयशुभाशुभयोगबलसामुद्रिकलक्षणादिमि
श्रफलनधूवरश्राद्धादिकंप्रतिपाद्यतदत्राभिधेयं॥प्रयोजनंतुजनभजनभांतराज्ञिनसदस
त्कर्मविपाकरूपशुभाशुभफलसूपंचकंनक्षत्रग्रहफलादिनाजगतःशुभाशुभफलनिरूपणं॥
तत्राशुभफलेग्रहशांत्यादिनाग्रहबलाद्यपतःसत्समयेविवाहादिसंपादनेनवासच्छक्तुनानि
मित्तादिनाविंचयिष्यतइतिकृत्वातथा॥तत्प्रतिकारनिरूपणंच॥उक्तंचनारदेन॥प्रयोजनंतु

शुभफलयो[illegible]

जगतःशुभाशुभनिरूपणमिति॥तज्ज्ञेज्ञासुरधिकारीसचद्विजएव॥ननुशूद्रादिः॥वेदांगत्वात्॥
यतोद्विजैरध्ययनीयमेवकुर्यादहस्यंपर
मंचतत्त्वमिति॥अथापनेनुब्राह्मणएवाधिकारी॥क्षत्रियवैश्ययोरध्यापननिषेधात्॥म हा
प्रयोजनंतुवेदांगाध्ययननधर्मपरिपालनत्वात्॥जगतोऽशुभनिराकरणंचसुकृतसंचयद्वारात्रि
काळादित्रितयोगतुल्यानरुद्रागतसमयोगिवन्त्रितयायसानंदावाप्तिलक्षणमोक्षावाप्तिः॥
उक्तंचश्रीमद्भगवतेगर्गप्रतिनंदेन॥ज्योतिषामयनंसाक्षाद्यच्चज्ञानमतींद्रियं॥प्रणीतंभव
तायेनपुमान्वेदपरापरमिति॥सिद्धांतेऽपि॥योज्योतिषंवेत्तिनरःससम्यक्धर्मार्थमोक्षा
लभतेचिरान्नेति॥गर्गेपि॥यंथतभ्रार्थनक्षत्रंतत्त्वंजानातियोद्विजः॥अग्रहुकुसभवेछा
द्रुपूजितःपंक्तिपावनइति॥अत्रसंम्यग्ग्रहणेनअसंम्यक्कुशास्त्रपरिज्ञानादयथाग्रास्त्रस्य
विवाहादिफलादेशकस्यपंक्तिदूषकत्वमस्तीतिगम्यते॥एतदुक्तंभवतिनैव॥अविदितवेद्यःग्रा
स्त्रंदेनज्ञत्वेप्रपद्यतेसपंक्तिदूषकेःश्राद्धेयोनक्षत्रसूचकः॥नक्षत्रसूचकोदृष्टमुपवासं
करोतियः॥सब्रह्मजन्मधनामिष्टसाद्धंभक्षविडंबिना॥१॥ऋक्षविडंबिनानक्षत्रसूचकेन॥
अतश्चायथाग्रास्त्रफलादेशफलएवनक्षत्रसूचकः॥नत्वेतत्तत्रशास्त्रपरिज्ञानादेवहु

संप्रपद्यत इत्युक्तत्वात्॥ पूर्वार्जितसद्दुष्कर्मविपाकोदेवमित्युच्यते॥ तज्जानातीति दैवज्ञः॥ तस्य भावो दैवज्ञत्वं॥ बृहस्पतिरपि॥ दैवज्ञेऽशास्त्रतत्त्वज्ञे मूर्खे दुर्लभो निष्पतेयदि॥ सम्भूर्खैः समन्वेष्या भाग्यैर्नक्षत्रसूचकैः॥ इति॥ अतएवकश्यपेनवेदपारगसाहिसेनेननक्षत्रसूचकस्यश्राद्धेभोजनं स्मर्यते॥ अरिष्टभ्रंशहृन्नाचयंगोनक्षत्रसूचकः॥ काणःकुंठश्चमंदश्चश्चित्रीमूर्खश्चदुर्वान्॥ सर्वेश्राद्धेनियोक्तव्याभिश्चितावेदपारगैः॥ ७॥ दोषोपिस्मर्यते॥ ज्यायश्चित्तंचिकित्सावज्ञो तिषंधर्मनिर्णये॥ विनाशास्त्रेणयोब्रूयान्नक्षत्रंघातकमिति॥ अतोसम्यक्शास्त्रवेदनादृथाशास्त्रफलादेशकोनक्षत्रसूचकः॥ ननुशास्त्रैकदेशज्ञोनेतिसिद्धं॥ अतएवोक्तंगर्गादिभिः॥ वनंसमाश्रितायेपिनर्ममानिःपरिग्रहाः॥ अपिते परिपृच्छंतिऋषिंतेषांगतिकोविदं॥ मूलर्क्षतिथिनक्षत्रमतेवश्रायनेतथा॥ सर्वाएयेवकुलानिस्युर्नस्यात्सांवत्सरोयदि॥ नासांवत्सरिकेदेशेवत्स्यंभूतिमिछता॥ चक्षुर्भूतोहियत्रैषपापंतत्रनवेद्यतइति॥ मूलोवत्यादिष्वपि॥ देशादिनकृतंपापंहंतिसिद्धोतवेत्तरि॥ दिनजंनिशिसंध्यासुत्रेत्तानिशिजंदिने॥ रणेभगणवेत्तावेकरात्रोत्थंपापंजघंयति॥ बहुपापंतत्रनक्षत्रसूचकः॥ किंतु एकःकेवलेनाक्षत्रसूचीनक्षत्रसूचकः॥ अतोऽस्यशास्त्रस्यैकदेशाध्ययनमपित्रैवर्णिकस्ये

श्री ॥६॥

वाधिकारोनास्तीतिसिद्धं॥ तत्राप्यार्षवाक्यानांपाठमात्रेणापिफलमस्ति॥ स्मृत्यादिपठणवदिति॥ अथविवाहादिसर्वकार्येषुनारदादिभिःप्रथमंदुष्टंत्यक्त्वासच्चांगशुद्धेराधान्यं॥ तत्रापिराधान्यं नक्षत्रशुद्धेः॥ तथाचभृगुः॥ भानांशुद्धोदयमप्यशुद्धंभशुद्धिहीनंअवदंतिसंतः॥ तस्माद्विद्वेषणाभशुद्धिमादौविचार्यकार्यंशुभमुदारयेदिति॥ अतःसैवप्रथममभिधीयते॥ सानुक्तनक्षत्राणामेव॥ अतःप्रथमंशुभनक्षत्राण्युक्त्वातत्यजंगेनशुभानूसौरमासांश्चाह॥ ॥ऋनानुराधामृगमूलरेवतीकरंमघास्वातिरदूषणोगणैः॥ रवेरभीनामकशद्दिषट्टहीकरग्रहेमंगलकृन्मृगीदृशां॥ २॥ वंशस्थंवृत्तं॥ ऋक्षाणिरोहिण्युत्तराणि॥ अनुराधादीनिप्रसिद्धानिकरोहस्तः॥ तेषांसमाहारेऋक्षवद्भावःकूबत्वंच॥ मघास्वातीप्रसिद्धे॥ अयमेकादशानक्षत्रात्मकोगणः॥ चेदृदूषणाःनक्ष्यमाणादोषरहितः॥ तदाभृगोर्दृशांस्त्रीणां॥ भृगजातिःस्त्रीर्भृगी॥ नस्याद्गिनदृश्यासांनासांकरग्रहोविवाहेमंगलकृत्स्यात्॥ नक्ष्यन्तिच॥ स्फुरद्दूषणभरवलोस्यादि॥ क्रूरवेधादिदूषणंशुभफलंतत्रतत्रनश्यति॥ रवेरिति॥ षण्णांदृक्षाणांसमाहारःषड्ऋक्षंमकरःआदिर्यस्याःसामकरादिःसाचासौषड्ऋक्षीचमकरादिषड्ऋक्षी॥ अभीनामीनरहितोमकरःकुंभमेषवृषमिथुनस्थोऽर्कोविवाहेमंगलकृदितिसूर्थः॥ नन्वत्रनक्षत्रशुभोयंहादीनांशुभो

नि

दीपिका

शुभकर्तृत्वंकथंयुज्यते॥प्राचीन सदसत्कर्मविपाकरूपस्यदैवस्या वश्यंभावित्वात्तथाच
योगकः॥यत्तनुयत्त्वाप्तमंतस्यविधानंसुरैरपिसचिवोऽपि॥यःसाक्षान्नियतिज्ञः सोपिनशक्तो
यथाकर्तुं॥तद्विधानोपायंलग्नविधानेनसंप्रवक्ष्यामि॥जन्मन्यथवाप्रश्ने तत्सदृशफलंवि
वाहेऽपीति॥अतोयथोक्तविवाहादिसमयादैवपाकज्ञानोपायाः॥विवाहादिषुयादृशसमया
वाप्तिस्यादृशंदैवमस्तीतिज्ञेयं॥एतदुक्तंभवति॥वरप्रदानपरिणयनशचीपूजाभिषेककरणानि॥
शुभतिथौकिलग्नभवतिकालात्पुण्यानामिति॥अतोविवाहादिशास्त्रंदैवज्ञापकमेवेति॥
मैवं॥सद्युक्तंमन्यसे॥विवाहादिषुनिहितशुभकालस्ययंत्रादिनाप्रयत्नेनपुरुषसाध्यता
नु॥सत्यंशुभयोगेकर्मसिद्धिर्नकेवलंदैवेनेति॥तथाचवक्ष्यति॥फलेद्यदिप्राक्तनमेवकिंतेन
व्याद्युपायेषुपरःप्रयत्नः॥श्रुतेस्मृतेश्चापिनृणांनिषेधविद्धात्मकेकर्मणिकिन्निषेधणा॥यदितुदैव
मेवफलेतदासर्वोपिजनःक्लेश्याद्युपायेषुकथंप्रवर्तते॥किंच॥निषेधविध्यात्मकाःश्रुतिस्मृत्याद्
योपिनिरर्थकास्युः॥नहिक्लमारोहेन्नकूपमवेक्षतेनबादुर्भ्यांनदीतरेन्नचसेयमप्यापद्यतेत्यादीनां
नाश्वलायनादिकल्पानां॥श्रीकामःपुष्टिकामोवायहयज्ञंसमाचरेदित्यादियाज्ञवल्क्यादिवचना
नांचिकित्सादिशास्त्रस्यवैय्यर्थ्यप्रसंगःस्यादित्यर्थः॥ ॥तथाचयाज्ञवल्क्यः॥ ॥दैव पुरुषा

कारश्चकर्मसिद्धिर्व्यवस्थिता॥तत्रदैवमभिव्यक्तंपौरुषंपूर्वदेहकर्मेति॥कर्मसिद्धिःफलावाप्तिरिष्टानिष्ट
प्राप्तिलक्षणा॥साचकेवलदैवेनव्यवस्थिता॥अपितुपुरुषकारेपिपुरुषकारःप्रयत्नः॥अपितुपुरुष
कारोभावेदैवमेवनास्तीत्याह॥तत्रदैवमिति॥पूर्वजन्मार्जितंपौरुषंदैवमित्युच्यते॥नत्वौत्पौरुषकारात्
नंतरंमहाफलोदयेनअभिव्यक्तं॥अतएवाहवसंतराजः॥पूर्वजन्मजनितंपुराविदःकर्मदैवमितिसंप्रचक्षते
॥उद्यमेनतदुपार्जितंतदावांछितंफलतिनैवकेवलमिति॥तस्मात्प्रयत्नाभावेदैवंनास्तीतोविवाहादिषु
शुभकालाद्यभिलक्षणंफलोविधानमयः॥तथाचनारदः॥सर्वत्रभाषणामास्योयंग्रहस्तत्रभूमुनमे॥
यतस्तद्वियोषायांशीलनंस्थितंधर्मेतुतेस्याःसच्छीललब्धिस्तुलग्नवशातेःस्वलु॥पीनामहो
क्षांसंवीक्ष्यलग्नंशुद्धिंप्रचक्षते॥अतोदैवप्रयत्नयोरुभयोरेफलासिद्धिर्नसंभवति॥तत्रदृष्टांतमाहया
ज्ञवल्क्यः॥यथाह्येकेनचक्रेणरथस्यगतिर्नैवे॥मानं॥स्त्रीषायपोषायचनस्यतस्मात्सदासदाशा
रवतांनहानिरिति॥यत्राकर्मतस्यस्त्रीषायपोषायचअधुनाविधीयमानंकर्मभवतीकिंवत॥यैवजं
सलिलानलोवासंस्कारवत्कर्मविधीयमानं॥यथाबीजंशुभैःसलिलादिसंस्कारैःसंस्कृतंसदुप्तंते
वईतेच॥तदुक्तंकर्मापिदैहिकेनसत्प्रयत्नेनवईतेऽन्यथास्त्रीयतइत्यर्थः॥तस्मात्कारणान्नृणांस्त्रीनिहि
तविवाहादिशुभकालग्रहस्त्रीणांचिकित्सादिसदाचरवतांपुरुषाणांसदानहानिःस्यात्॥अपिच॥दैवैक

एवंपुरुषकारेणाविनादैवंनसिध्यतिइति"

लपुरुषनिष्टतद्दूरकालवद्भूतएवविपच्यतइतिदुष्टमपिदुष्टांतरसाहिसेनेवदुष्टकारि॥यथादुर्जनोरंजा
न्वेषणेन॥अतएवोक्तंश्रीपतिना॥अकाळचर्योमृगयाचसाहसंस्त्रीनजानंगजवाजिवाहनं॥एकेपरे
षांगमनंचवर्जयेत्॥एतेदुष्टाराजाविषमस्थितंपिहंति॥वसंतराजापि॥नैनंदेवमिहहंस्येनंदहिनापूर्व
कर्मविहितंकुतोपरे॥दूरकालवद्भूतोविपच्यतेयुज्यतेअवहितंकर्थंतुतदिति॥अतएवदेवत्रामा
एयत्नोवंस्मृतः॥अतएवदुष्टमपिदैवफळंविवाहादिसमयावाग्निरुपयत्नेननिवर्त्यतएव॥यथाह
सएव॥सर्वंवन्हिविषकंटकादिकंयेनदेवप्रारब्धोत्तिमानवः॥हूरतस्त्रजोतिघोरुषंसदृतेननस्फुर
ति दैवतोऽधिकं॥पौरुषेणाहृदयेसिनागतिंआशुवांतकुरुषासुमेधसः॥यांतिदैवप्रेरणालयंयथा
पादयोर्ज्वलतिदावपावके इति॥अतःशकुनगोचरादेनाअविदितंअश्रुतंदैवफळंनशुभेनप्रयत्ने
नसंतोवंचयेत्॥तथासएवाह॥तन्निष्फलंशकुनेनदुःखदंवंचयंतिनियतंसमुद्यतं॥पौरुषाद्यपुरु
षाःसुमेधसःसंत्रयंतिपुनरात्मनोहितमिति॥नदैवफळंदुःखदंसमुद्यतंशकुनेननिरूपयपुरुषाःपौ
रुषेणवंचयंतीत्यन्वयः॥अथानंतरोक्तेः सर्वत्र दृष्टांतः॥पौरुषंभवफळसाधनंकथंनस्यात्॥
उच्यते॥समानेभूमिसमानसलिलादिसंस्कारेपिफळवैचित्र्यदर्शनात्कारणांतरंकल्प्यते॥न
दैवंदैवमिति॥अनयोभयोगेसत्येवफळसिद्धिरिति॥अथकेचिद्बुद्धिःकर्मानुसारिणीनिमत्तमा

नाः॥प्रयत्नोपिदैवानुरूपइतिरूढादैवमेवफळसिद्धेःकारणमितिमन्यंते॥तन्नचतुरस्रं॥अथ
वस्थादोषसंश्रयात्॥तथाहि॥प्राक्तनार्जितपौरुषमेवकिळदैवमित्युच्यते॥अन्यःप्रयत्नः॥प्राचीन
पौरुषलक्षणोनदैवेनजन्यःतदपिपौरुषंतत्प्राचीनपौरुषजन्यमितिअत्रनवस्था॥अतःप्रयत्नो
पिदैवप्रेरितइत्यनुपपन्नं॥नैतन्मनोरमंहेतुः॥नखल्वियमनवस्थादूषणा॥अनादिसंसारेबीजांकु
रन्यायदृष्टांतसद्भावात्॥नचैतद्युक्तं॥॥नहिबीजांकुरन्यायादेवमेवमूळमितिनिश्चीयते
नापिप्रयत्नः॥अतःसत्युभययोगेफळसिद्धिरितिमतंबहुरस्यं॥एवंचेत्तर्हिशोनकोक्तवाक्यानांपू
र्वोक्तानांकोसंगतिः॥उच्यते॥दैवंतुदृढकर्मरूपंचेतिहि विधंतत्रदृढकर्मरूपस्यावश्यंभावि
नात्यरुशस्त्रादिरूपेणासंपूर्णप्रयत्नेनापितन्निवारयितुंनशक्येते॥दृढमूळवत्॥स्वरतरवातो
घातेपिदृढमूळपादपवत्॥अदृढकर्मरूपंतुप्रयत्नेननिवार्यते॥अशिथिलमूळपादपवत्॥
तथाचजातके॥येधर्मकर्मनिरताइत्यादि॥प्रयत्नाभावेविपच्यतइति॥तथाचतत्रैव॥पापिष्ठायेदृ
ष्टधर्मादेवत्राह्मणानिंदकाः॥अपथ्यभोजिनस्तेषांमकाळमरणंध्रुवमिति॥अतएवाचिकृत्सि
तशास्त्रेपि॥पूर्वजन्मकृतंपापंव्याधिरूपेणबाधतइति॥सर्वेव्याधीनांसाधारण्येनकर्मज
त्वेपिसाध्यासाध्यत्वे नहैविध्यमस्ति॥तत्रापिदृष्टोपायेसुखोपायेहैविधसाध्यउच्यते

असाध्याद्विविधो ज्ञेयः साध्योयश्चाप्रतिक्रियः॥साध्यासाध्यत्वमायातिसाध्यश्चासाध्यतांतथा॥घृं
तिश्चाप्यनसाध्यस्तुनराणामक्रियावतामित्यादिनाअचिकित्सितव्याधेर्दृष्टकर्मजन्यत्वेनिश्चियते॥अतोदैवस्यैवेदंद्वैविध्यमस्ति॥अतःश्रौनकादिवाक्यानंतपूर्वपक्षरचितानामयमर्थः॥येन
त्विति॥येनपुरुषेणयत्रासमंआवश्यंभोक्तव्यंदृष्टकर्मोपार्जितमितिथावत्॥नहुस्मृतिरप्य
यथाकर्तुनरांकः॥अथतद्यदृष्टकर्मोपार्जितमन्यथाकर्तुरांकइत्यर्थः॥नरत्रहीनेति॥त
द्विज्ञानोपायमिति॥अत्रायंभावः॥यस्यपरिणायनादिकालेदुष्टंहुस्मृतिचंडादिदृष्टंसतितद्व
वपाकस्यतादृशमशुभफलमितिज्ञातं॥उक्तंचविवाहपटलांतेतेनैव॥एवंबुध्वामतिमान्
भविष्यफलमादिशेत्॥सकुहूहीनि॥अतोबौधायनादिविवाहेननुछूतिरूपधर्मेणप्रय
त्नमंतरेणनान्निवर्त्यंते॥धर्मेणपापमपनुदतीतिश्रुतेः॥शुभकालेननुअशुभदैवफलंनिवर्त्यते॥शुभंकुवर्तते॥अतएवनत्रैवतेनोक्तं॥सुपरिस्थितंविलग्नंधर्मार्थसुखायभवतिदंपत्योः॥७॥
॥तद्विपरीतंनिधनायागतातीतकालेन॥अपरिस्थितंविलग्नंनदेयंपंडितेनदैवविदा॥अथ
योऽब्दनिधौमज्जतिशास्त्रमविज्ञाययोद्यात्॥इति॥हुस्मृतिरपंडमाह॥स्वभावोदैवकार
योयंशुभाशुभसमन्वितः॥अनादिनिधनःसर्वोनिर्दोषानिर्गुणः॥तस्मान्निर्दोषकालार्थ

मुहूर्तमधिगच्छति॥कालःशुभोगुणैर्युक्तोबलशुद्धिशुभप्रदः॥दोषैर्युक्तोविचर्मणैर्बहुभिर्म
र्त्यदुष्करैरिति॥अतःशुभकालबलेनपूर्वोक्तमोपार्जितमशुभमपिनिवर्त्यतइतिसर्वमनव
द्यं॥अतोनक्षत्रादीनांकालावयवत्वात्सर्वकर्मशुभाशुभफलदत्वंमस्तीतिसिद्धं॥॥अ
थपूर्वाफाल्गुनीपुष्योर्क्षेद्विदुषोतन्मतानिरासार्थमाह॥आचेतसःआहुशुभंभगर्क्षंसीतात
दूढानसुखंसिषेवे॥पुष्यस्तुपुष्यस्तिकामंमेनप्रजापतेरपसरणंमसात्॥४॥इंद्रवज्रोपेंद्र
वज्रामिश्रणात्मकोपजातिरेषा॥अकृष्टंचेतोयस्यासौअचेताः॥तस्यापत्यंआचेतसोमुनि
निरोषःसभगर्क्षंपूर्वाफाल्गुनीनक्षत्रंहिवंशुभमस्मिन्विनाहयत्राहतस्मिन्नक्षत्रेऊढाप
रिणीतासीतासुखंनासिषेवेनसेवितवती॥वनवासरक्षोहरणादिकंदुःखमेवाप॥अतोगर्ग
नकनारदादिभिर्नोक्तमितिहस्तानत्रादरणीयमितिभावः॥ननुविवाहेभगर्क्षंविधायकस्य
मुनिवचनस्यरथमर्यंप्रत्यक्षबाधः॥उच्यते॥तस्मुसीतानिवाहात्स्वामुखुगनिरोषविषय
त्वादितिथोजनीयं॥पुष्यस्तुअतिकामंपुष्यतिवर्द्धयतीति॥एवंकरणाद्विस्मन्विवाहविषये
सदुष्यःप्रजापतेर्ब्रह्मणःसकाशाच्छापंआपप्राप्तवान्॥ऊर्ध्वानिकार्याणिइतिपुष्यः॥एवं
नोनिपातः॥ब्रह्मणः किलविवाहपुष्येभरतअनंतरंसुविवाहसमयेपार्वतीसौंदर्यद

र्शनात्र चलितचेतसो ब्रह्मणः परिहितवस्त्रांश्चुतेर्वीर्यस्य हस्तद्वयेनपरामृष्टस्यतंनुमध्यस्थितकर
णसहस्रेभ्यनिष्पन्ना अंगुष्ठप्रभाणाः षष्टिसहस्रमिता वालखिल्यानामसुनयो भवन्तिति ब्रह्म
पुराणादौ प्रसिद्धं॥ ततोऽनुतप्तो ब्रह्मा ज्ञानदृष्यासम्यगवलोक्य पुष्यकृतविवाहनिमित्तम्
मितिकामोऽकृतसंवेक्षणमितिनिश्चित्यविवाहविषये पुष्यंप्रशस्तवान्॥ इतिकृत्वागर्गादिभिः
सनिबिद्धइतिभावः॥ तथाचयोनकः॥ अहश्चतुष्काकन्यागुरुकुलविद्वेषणीभवेत्पुष्य॥ कृपणा
पतिसंसक्तावैधव्यंवासमाप्नोतीति॥ अन्येऽपि॥ ग्रहणविद्धेप्यभुक्तान्वितइति॥ अथविवाहे
आर्द्राकाळादिकंकेचिदुक्तंतन्मतंनिरस्यति॥ आर्द्रुसंतोर्जसहःपरैरुद्धारिनहारितन्म
तं॥ रवेरवेसारिणमुत्तरायणंपुरंधिपाणिग्रहणेपरायणमिति॥५॥ इंद्रवज्रावंशस्थमिश्रणा
मिकोपजातिका॥ आर्द्रुर्घा॥ वसंतःप्रसिद्धः॥ ऊर्जःकार्त्तिकः॥ सहामार्गशीर्षः॥ तेपुकरय
हःपरैरन्यैर्वसपराशरादिभिः उद्धारिउद्धृतः॥ तन्मतंनहारिन॥ हरनीतिहारिमनो
हारिनचार्विसर्थः॥ तत्रहेतुमाह॥ रवेरिति॥ यतोरवेरुत्तरायणंमकरादिषट्कं स्रवेसारि
णं मीनरहितंमीनोवैसारिणोंऽउजइसभिधानात्॥ पुरंधीर्णांपाणिग्रहणंपरा
यणंश्रेष्ठं॥ अमीनोत्तरायणस्यगर्गादिबहुसंमतत्वाद्दक्षिणंतःपातीनांआर्द्रादीनां

करग्रहः
॥शम॥
॥९०॥

ग्रहणमकरेस्थीयमतोनादरणीयमितिभावः॥ तथाज्योतिःसागरे॥ वास्यावर्षमनूनमिच्छतिनथा
रेपथोयतनोनरःस्त्रीनामानमनुंविहायमुनयोमांडव्यिाज्यमुः॥ चैत्रंप्रोष्ठपराशरःपरिणा
यपोषंवदोर्भाग्यदंत्वाषाढादिचतुष्टयंनशुभदंकेचिच्चदृष्टंबुधोस्तिति॥ स्त्रीनामाक्रमुःआर्द्रु
ष्टुरनू॥ रौनकस्तुवर्णविशेषेणऋतुविशेषमाह॥ परिणयकालःशुभदःसारादिवसंतेचविप्रा
णां॥ राजन्यनृपयोरपिशुभदोग्रीष्मःसमुद्दिष्टः॥ धनसमयेवैश्यानांशिल्पिनांत्वत्रसंकरस
वानामिति॥ नारदस्तु॥ अजबुध्नेहवीकरणेयानत्रमंगळमिति॥ शुक्रोकादशमुत्तरकार्त्ति
कमार्गशीर्षान्वितेधने॥ अन्येऽपि॥ नाषाढप्रभृतिचतुष्टयविवाहइत्यादिनातोविधत्तेऽक
लहपराडुःखसंतनोति॥ राडुधरादिषुस्तनोमध्यमावुक्तौ॥ एवंसतिदक्षणारतोऽत्रभवस्थान्व
याःदक्षादक्षायाःस्थितिःसेवकार्यतिवराहोन्नतात्॥ दाक्षिणात्यामहिमार्गशीर्षेविवाहंकुर्वंति॥
केचिदुत्तरगाःकार्त्तिकेऽपीत्यादि॥ अतोग्रंथकर्त्रास्वदेशाभिप्रायेणोक्तमुक्तं॥ इतिसर्वमनवद्यं॥
अथनक्षत्रदोषान्विवक्षुर्वेधदोषस्यमुख्यादोषांतःपातित्वेनप्राधान्यान्नमुपजातिकाद्वयेनाह॥
याम्योनराःप्राग्पराश्चपंचद्वद्वरवरवयद्विदिक्षु॥ विदिक्षुकोणेषुद्वद्वरवे
त्रभवेद्वर्गः॥ ६॥ याम्योनराःप्राग्पराश्चपंचपंचपंचरवारवयन्॥ विदिक्षुकोणेषुद्वद्वरवे

चरचयेत्॥ इदंचक्रालाकाख्यंचक्रं॥ तत्रचक्रे सहाभिजिन्नवि दिष्ठितीयार्गलिताग्नितारः भवर्गः भवेत्॥ अभिजिता सहवर्तते सोसहाभिजित् तेन सहइतितुल्ययोगइतिबहुव्रीहिः॥ तत्रसहस्य सादेश स्यैकल्पिकत्वं॥ विदिग्विष्ठितीयायारेखानयाऽर्गलिता संबद्धाग्नितारा कृत्तिकायस्य स तथा॥ कोर्थः॥ तः द्वितीय रेखातः कृत्तिका दीनि साभिजित्तिनक्षत्राणि सव्यमार्गेणापसव्येनवाम्यसे दित्यर्थः॥ अपसव्यमार्गस्य शीघ्रगतित्वात्सव्यमार्गेत्रिंश्चयान्॥ तस्मिन्नभिन्नाग्रगतं भिन्ननिग्रहा विवाहर्क्षमनूषमेव॥ स्त्रीपुंसयोरायुरसोम्यवेधः सोम्यवेधोहंति सुखानिशश्वत्॥ ७॥ तस्मि न्चक्रे भिन्नाग्रगतं विवाहर्क्षं अनूषंसमस्तमेवग्रहाभिनन्ति॥ यस्यांरेखायांग्रहस्तद्ग्रस्थनक्षत्रंवेधयतीत्यर्थः॥ विवाहुग्रहुशंविवाहुकसोपलक्षणं॥ यथाहथीपतिः॥ नपूजवेद्योदाने वरणापाणिपीडने॥ वेधः पंचशलाकाख्योऽन्यत्रसप्तशलाकइति॥ अनूषयहणं वरणवेधनिरासार्थं॥ तद्विषयंवक्ष्यति॥ वेधफलमाह॥ स्त्रीपुंसयोरिति॥ अत्रसोम्य वेधः पापवेधः स्त्रीपुंसयोरायुर्हंति॥ स्त्री ;अकुभांसश्चस्त्रीपुंसौ॥ अचतुरादिसाप्तादुः॥ सोम्यवेधः सोम्यग्रहवेधः श्रेष्ठदानवरतंसुखानिहंति॥ अत्रसहाभिजिद्दिसुकंभनोभिजि स्वभाणंतथाविवाहुकसादन्यत्रसप्तरेखाचक्रवेधमाह॥ ॥ वेश्वदैवतचतुर्लवः श्रवःपंचभ

श्री ॥११॥

लवइहाभिजान्मितः॥ अयतःपरिणायादंयथःसप्तरेखबलयेविलोक्यतेइति॥ ७॥ रथोद्धता वृत्तं॥ वेश्वदैवतमुत्तराषाढातस्यचतुर्लवश्चतुर्थांशोऽतिमः श्रवःश्रवणंतस्यपंचभलवःपंच दशांशआदिमः॥ इयंइहवेधादिविषयेऽभिजिन्मितेःस्यात्॥ अयमनंतरोक्तोयथोविवाहा कृष्णावरणादिविवाहकृत्सादन्यतःअन्यत्र सर्वत्रत्रतबंधवासुधात्रादिसप्तरेखावलयेसप्तरेख चक्रेविलोक्यते॥ तथाश्रीपतिः॥ वधूवरनेदोदानेवेसादि॥ अत्रविवाहुपठनेऽन्यकृत्सोपयोगि वेधनिरूपणंहुबादयःसर्ववक्ष्यमाणाद्योवासाधारणेनसर्वेषुसमकृतेषु ज्ञानमाइतिसूचि तं॥ तथाचवक्ष्यति॥ तदखिलेपिखलेऽशुभरवर्कर्मणीति॥ अथपादवेधंतद्विषयंचाह॥ सैकलवे धविधिर्द्वितीयतृतीयाभ्यरणयोर्मिथआदिचतुर्थयोः॥ अक्षुभांवेधमनूषमुडुसऊर्ध्वरणंशुभसा वेधमसंपादि॥ २॥ इनविलंबिनं॥ सःअनंतरोक्तोवेधविधिर्द्वितीयतृतीयाभ्यरणयास्तथाआ दिचतुर्थयोश्चरणयोर्मिथः परस्परंस्यात्॥ द्वित्रयश्चतेषांपूरणोद्वितीयोतयाद्वितीयतृतीय योरित्यर्थः॥ आदिश्चचतुरश्चआदिचत्वारः तेषांपूर्णोआदिचतुर्थोतयोरित्यर्थः॥ प्रथमश्च रणस्थितेग्रहविद्धनक्षत्रेस्यचतुर्थवरणविद्धश्चतुर्थस्थेप्रथमइत्यर्थः॥ एवंद्वितीयातृतीया वपिकलतत्रसिद्धार्थं॥ न्यासक्रमेणप्रथमादिचरणस्थितेग्रहतद्वेधायनक्षत्रस्यचतुर्थ

तीयद्वितीयत्रथमाश्चरणाः क्रमेणविद्धाः स्युरितिज्ञासिद्धं॥पादवेधविषयमाह॥अशुभेति॥
अशुभविद्धंपापग्रह विद्धंउडुनक्षत्रं अदोषंसमस्तंसउडु॥शुभस्यशुभग्रहस्यवेधेन
रणंवरणाच्छिन्नं-असंपदि-असंपन्नो-अन्यनक्षत्रालाभेसतिसजेनु॥अर्थाद्न्यनक्षत्रसं
पत्वेसतिशुभविद्धमपिनक्षत्रं अदोषमेवस्यज्जेदिति॥तथाचव्यासपातः॥क्रूरंसौम्यग्रहै
र्विद्धंपादमात्रंपरित्यजेत्॥क्रूरेस्तुसकलंभाइमितिवेधविनिश्चयइति॥यत्तुक्रूरैरपि
यज्जेमादेकेचिद्दुर्मनीषिणइतिकेषांचिन्मतंतन्नारदादिबहुमतविरोधान्नादर
णीयमितिभावः॥एवंवेधदोषंनिरूप्यदोषांतराण्याह॥यदशुभैर्गतंगम्यमधिष्ठितं
यदपिचत्रिविधाडुनदूषितं॥तरणितारकतोऽपिचनुदेत्तदखिलेऽपिखलंशुभकर्मणीति॥१०॥
दूषितंविलंबितं॥यन्नक्षत्रंपापग्रहैर्गतंगम्यमधिष्ठितंच॥अशुभश्चअशुभोचअशुभाश्चअ
शुभाः॥द्वंद्वैकशेषः॥एकेनअशुभेन द्वाभ्यांत्रिभिर्वागतंभुक्तंगम्यभाग्यं॥अधिष्ठितंयुक्तं॥य
दपिचनक्षत्रंत्रिविधैर्भौमांतरिक्षदिव्यैरुत्पातैर्दूषितं॥दिव्याडुतानियथाऋक्षजानितानिमत्स्यकूर्मा
दीनि॥भौमानिरंकुपातादीनि॥अंतरिक्षाणिउल्कादीनि॥एषामन्यतमेनडुतेयस्मिन्दिननक्षत्रे
जातं॥यदपिचनरणितारकतः सूर्याधिष्ठितनक्षत्राच्चनुदेत्संध्यादितमित्यर्थः॥तरणिस्ता

श्री
॥१२॥

रकंनक्षत्रंतरणितारकं॥कनीनिकायांनक्षत्रेतारकंतारकेनिचेतिविश्वः॥कनीनिकानत्रतारा॥
तन्नक्षत्रमखिलेपिशुभकर्मणिविवाहव्रतबंधयात्रादौखलुपापंस्यादितिग्रसेकंसंबध्यते॥अ
थलग्नादिदोषमाह॥रविनखैर्मितमर्केविधुंनुदौमुनिभिरिंदुरखेऽष्टमंऽष्टः॥कुनवहाकृति
षडुनदंनिशिक्षितिसुताद्यिलत्तयतिग्रहः॥९१॥डुनविलंबितं॥अर्कःसूर्यः॥विधुंनुदतिम
थ्नातीतिविधुंनुदोराहुः॥तोरविनखैर्मितंस्वाधिष्ठितनक्षत्राऋक्षेणद्वादशविन्यस्तेमे
अभिसंमुखंवलत्तयतःखंडमेवखंडलंभागश्छेदश्चेतिक्षीरस्वामी॥नखंडलमखंडलंतन्मे
डलंयस्यासौतथा॥संपूर्णमंडलश्चंद्रमुनिभिःसप्तभिर्मितैरभिलत्तयति॥एतदुक्तंभवति॥
संपूर्णमंडलश्चंद्रःकिलपूर्णिमांतेभवतितत्रयन्नक्षत्रंतस्मात्सप्तमंचंद्रोऽभिलत्तयति॥तच्च
कृष्णपक्षाद्यसप्तमंमंदास्यादिति॥डुनवहास्त्रयः॥आकृतिः द्वाविंशतिः॥षड्वसिद्धाः॥जिनाश्चत्रि
शतिः॥दंतिनोऽष्टौ॥नैसुत्यंनक्षत्रंस्वास्वाधिष्ठितनक्षत्रात्तदृक्षेणक्षितिसुताद्योमभास्करांत्यग्र
हःअभिसंमुखंवलत्तयति॥भौमादयःऋक्षेणआदित्यांतीलत्तयंतीत्यर्थः॥अत्रसर्वेषांसंमुखवल
त्तनमेवोक्तं॥पूर्वैस्तुचतुर्णांपृष्ठलत्तनंचतुर्णामभिलत्तनंकथमुक्तंतत्रहेतुमाह॥इतिसतिद्यु
दामभिलत्तनंयदनुलत्तनमुक्तमाषड्व्रजेः॥नडुडुपश्चिमपूर्वविभागयोरधिकाधिकदोषविव

क्षयेति॥१२॥ डुनविलंबितं॥इत्येवंविधेषुसदोग्रहाणांअभिलग्ननेसंमुखलग्नेसतियदनुलग्ननंदृष्टंतो
लग्ननंऋषिभिर्मुनिसंघैरुक्तं॥ऋजुमार्गेणासिध्यतोर्थस्यचक्रेणसाधनायोगादितिन्यायेससपि
नदुडुपश्चिमपूर्वविभागयोः॥नक्षत्रोत्तरपूर्वार्द्धयोर्भूनाधिक्यदोषविवक्षयाहेतुनाउक्तं॥एतदुक्तंभव
ति॥अहनक्षत्राणिजाऽऽसुखानिसंतितत्रपुरःप्रेरितालग्नाअग्रखदृष्टेलग्नतिपश्चात्प्रेरिताअपरभा
गेऽतःग्रलग्नयोर्लग्नितंनक्षत्रंस्यपूर्वार्द्धेऽधिकदोषः॥उत्तरार्द्धेन्यूनः॥दृष्टलग्नयाह्येपूर्वार्द्धेऽल्पउ
त्तरार्द्धेऽधिकःस्यादितिं॥अननहेतुनादृष्टलग्ननंमहर्षिभिरुक्तमित्यर्थः॥ग्रंथकृतातुलक्षितनक्ष
त्रस्याखिलस्यापिनिषिद्धत्वादृष्टलग्ननमेवोक्तं॥अथलग्नायाःफलमाह॥डुडुनिनिर्दिष्टेतेशुभल
ग्नयानफलमस्तिबलवत्तयेलग्नया॥अशुभ
दृयोर्धनसुतानसुतापकरंपरमिति॥१३॥डुनविलंबितं॥डुडुनिनक्षत्रेशुभग्रहलग्नयानि र्दिष्टेत
सतितस्यनक्षत्रस्ययद्धिनेशुभफलंतन्नास्ति॥कयाहेतुभूतयाबलस्थयालग्नया॥गलतीतिगल
नूर्नस्पष्टाभोगलग्नातयानिर्दिष्टेबलेनेत्यर्थः॥अशुभग्रहेणालक्षितंयद्भनक्षत्रंतत्रऊर्द्धयोःपरि
तीतयोर्दृष्टयोःपरमस्थंअसुतापकरंप्राणतापदंसद्धनसुतानन्तिखाद्यतिभक्षयतिअशुभलग्नि
तनक्षत्रेऽद्याहितयोःप्राणतापोधनसुतोश्चनश्यतीत्यर्थः॥अथैकार्गलदोषमाह॥विद्युत्त्रयो

दग्राभिरूर्ध्वगतैकरेखाखार्जूरिकंनदिहदृग्दर्षभलोभचक्रे॥न्यस्तेसहाभिर्जितितारकराजभान्वोस्तु
ल्यर्क्षगम्यगतयोर्नयनार्गलेयं॥४॥वसंततिलका॥ऊर्ध्वगताएकारेखातिर्यक्कुक्षितापिस्त्रियोद
शरेखाभिःविद्युत्सतीखार्जूरिकंनाम्नऋंस्यात्॥इहास्मिन्चक्रेवक्ष्यमाणेदृग्दर्षनक्षत्रभारभस
हाभिर्जितिभवक्रेन्यस्तेसतिसहाभिर्जितावर्त्तमानंतथाबहुत्रीहिःप्राग्वत्॥तारकराजभान्वोश्चंद्र
सूर्ययोः॥कनीतिकायांनक्षत्रेतारकंतारकेतिचेतिविश्वः॥तारकाणांराजाइतितारकराजः॥य
द्वाद्व्यापोःसंज्ञयामिति खः॥स्वस्वनक्षत्रस्थितयोश्चंद्रार्कयोरेकरेखागतयोरियंनयनार्गला
स्यात्॥परस्परदृष्टिलक्षणैकार्गलःस्यादित्यर्थः॥कथंभूतयोस्तुल्यर्क्षगम्यगतयोरुक्षयोर्गम्यग
तेरुक्षगम्यगते=गत= तुल्ये ऋक्षगम्यगतेययोस्तौतथा॥एकतरस्ययावतिनक्षत्रगतता
वतिअन्यस्यगम्येसतीत्यर्थः॥अत्रनपादवेधःसुचितः॥तद्यथा॥प्रथमचतुर्थचरणयोरन्योन्यं
किलवेधः॥तत्रैकतरस्यप्रथमचरणस्थितस्यपादमात्रेगतेअन्यस्यचतुर्थचरणस्यपादमात्रेग
म्यंस्यात्॥एवंद्वितीयतृतीययोरपि॥तथानारदेनमहादोषउपदिष्टः॥खार्जूरीकंसमाघ्रमि
ति॥अत्रदृग्दर्षनोन्यासउक्तस्तच्छेषंतथैकार्गलफलंचाह॥दृग्दर्षमवति रूपरेखाकृताऽऽद्य
योगमितिरर्क्षतासतो॥दोषप्रदायदिचसाऽतिविघ्नंयुद्धंगळेगळतिसार्गळेविधोऽतः॥१५॥रथो

NEHRU MEMORIAL

ङ्गना॥दुष्टयोगसत्तिनस्यदुष्टयोगस्यभितिः रूपसंयुताश्रद्धिताप्रसतीवृषभंभवति॥रोषमस्याःभाग्य
षितीयदृसाद्रोषिणीभवतितदासाङ्गविश्व१२।५युकूवृषभंस्यात्॥दुष्टयोगआघातरू॰परिघ
अतीपातविष्कंभंगंडतिगंडवज्रवैधृताः॥तत्रआघातसंस्था१२रूपसंयुता१४श्रद्धिता७जातंवृ
षभं॥एवंशूलादिषुतथागंडोदुष्टयोगस्तास्यसंस्था१०रूप१संयुता८धिता५।२०एवंरोषिणी
जाताअतःसाङ्गत्रयोदशायुता१२जातंवृषभंमूकं॥एवमतिगंडेपि१७॥मंगळमिति॥सार्गळे
विधौसतिमंगलंगलति॥अर्गलयावर्तमानःसार्गलःएकार्गळगतयोश्चंद्रसूर्ययोःसतोमंगळ
गलति नश्यतीत्यर्थः॥अत्रैकार्गळविषयेपरमतमाह॥एकागतैष्यस्यपरेतुहुतुमुस्सतिनक्ष
त्रभंरोषमेव॥एकार्गळस्यैवहिसाचभंगीसंध्यागतेनङ्गळहुस्तयंति॥१६॥इंद्रवज्रा॥परस्परापस
र्यःतुल्यर्क्षगतगम्यगतयोरितीभंगतैष्यस्यहुतुस्तएकार्गळविद्धनक्षत्रंभरोषमवोझंति
त्यजंति॥तेषामयमाशयः॥हियस्मात्कारणात्संध्यागतंसंध्यादितंनक्षत्रंसर्वमेवगलहुस्तयं
तिपरिवर्जयंतिसेवंगीरत्वनायुक्तिः॥एकार्गळस्यगळेहुस्तेननादयंतीतिगळहुस्तयंति।
कल्पादित्वान्णिचू॥यद्वासंध्यागतंरविणापादविद्धमपिसर्वमेवसद्यंतगंहुदेकार्गळस्तमपी
त्यर्थः॥निष्पुनर्वसानक्षत्रंहुंहुरित्रइतरेतरयोगेपिपृथक्त्वज्ञापकात्सर्वेपिहुंहुरोविभा

षयाएकवत्स्या नू॥अतोगतैष्यस्यसेकतं॥अथकेश्चिक्रूरषड्डांतरितनक्षत्रमनिष्टमितिविशो
षितवांडुजामित्रेपरिणामिस्माह॥क्रूरस्यभार्डांतरमृक्षमेवमनिष्टमिसेषविशेषवादः॥पापाच्च
नुःपंचलवेषुचांडुंनामित्रमस्मान्खलुपर्यणीत्॥१७॥उपजातिका॥भार्डमंतरंयस्यतत्तथा
क्रूरस्यषड्डांतरमृक्षमनिष्टमेवेतिकेषांचिद्विशेषवादः निर्शेषाक्तिः॥असौयस्मात्सापाद्भार्डं
तरमृक्षंभस्मात्सापाच्चनुःपंचलवेषुचनुःपंचाशदंशेषुचांडुंजामित्रंपर्यणीन्परिणामतिस्म।
चंडुजामित्र स्तेनपरिणतः॥नक्षत्रंहिचंद्रनिष्ठंप्रतिराशीनवेनवांशाःतस्माद्भार्डस्थितःक्रूरः
चंद्रश्चनुःपंचाशदंशोभवति॥अतःपरिणामेचांडुजामित्रमेवेतिमतानायंविशेषइतिभा
वः॥यमिनमिनम्यानांसचेतिदृष्टसंगागमश्च॥अथक्रूरांघ्रिवेधायकेश्चित्साद्यनेधेयुक्तिरुक्ता
तामनूद्यदूषयति॥क्षंताहतेदिग्धनराहतस्यराक्षसंभरंगस्यामिषमेवमन्ये॥क्रूरांघ्रिवेधायप
दंवदंतितेनैवतेषांनिजपक्षहानिः॥१८॥उपजातिका॥निषादिनादिग्धनरामृष्टेनशरेणअ
र्दितस्यविद्धस्यमृगस्यआमिषंमांसंक्षताद्दतेक्षताद्यत्रराक्षसंतद्वत्रपादवेधःसएवपादोऽ
शुभइति॥एवमन्येक्रूरांघ्रिवेधायपदंनिषेधयंतेतेनैवपदेनतेषांस्वपक्षहानिःस्यात्
॥एतदेवस्पष्टयंत्यूक्ति॥विश्लेषमायातियथासुभिःसेरेणःशरेणनदिग्धोक्षतोपि॥तथांघ्रि

धादूषितारकाणांक्रूरस्यनश्येद्बळरूपसंपत्॥१२॥उपजातिका॥यथैकदृष्टिरेकस्मिन्मृगेदृष्टे मारणक्षतोपिविद्धोपिएणःमृगःवैरसुप्तिःआएविश्लेषंवियोगंआयाति॥आएवियोगंप्राप्नोतीत्यर्थः॥तथाक्रूरस्याग्निनेधानारकाणांबळरूपयोःसंपत्नश्येत्॥एतदुक्तंभवति॥यथाविषप्रदिग्धशरेणविद्धेमृगस्यमांसंक्षतमतिरिक्तंनाशनंतथाक्रूरस्याग्निनेधसएवदुष्टइत्यवदंति॥एतदुक्तंभवतीत्यर्थः॥विद्धमृगस्यक्षतमतिरिक्तंमांसंनाशनंतथाधितस्यमृगस्यगतासुत्वमापन्नस्यबळरूपसंपन्नष्टा॥एवंनश्यापविघ्ननक्षत्रस्यापिएवंगळपादुकान्यायेनतेषांस्वपक्षस्यापकर्षदनेवस्वपक्षहानिरिति॥अतोयदुक्तंअनुभाविद्धमृगेषमुद्यतेदितितत्संभ्यक्॥॥अथचंडायुधदोषमाह॥यदैतगंहर्षणासाध्यश्रुळगंडव्यतीपातकुंजरीनां॥तत्रैवचंडोडुनिचंडमेरोभस्त्रंपतेन्मंगळभंगलक्ष्मुतिः॥२०॥उपजातिका॥हर्षणादीनांषण्णांयोगानांअन्यतमस्थंयन्नक्षत्रंतस्मिन्नेवनक्षत्रेएरांईरास्यदमेरोंचंडमुग्रमस्त्रंपतेत्॥चंडीरांचंडास्त्रपातःस्यादित्यर्थः॥तत्फळमाह॥मंगळतिः॥मंगळानांभंगस्तदेवलक्ष्मयस्यतत्तथामंगळभंजकमित्यर्थः॥अथचंडायुधसंभवार्थंयोगानिर्देशानूतत्साहचर्येणदुष्टयोगानांवर्ज्यविभागान्तत्रसंगेनग्रहणादुष्टकाळंचाह॥गंशून्यनिनमातिषुषट्त्रिशत्त्रिनंदषड्घाघटिकाःक्रमेण॥घंरांसजेत्सारिघभिंदुभान्वोःपर्वएषतीतेसतिचंडार्कग्रहणानंतरंदिनसप्तकंसृजेत्॥२१॥उपजातिका॥गंगंडः॥शून्यंळः॥निनिद्वेभः॥नवब्रह्मः॥

श्री ॥१५॥

आआधातः॥अतिअतिगंडःएतेषुयोगेषुतेषामादिमाःक्रमेणषट्त्रिंशत्त्रिनंदषड्घाघटिकाःस्युः॥३॥१॥९॥६सजेत्॥अत्राद्यक्षरग्रहणेनेवनामग्रहणं॥यथाहबृहज्जातके॥शरुबुगुभृचराद्याष्टद्वितीयेनेतइति॥परिघस्यदंपरिघंआदिमद्यंरांअर्धंसजेत्॥कुत्रचिच्चंरांमितिपाठःसतुबुधान्वाधिराधान्नादरणीयः॥इंदुभान्वोःपर्वएषतीतेसतिचंडार्कग्रहणानंतरंदिनसप्तकंसृजेत्॥अथग्रहणादिसंबंधिनक्षत्रदोषमाह॥यस्मिन्नक्षत्रेक्ष्यतेसैंहिकेयोवेदस्याशरेवेद्ययंत्रवास्यात्॥आयुष्मासंतत्रतेलमेंदुभाजिभाजिनुस्यान्नोभृभंकंमकिंचित्॥२२॥शालिनी॥यस्मिन्नक्षेनक्षत्रेसैंहिकेयोराहुर्दृश्यतेग्रहणंभवतिस्यर्थः॥ग्रहणंसर्वेषांनानामुपलक्षणं॥यदपिचत्रिविधाद्भुतदूषितमित्युक्तंतत्॥वाइसथवानारखेटयाभेदिक्षन्यतमखेटयाभेदःभेदयोगःस्यात्॥तत्रनक्षत्रेआषण्मासंषण्मासपर्यंतंतेलमेंदुभाजितेलमेंदूभजतीतिलमेंदुभाक्तस्मिन्तेलमेंदुलभाजितेलग्रचंद्रोनसतीत्यर्थः॥किंचिद्भुभंकर्मभाजितेषुभाज्यतेतद्भाजितेषुशोभायमानंनस्यात्॥तद्यथा॥अश्विभांग्रहणंजातेसतिसप्तरात्र्यांस्त्रयोविंशतिवर्षाणांगोनामपलप्रमितेअश्विनीलग्नस्थास्यात्॥एवंभरण्यादिष्वपि॥चंडस्यनक्षत्रंदिननक्षत्रमितिप्रसिद्धं॥उक्तंचमनहारतत्त्व॥नस्यातेस्त्रिविधैर्दैवग्रहणंगंनामासषट्कंतथेति॥अथोसाताड

स्ते ४

दिदोषमुक्तनक्षत्रस्यभुङ्क्तेमाह। उक्तानपापग्रहभुक्तभक्षेयदिंदुराक्रम्यकुनर्भुनक्ति। तदानदर्हसक
लेषुचेषुसज्जेत्समक्रांतितनूरवींद्वोः॥२३॥उपजातिका॥उक्तातास्त्रिविधाःपापग्रहारविभौमार
यस्तैर्भुक्तेतदुस्तन्नदोषेस्यकैयन्नक्षत्रंननदाएषुसकलेषुशुभेषुकर्मसुअर्हेषो ज्यस्यात्॥तदो
कदा॥यदिंदुराक्रम्यपुनर्भुनक्ति।दोषत्यागानंतरंचंद्रभोगेजातेसतिद्वितीयचंद्रभोगे
भुङ्क्तेभवतीत्यर्थः॥ अथैतत्प्रसंगनपाददोषमाह॥त्यजेदिति॥रवींद्वोःसमक्रांतितनूसकलेषु
शुभकर्मसुसज्जेत्॥क्रांतास्तूस्वस्वरूपसमन्वितक्रांतितनूचसमक्रांतितनूचंद्रार्कयोर्लग्नेयो
तीयावत्समतावदित्यर्थः॥अथतत्संभवकालमाह॥त्रिभागशेषेऽथनाम्निचेंदुसंयोगतसंप
तिसंभवोस्यात्॥मानार्द्धयोगाधिकमिंदुभान्वोः क्रांत्यंतरंचेन्नतदैषदोषः॥
इति॥२४॥उपजातिका॥अथनामाद्दग्योगस्तस्मिन्त्रिभागशेषेनतीयांशावशिष्टेसतिएंदु
षडिंद्वोयोगेअंशोनतेचसतिचकारोनार्थे॥अस्यक्रांतिसाम्यलक्षणास्यदोषस्यसंप्रतीदानींसंभ
वःस्यात्॥तदासन्नेकालेभवतीत्यर्थः॥अथनेष्यतीपातारव्यःएंदवेधतारव्यइति॥ग्रंथनिर्माण
कालेद्वादशाब्दीभूतभाविनं तदभिप्रायएवेदमुक्तं॥ततोयथाअयनांशाअधिकातथातथा
तयोर्योगयोन्यूनताचिंसा॥तदानयनश्रीगुणेशकेवलोक्तं॥त्रिघ्नायनांशानरवंशाजिनास्तु
द्वीनाश्वसार्धत्रिगुणोद्धृताः॥२०॥द्विपक्षाः२॥तत्तुल्ययुक्सोमतयोविलोक्यःपातोअतीपातकवैधता

श्री
॥१६॥

रव्यइति॥चेदिंदुभान्वोःक्रांत्यंतरंमानार्धयोगाधिकंनदाएषयोगोनस्यात्॥चंद्रार्कयोःक्रांत्यं
तरंयावन्मानैक्यार्धन्यूनंतावदेवायंदोषइत्यर्थः॥तदानमनेग्रंथकृताकरणेकंठरवेत्रतिपादि
तं॥इदानीमत्रश्लोकः॥अथनक्षत्रशुद्धेःप्राग्भावमाह॥स्फुरदद्दूषणाभूषणाकांतयोयदिसवे
तिमृगांकमृगीदृशः॥करमनाथवरःसुतनोसदाशुभरसंभरसंभृतमश्नुते॥२५॥इतवि
लंबितं॥मृगांकस्यमृगीदृक्मृगांकमृगीदृक्तस्याःमृगांकमृगीदृशःचंद्रनक्षत्रस्ययदिस्फुर
द्दूषणाभूषणाकांतयःस्युःभेदूषणापापवेधादिरहितेशुभेरसंदृष्टेदीप्तिकांतिःप्रकाशः
अक्षीणातादृशैः॥स्फुरत्पूर्णौ॥स्फुरंतिनाःस्फुरंत्यः॥परिपूर्णानाश्चभ्रदूषणाभूषणाकांतयश्चना
स्तथा॥तदाशुभनवांशेधाःकरंग्रहवाप्यकूरग्रहणांकृत्वावेरःशरेणसंभेदंपरिपूर्णंशुभरसंभृ
तंपश्यन्नश्नुतेभुनक्ति॥दोषरहितेनक्षत्रपाणिग्रहकंदरेऽतिशुभफलंप्राप्नोतीत्यर्थः
॥ ॥इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांबत्सरात्मजगणेशविरचितायांविवाहदी
पावनटीकायांविवाहदीपिकायांनक्षत्रशुद्धिप्रकरणंप्रथमं॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥
नक्षत्रशुद्धेर्मुख्यतादातानामभिधायदा॥नीराजिघटितंविवक्षुस्तत्रसंगतावत्कुलभी
मांसानिरूप्यते॥तत्रादौजन्मराश्योरेवघटितावलोकनमुक्तमाह॥जन्मलग्नमिदमंगमीरि

नोमनिरमनइ तीदुमंदिरं॥सो हृदंहिमनसोर्नदृश्योर्मेलकस्मदृश्यभिदुगे दृश्योरिति॥१॥रथो द्भुता॥अंगमस्मीषांतेऽगिनःतेषांश्ररीरिणांइदंप्रसिद्धंजन्मलग्नंअंगंशरीरंपूर्वमुनयोमनि रेमन्यंतेस्म॥इंदुमंदिरंचंद्रगृहंजन्मनियश्चंद्रराशिःसमनइतिमनिरे॥तथाचोक्तंयोनकाद यः॥शरीरं लग्नवर्गास्युखदुःखंमानसंशशांकवर्गादिति॥हियस्मात्कारणात्सोहृदंमित्रत्वंम नसोरवनदृश्योरिति॥नकुलसर्पयोरपिसोमनस्यमितिसहवासितादर्शनात्॥नस्मात्कारणा दृश्यंमेलकःइंदुगृहयोश्चंद्रराश्योरेवस्यात्॥जन्मराश्योरेवघटितयोगोननुजन्मलग्नयोरिति ॥सुष्ठुहृदयंयस्यसुष्ठुचतद्धृदयंचेतिवातस्यभावःसौहृदं॥भावेऽण्॥हृदयस्यहृद्भावः॥पृ र्वपदादेर्दृङ्॥यद्वासुष्ठुहृदयंयस्यासौसुहृत्॥सुहृद्दुहृदोमित्रामित्रयोरितिनिपातितः॥सुष्ठु चतद्धृच्चेतिवा॥तस्यभावस्तथा॥ननुहृङ्गसिध्यतेपूर्वपदस्यचेतिपूर्वनिरपाद्योर्हृ॥ सौहार्दमित्येवस्यात्॥छंदसिनुमहतेसौभगायेत्यादयःप्रयोगाः॥छंदस्येवनृत्रसर्वविधिनां विकल्पविधानादितिप्राग्दीर्घादयः॥यत्तुश्रीमद्भगवते॥ननत्रसौहृदंधर्मःसंतोषोभूतसौ हृदमित्यादिषुदृश्यते॥तदपिसंदिग्धं॥पुरापुनामपिछंदसत्वात्॥विशेषेणश्रीभागवतस्य॥ अतोभाषायांसौहृदमितिप्रयोगःकथंयुज्यते॥यदितुग्रंथकृताप्रत्युतस्मर्हिकथंचिदृतमा

त्रंचिंत्यते॥ओ ुपाइत्सनेनसंज्ञापूर्वकस्यविधेरनित्यत्वज्ञापनात्॥उभयपदवृद्धिरि त्यन्तमिति॥एवं॥वसुश्चलसौहृद स्त्रियइतिवाहोक्तमपिनिवेदितव्यं॥ननुचंद्रराश्यो र्मेलकस्तर्हिनन्वंशयोरपिकथंनमेलकइत्याह॥चंद्रराशिनवांशमेसौहृदंसूक्ष्मयोरपिन किंनवांशयोः॥एवमस्तुमकरांशकेरवौकर्कटेपिकिमुनोच्चरायणमिति॥२॥रथोद्भुता॥सौ हृदंमित्रत्वंचंद्रराशिनवांशचंद्रराश्यधीनमेवेतियदुक्तंतत्सूक्ष्मैर्नवांशयोरपिकथंनस्यात्॥जन्म नियद्वेशमचंद्रैःसजन्मराशिरिष्यते॥नयोश्चमेलकोविलोक्यतेतर्हिनदंतर्गतयोःसूक्ष्म योश्चंद्रनवांशयो रपिकथंनमेलकइत्याक्षेपः॥अपिसमुच्चये॥अत्रोत्तरंएवमस्त्विति॥चे दिसिध्याहारः॥एवंचेदस्तुभवतुतर्हिकर्कटेकर्कराशिस्थितेरवौमकरांशगमकरनवांशस्थि तेसतिउत्तरायणंकथंनस्यात्॥अयनंहिराशि वर्गा दवनतुनवांशवर्गादितिन्न मिद्धं॥अतोराश्योरेवमेलकइति॥अथराशिवर्गादेवायनमित्यत्रप्रमाणमाह॥भास्यदूम यनंवदक्षिणादित्यएतिनादित्यस्तिर्यङ्निर्जगो॥मूलसंक्रमसमोविवस्वतःस्वस्वपंक्तिभवनेषु बिंबतीति॥२॥रथोद्भुता॥यस्मात्कारणाद्भास्यदूमथएषसपर्यंतंदक्षिणादक्षिणांस्यादृक्ता॥ दक्षिणादानुनोदुत्तरंसर्वविषमक्रियमयं॥भादित्यः सूर्यएतिगच्छतितन्नस्मात्कारणात्

इति एवंविधमयनंश्रुतिर्जगौजगाद॥यस्मात्कारणात्सूर्योमासषट्कंदक्षिणंदिशंगच्छति तस्मात्त
त्रमाणमयनंश्रुतिर्जगादेत्यर्थः॥एवंसयुक्तिकमागमप्रमाणमुक्त्वाप्रमाणांतरमाह॥मूलसं
क्रमेति॥नक्षत्राणांपेक्षयामूलराशेःविवस्वतःसूर्यस्यमूलसंक्रांतिरासंक्रांतिस्तत्समांत
स्तृतीयेतनोवसंतादयोपिस्वस्वभागंस्वीयस्वीयस्वनांचिक्रमितियानतु॥विषुवतिधारय
तिवसंतेपुष्यादग्रहादि॥ग्रीष्मेनिदाघादि॥इत्यादिनियामृतुचिह्नानितानिरविराशिसंक्रम
वेशेषुतत्तदृतुषुप्रत्यक्षंदृश्यते॥तोराशिवशादनमेलकइतिसिद्धं॥अथयुक्त्यंतरमाह॥किंह
प्रक्षविरहेकरग्रहोनेष्यतेतदुदयक्षएवापि॥स्थूलमेवमखिलंजगत्फलंनहिरोषयतिसूक्ष्म
तागतिरिति॥४॥स्थोदुता॥दिनर्क्षस्यादिवसनक्षत्रस्यावरेहवियोगेसतिकरग्रहनक्षत्रालाभे
सतीत्यर्थः॥तस्यकरग्रहनक्षत्रस्यादयक्षएवमुहूर्तेषुपिकरग्रहःकिंनेष्यते॥धिक्तेन
स्मिन्नुतस्यभस्यादयेनेति॥यस्मिन्नुधिक्त्यंयच्चकर्मापिहीनंतद्दैवसेनमुहूर्तेऽपिकार्यमितिच
कथितेऽपिदिननक्षत्रालाभेसतितदुदयेतन्मुहूर्तेवाकरग्रहोमहद्भिःकथंनेष्यतेअपितुनेष्य
तइत्यर्थः॥अतोऽखिलंजगत्फलंस्थूलमेवमिति॥एवंचेन्नहिसूक्ष्मफलस्यगतिमाह॥तद्विरो
धयतीति॥ननुस्थूलफलंसूक्ष्मतागतिः सूक्ष्मफलस्यगतिःविरोधयतिविरोधंकरोतीति॥सूक्ष्म

फलंस्थूलफलस्यानिविरोधतांकरोतीत्यर्थः॥नहिसूक्ष्ममेवफलंकथंनस्यादित्याशंक्याह॥
अभवस्थितिरितिअतिवेलंतच्चदुरुनाविकल्पसमूहैः॥स्थूलमप्यनुसरंतिकृतीद्राःकेवलंन
रमणीयमणीयः॥५॥स्वागता॥अतिवेलंतत्तदुरुनाविकल्पसमूहैःअभवस्थितिःस्यादिति
हेतोर्मुनींद्राःस्थूलमप्यनुसरंतिकेवलमणीयोनरमणीयमित्यन्वयः॥वेलांवेलांप्रतीति
अतिवेलं॥विशार्थेऽयंयीप्रत्ययः॥तस्यास्तस्यावेलायाद्रुनांविकल्पानांसमूहास्तैःकृता॥अभव
स्थितिःअभवस्थास्यादितिहेतोर्मुनींद्रागर्गादयःस्थूल
फलंवर्षमासतिथ्यादिकंस्थूलमप्यनुसरंतितत्रप्रवर्त्तंते॥केवलमणीयःसूक्ष्मनरफलं
नरमणीयंस्यात्॥अतिद्राघितमणुश्चणीयःसूक्ष्मफलंस्यानवस्थास्थूलेपिप्रवर्त्तेतइतिभा
वः॥तदपिस्पष्टयति॥एवंचेन्नहिसूक्ष्मफलमध्येकिंचित्स्यात्तत्राह॥भिन्नाभिन्नफलभागतु
विभूयानेकधिस्यादिनजोपिजनोर्थे॥सूक्ष्मतापिननुतेनगरिष्ठासाध्यमूलमनुरुध्यनिर्ण
या॥६॥स्वागता॥धुविपथिभानर्क्षमानायंधुयानूनुहुतगोजनः॥जातावेकवचनं॥एकधि
ष्ण्यदिनजोपिएकनक्षत्रातिथिजातापिभिन्नफलभाकुविष्टग्फलभागिभवतीतिप्रस
क्षे॥तेनकारणेनसूक्ष्मतागरिष्ठागरीयसीस्यात्॥अपिसमुच्चये॥नहिस्थूलंसाध्यंस्यान्नत्रोक्तं॥

सा-चेति॥सा-चसूक्ष्मतामूलंस्थूलं अनुरुध्यअनुसृत्यविधेयास्यात्॥स्थूलानुसारेणसूक्ष्मतापिग्रा
ह्येत्यर्थः॥कथंस्थूलमनुरुध्यसूक्ष्मग्राहेत्यर्थेसूक्ष्मतायाअनवस्थानंप्रकटयति॥सूक्ष्मानवांशा
द्विरसांशएनत्रिंशल्लवस्तल्लवतोपिसूक्ष्मः॥ततोविलिप्तेस्यवलि प्तनावांदृगेतुकस्यांनियतोसम
स्यामिति॥७॥नुपजातिका॥सूक्ष्मइत्यारपिनकिंनवांशायारितिनवांशाः किलसूक्ष्मउक्तः॥नवां
शाद्दपिद्विरसांशोद्वादशांशः सूक्ष्मः॥द्वौचरसाभ्रतेरंसः॥आदौधंशस्ततस्तस्यरसांशइति
कृत्वाद्वादशांशएवसिद्धः॥यथा॥सूर्यनंदेर्हतंतह्यादायुर्मासादिकंस्फुटमि त्यादिषुसूर्यहृ
तैसतूनंदहतमितिभास्कराय ते॥द्वादशांशाधिकंशतेस्तद्दृत्तापि॥अनएवबृहत्संहितान्त
के॥चंद्रोपगद्विरसभागसमानरूपंइतितल्लवतस्तस्माद्वादशांशाद्दपित्रिंशल्लवैः त्रिंशांशाः सू
क्ष्मः॥ततोविलिप्ताकलासूक्ष्मा॥इत्यनेनत्रकारणावलिप्तानांभवलिप्ताऽपलिप्तावाग्रेषां
तेतथाएवमुक्तवतामिसथेः॥पुरुषाणांदृक्कदृष्टिःकस्यांनियतौकस्मिन्नियमेसमस्यांसमा
धानंएतुगच्छतु॥समसनंसभस्याध्यक्षः॥एवंसूक्ष्ममुक्तवतांदूषनकुत्रात्यवसानमसि॥
सूक्ष्मस्यअपर्यवसापनादितिभावः॥एवंसूक्ष्मकालानांकलनेसतिसिद्धांतमाह॥अ
तंतसूक्ष्मःसकिलैकदृग्लयेनाविलानांसिद्धफलर्द्धिः॥नास्माद्दृगंदृग्विषयः सतेस्माभू

श्री
॥१९॥

अनुकूलाभवहारसिद्धिरिति॥८॥इंद्रवज्रा॥सकिलकालस्यैकदृग्लयः अतंतसूक्ष्मःअतिदुर्लक्ष्यत्वे
नकृत्स्नोऽविलानांप्राणिनांफल र्द्धिःफलंयस्यसिद्धफलभद्दनस्थूलास्यात्॥भिन्नाभिन्नातिशान
तूच्छिद्विदिक्षिदांकुरः॥सूक्ष्मकालःअस्माद्दृग्लयंवयमिवदृश्यंतेतेऽस्माद्दृग्लयेतांचर्मचक्षु
षांदृग्विषयोदृष्टिगोचरोनस्यात्॥दुर्ज्ञेयइतिभावः॥तथाचनारदः॥स्वस्थेनरेसुखासीनेयावत्सं
दृनिलोचनं॥तस्यत्रिंशत्तमोभागस्तत्परःपरिकीर्तितः॥तत्परांच्छतभागस्तुटिरित्यभिधी
यते॥तटेःसहस्रभागोयोलवकालःसउच्यते॥देवाऽपितंनजानंतिकिंपुनर्मानुषाजनाः॥स
कालोऽप्यन्यकालानांपूर्वकर्मनयादृवेत्॥निमित्तमात्रंदेवज्ञस्तद्दृग्ज्ञेनसाध्वभिति॥सि
द्धांतयंत॥तस्मादिति॥तस्मात्सूक्ष्मकालस्यादृग्विषयत्वात्सर्वजनानांअनहारसिद्धिःस्थूलानु
कूलास्यात्॥स्थूलस्यानुकूलास्थूलानुसारिणी॥ततस्तरमारभ्यनवांशपर्यंतमितिसथेः॥अस्मा
त्साध्यत्वात्॥तथानयोःस्थूलसूक्ष्मयोःसमाधानमाह॥इतिसतियदिमूलेसूक्ष्मानवांशलब्धि
स्तदविलमपिसिद्धेन्नास्तिचेन्मूलसंपत्॥तदभयत्रवनांशेदुर्गमत्वादएवोपरिणतिरिति
स्थूलकालमीमांसयानइति॥९॥मालिनी॥इत्यनंतरोक्तेसतिमूलेस्थूलमध्येयदिसूक्ष्मणा
नवांशलब्धिःस्यात्॥सूक्ष्मणानःसूक्ष्मत्वेनत्रांशाःसूक्ष्मलक्षणाःस्थूलेकदेशाःतस्यलब्धिर्न

भञ्जेत् स्यात्॥ तत्तदाखिलं सर्वमूसिद्धं फलितं स्यात्॥ एवं स्थूलांतर्गतं सूक्ष्मं विलोकनीयमिति सुक्तं॥ अन्यथा बाधकमाह॥ नास्तीति॥ चेन्मूलसंपत्स्थूललक्ष्येनास्ति तत्तदानुभयत्वेनाप्राप्तः स्यात्॥ तत्फलज्ञातस्योपयत्नौ स्थूलसूक्ष्मलक्षणयोर्विभागो॥ तयोर्द्वयोरपि नाशः स्यात्॥ कस्मात्॥ अणूनामतिसूक्ष्माणां दुर्गमत्वात्॥ दुःखेनगम्यंतेज्ञायंते तानिदुर्गमाणि॥ तेषांभावस्तत्वं॥ तस्मात्॥ अतोनवांशपर्यंतं सूक्ष्मकाळस्यमनुष्यगम्यत्वात्तत्पर्यंतं स्थूलांतर्गतसूक्ष्मविचारणीयमितिसिद्धं॥ अतोनवांशयोरपिमेलकः स्यादिति॥ नवांशमेलकस्यजनेव्यवहारोनास्तीत्येतत्सप्रपंचंवक्ष्यति॥ एतदुक्तं मयामनसिसमाहितमित्याह॥ परिणतिरिति॥ इतीयंकालमीमांसयाकाळविचारणा मदस्मार्केपरिणतिरूढास्फुरिता॥ कालस्यमीमांसाविचारणं॥ मानतेः स्वार्थेसनू॥ ततः प्रत्ययांनाद्भावेऽच्॥ काळविचारएवीयमाणोऽस्माकमयंकुडिपरिणामोरूढइत्यर्थः॥ ॥इतिश्रीमत्तत्कालगमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायां=टीकायांविवाह=काळमीमांसाध्यायो द्वितीयः॥२॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥एवंकोत्रासंगिककालमीमांसनंनिरूप्याधुनाप्राकृतंमेलकाध्यायंनिरूपयति॥ तत्रादौरात्रिभेदकंसोपपत्तिकमाह॥ अयनविनैनतपस्यपसेना

नायुर्द्विवसेवधूवरयोः॥ द्विर्द्विदराः पंचनवाक्षषड्जन्मर्क्षयोः सख्यविधिर्नदृष्टः॥१॥ उपजातिका॥ वधूवरयोः स्त्रीपुरुषयोर्जन्मर्क्षयोर्द्विर्द्विदराः सख्यविधिर्नदृष्टः नलक्षितः॥ पूर्वमु निधिः॥ द्वौचद्वादशाच्चद्विर्द्विदरा॥ तयोः पूरणेद्विर्द्विदराः एकस्मराशेः सकाशाद्यस्यराशिर्द्वितीयः तस्माद्द्वादशं इति॥ अर्थः॥ अत्रहेतुः॥ अयनविनैनमिति॥ यतोव्ययसंविनैनस्यात्॥ अयोर्द्वादशस्थानं॥ विनंद्वितीयं॥ यत्रव्ययस्तत्रकुतोधनमित्यनेनैवात्रदरिद्रत्वमितिफलंसूचितंभवति॥ एवंतपसीत्यादिनाहेतुनापंचनेत्याह॥ पंचवनवचेभ्यश्चषट्चपंचनवाश्चषट् तेषांपूरणः पंचनवाक्षषड्षः॥ पंचनवमाश्चषष्ठइत्यर्थः॥ तपसिसतिअपसंनस्यात्॥ तत्रब्रह्मचर्यादिनियमविधानात्॥ तपोनवमस्थानं॥ अपस्मं पंचमं॥ अतोनपंचमनवमः सख्यविधिः॥ एतच्चानपत्यमिनिफलमपिसूचितं॥ द्विपतिरात्रौसतिआकूतैक्यंस्यात्॥ रात्रुसांनिध्येनयमाक्षुरिति॥ रात्रुः षष्ठोभाक्षुरक्षुरं॥ अतोऽक्षुरषष्ठोनसख्यविधिः॥ अन्याभ्युपेत्यमितिफलंसूचितं॥ अर्थाच्चषष्ठचतुर्थदरामतंतीयेकादशेपायसप्तमाः शुभाः॥ एकरात्रिंवक्ष्यतिं॥ अथास्यापवादंतारामैत्र्याह॥ दृश्यतेसुहृद्भिन्नपतिवैरित्रयोस्तदखिलेष्वपिमेलः॥ भीरुमादचलपंचतंतीयाशोकवैरविपदंयरतारा॥२॥ स्वागतं॥ यदाक्षत्रयोरात्रोः सुहृद्भिन्नपतिवैरंदृश्यतेतेनतदाभखिलेष्वद्विर्द्विदरादिष्वपिमेलः सख्यंस्यात्॥ मेलनंमेळः॥

किंपुनः सुप्तेषुचतुर्थदशमादिषु॥ सुहृदोचअभिन्नौसुहृदभिन्नौ॥ तौचतौपतीचतयोर्भावः पतित्वं॥ पत्योः सुहृत्वंएकत्वंचेत्यर्थः॥ राश्यधिपांशत्सख्यत्वंचवक्ष्यति॥ तथाचोक्तं॥ नवपञ्चमगेनाथयोनिर्दिष्टाद्दशगेचवा षडष्टकेपिवरेपिदृश्यदिवात्रिकोणमैत्र्यदिस्याद्शुभदोविवाहः॥ ॥अथतारामैत्रीमाह॥ मित्रमित्यादि॥ मित्रस्त्री॥ विशेषस्त्वंगनामित्रः कामिनीवामलोचनेत्यभिधानात्॥ तस्यानक्षत्रमाश्रित्यवरतारावनक्षत्रंअचलपंचतृतीयाक्रमेणाद्यंकवरंविपद्देस्यात्॥ ह्येकत्वेकृतेसति॥ अचलाश्चपंचचत्रयश्चतेषांपूरणंतृयासप्तमीपंचमीतृतीयाचेत्यर्थः॥ सप्तमीत्रिकायपंचमीवैरायतृतीयाविपद्दः॥ इत्येतत्प्रथमंनवकं॥ एवंपुनर्द्वितीयंतृतीयंपि॥ केचिदेवमुपायमाश्रित्यापीच्छंति॥ तथाचादुः॥ पुंसस्त्रीतोगणयेद्यावत्कन्यर्क्षंकन्यातोपि॥ वरमनवद्यलक्षंतारासंतिपरस्परमिति॥ एतदन्यदशसुप्रसिद्धं॥ ग्रंथगौरवभयात्तुनदृब्धंएव॥ अथैकनक्षत्रेएकराश्योश्चविशेषमाह॥ नक्षत्रमेकंयदिभिन्नराश्योरभिन्नराश्योर्यदिभिन्नमर्क्षं॥ प्रीतिस्तदानींनिर्विघ्नानार्योस्त्रीत्वक्रतिकारोहिणीवन्ननाडी॥२॥ उपजातिकाद्वयं॥ यदिनार्योर्विरुद्धोः भिन्नराश्योःसतोर्नक्षत्रमेकंभवतिअथवाअभिन्नराश्योरेकराश्योरपिभिन्नमर्क्षंस्यात्॥ अपिवार्यतदानिर्विघ्नाअतिशयितानार्योः प्रीतिःस्यात्॥ तत्रनाडीदोषोपिनास्तीत्याह॥ चक्रत्रिकेति॥ चक्रत्रिरोहिणीवत्तदानाडीनस्यात्॥ यथाचक्रत्रिकारोहिण्योरेकनाडित्वेपिएकत्रास्तिनाडीदोषोनस्यादित्यर्थः॥ अनेनैवगणदोषोपिनिरस्तः॥ एवंशततारकापूर्वाभाद्रपदादित्रयेपि॥ ते

त्र

२७॥

थाचगर्गः॥ एकराशिविनानाडीयोगमादौविवर्जयेत्॥ नदोषस्त्वेकराशिस्थेकृटेन्येषुमत्सुदृश्यते॥ भृगुरपि॥ दंपत्योरेकराशिश्चेत्सुतर्क्षंयदिभवेत्॥ वसिष्ठोक्तोविवाहः स्यान्नाडिंनचिंतयेदिति॥ एतद्बहुमतमुक्त्वाभिमतांतरमाह॥ पराशरः॥ ग्रहनक्षत्रभेदादेकर्क्षराश्योरपिसौमनस्यं॥ एकोनक्षत्रेऽपिवसिष्ठोप्येनैकत्रपिंडेकिलनाडिवेधइति॥४॥ उपजातिका॥ एकोक्तोनक्षत्रराशीचनोतथा॥ एकनक्षत्रेएकराश्योसत्सपीति॥ अपिसंभावनायां॥ नवांशभेदान्नक्षत्रचरणभेदात्सौमनस्यंसुहृदंपराशरः॥ एकनक्षत्रेएकराश्यांनभुक्तमिनिबहुमतंश्रुतौ॥ तत्रापिचरणभेदसतिभुक्तमितिपराशरमतमित्यर्थः॥ तत्राऽप्येकांशकस्यचरणैकत्वेऽपिनसिष्ठश्रीष्णः सौमनस्यंत्राह॥ एतद्बहुमतिभवनक्षत्रैक्येनास्तीत्याह॥ नैकत्रेति॥ द्वयोरपि नक्षत्रयोरेकत्रएकस्मिन्स्थानेपिदुर्गोळकेसतिकिलेतिनिश्चयेननाडीवेधोनस्यात्॥ द्वयोर्भिन्नर्क्षयोःसत्येववेधःस्यात्॥ एकत्वे नस्यादितिभावः॥ नाडिरिनीकारांतः॥ कृदिकारादिनइतिङीबंतोऽप्यस्ति॥ अथनाडिदोषाभावेऽत्रदृष्टांतमाह॥ नाग्निर्दहत्यात्मनंयथाहिदृष्टास्वदृष्टेर्नहिदूरनीयः॥ एवंराक्षसेऽपिसमभावान्नभर्तृभार्यामग्रहारसिद्धिरिति॥५॥ उपजातिका॥ यथाहिअग्निः आत्मनंस्वमूर्त्तिंजोरूपांनदहतिअपिचदृश्यनीयोरमणीयःपुरुषःस्वदृष्टेर्दहनस्यात्॥ कर्मणिषष्ठी॥ चक्षुष्मा

नपि दूषणं स्वदृष्टिनयेनेति ॥ तथाऽकत्रपिंडेनाडिवेधोनस्यादितिपूर्वेणान्वयः ॥ अथैकांशकत्वेदोषमाह ॥ एकांशकत्वइति ॥ एकांशकत्वेचरणैकत्वेसतिभर्तृभार्ययोरनेकारसिद्धिर्नस्यात् ॥ कुतः समत्वभावात्समानसामर्थ्यात् ॥ अर्थोभावः ॥ नहार्थोरेकांशकत्वात्समानसामर्थ्यंनास्मिन्नस्तिअयंभर्त्तातदधीनयंभार्येतिसर्वव्यवहारोगार्हस्थ्यादिरूपोनसंभवतीति ॥ अतएकांशकत्वेसोमनस्यंनस्यादितिभावः ॥ अथनाडिवेधमाह ॥ रुद्रार्यमेंद्वरुणाद्वयमश्विनीचविश्वाग्निवायुफणिनांयुगमंत्यभंच ॥ रोषाणिचत्रितनवकत्रयमेकमेतज्जन्मोडुनीवरवधूनिधनायनाडी इति ॥ ७ ॥ वसंततिलका ॥ रुद्रभार्ग्व ॥ अर्यमाभुजगराक्षलुनी ॥ इंद्वेज्येंद्वा ॥ वरुणःशततारका ॥ एतानिचत्वार्यरिष्यत्रसंकंद्वयंएवमष्टौअश्विनीचैकाकिनीएवमेकोनवकः ॥ विश्वेउत्तराषाढा ॥ अग्निःकृत्तिका ॥ वायुःस्वाती ॥ फणीआश्लेषा ॥ एतद्वारिष्यत्रसंकंयुगंयुग्मंअंत्यभंरेवतीचैकाकिनीएवंद्वितीयोनवकः ॥ शेषाणिपूर्वाफाल्गुनीचित्राधनिष्ठाभरणीमृगपूर्वाषाढानुराधाकृष्णोत्तराभाद्रपदाः ॥ अयंततीयोनवकइतिनवकत्रयंस्यात् ॥ वधूवरयोर्जन्मोडुनीजन्मनक्षत्रेएकयातेएकस्मिन्नवकमध्येप्राप्तेतदानाडीस्यात् ॥ किमर्थं ॥ वरवधूनिधनाय ॥ द्वयोरेकनाड्यांमरणंस्यादित्यर्थः ॥ अत्ररुद्रादितद्देवतानिर्देशेनतन्नक्षत्रमाद्रादिगृह्यते ॥

श्री
॥२२॥

लोकेहिस्वामिशब्देसेवकेप्रयुज्यमानेदृश्यते ॥ अतोदेवताशब्देस्तन्नक्षत्रतिथ्यादिपूपचर्यते ॥ यथानिद्रुद्रुभ्यांगदत्रिनाच्च ॥ नागोह्यदराडीभिर्दिग्मंचदृश्याभिस्तथा ॥ भरतोऽष्टादशीनाडीभिर्दृश्यस्तुनरांतिथिभिस्मृतः ॥ नागःपंचमी ॥ दिग्दृश्यामीभरतश्चतुर्दशीनि ॥ अथत्रिनाडीचक्रमाह ॥ त्रायणानाडीवेधउक्तः ॥ केचित्तुअंघ्रिभंघ्रिभंसन्नकंत्रायांश्चतुःपंचनाडीचक्रंवेधमाहुः ॥ तन्मतंदूषयति ॥ त्रयीयमाणोऽपिमतोभूनीनांत्रिघ्रिघ्रिनक्षत्रंक्षुनःकुमार्याः ॥ त्रायीचतुःपंचतयस्यपक्षोनक्षोदनीथीविषयत्वमेतीति ॥ ६ ॥ उपजातिका ॥ त्रयश्चद्वौचभंघ्रयोयस्यतत्रिघ्रिघ्रितन्नतनक्षत्रंचतत्रभवतीतित्रिघ्रिघ्रिनक्षत्रभूस्तस्याःकुमार्याःक्रमान्नाडीचतुःपंचतयस्य ॥ वसारश्चपंचचतुष्पंचतेभवयनायस्यतत्रचतुःपंचतयं ॥ नाडीचतुष्टयंनाडीपंचकंचेति ॥ संख्यायाभवयनेतयद् ॥ तस्यपक्षःमुनीनांहारीनांमतेःप्रमीयमाणोऽपिप्रमाणंआनुवन्नपिभागमप्रामाण्यंप्राप्तोपक्षोदनीथीविषयत्वंक्षादस्यवीथीपदवीतंस्वविषयतांविचारमार्गगोचरत्वंनेतिन्नगछति ॥ अंघ्रिभंकृत्तिकादिकं ॥ घ्रिघ्रिभंमृगशीर्षादिकं ॥ यदाहहारीतः ॥ अंघ्रिभेघ्रिभजातानांत्रायाणांचक्रमादृजु ॥ चक्रिभादिकुभान्तोद्विंचतुःपंचभुपंचभस्यविषयमाह ॥ वृद्धगर्गः ॥ जांगलेवचतुर्भोजपांचालेपंचमाढिके ॥ त्रिमाढासनदेशेषुविवाहऋषिसंमतमिति ॥ एवंक्षादेक्रीयमाणेसपक्षात्रदोषव्यवहारनाशोनीसार्थः ॥

अथयोनिमैत्रमाह।अश्वेभाजोरगाहिश्वरवनकरिपवोमेषश्वोनुर्द्वयोरनुर्गोकात्योर्व्याघ्रकाळीप
शुरिपुहरिणीषुश्वकीशाः क्रमेण।।द्वोबभ्रूकीशसिंहोकुरंगमृगपतिछागमानंगमेवंनेष्टायोनिः
सवैरानेरकुवतिनरपामास्योश्चनीनद्वयोः।।२।।स्त्रग्धरा।।अश्वस्तुरंगः।इभोहस्ती।अजोमेषः।
उरगःसर्पः।पुनरहिःसर्पः।श्वाशुनकः।श्वनकरिपुर्भूषकश्चक्रमार्जारः।मेषोऽजः।पुनरोतुर्मार्जारः।
द्वंद्वंवैरंअश्वभूषकः।।गौधेनुः।।काळीमहिषी।व्याघ्रःअसिद्धुः।पुनःकाळीमहिषी।पुनःपशुरि
पुर्व्याघ्रः।हरिणीमृगः।पुमानरिणोमृगः।पुनःकीशोवानरः।सिंहःअसिद्धुः।तुरंगोऽश्वः।।पुनर्म
गपतिःसिंहः।छागोमेषः।पुनर्मतंगोहस्ती।द्वंद्वंकवेकीबत्वं।।एवंक्रमेणाश्विनीनःअश्विनीमा
रश्ययोनिःस्यात्।सायोनिःसवैरानेष्टा।कयोः।नरयुवतिनरपामास्योः।वरअश्वयुवतिअश्व
रयुवती।।नरपअश्वामास्यअश्वनरपामासो।वरयुवतीचनरपामास्योश्चतयोःपृथक्पृथक्द्वित्वनिव
क्षायांनबहुत्वं।।अश्विनीनरःसत्रंतसिलोदिधाद्वंद्वेसुश्वरःसनेनद्वंवद्वानेआग्नेयंकुंस्कंना
भानांस्त्रीअस्यलोपः।।२ अत्रत्रयोग्यो वैरंलोकान्तरेतथा।गोव्याघ्रंगजसिंहमित्यादिना।अथ
गणमैत्रमाह।त्रिपुग्मीरोहिण्यासहस्त्रिवयमर्क्षेनरिसुरश्रुतिस्वातीमित्रादितिगुरुकरांसा
श्विनाश्रिमं।।परंदेवमनुजमनुजानोमनिमिवैःसहस्वैरंनैरंनिर्ऋतिनयानांपरिणये।

इति।।२।।शिरवरिणी।।त्रयाणांयुग्मानांसमाहरस्त्रियुग्मी।।फल्गुनीद्वयं।आषाढाद्वयं।।भाद्रपदद्वयं।
वेति।।रोहिण्यासहरोहिणीचेदित्यर्थः।।त्रिवयमर्क्षेआर्द्रापरएषो।।अयंनक्षत्रनवकोनरेमनु
ष्यभवेत्।।श्रुतिःश्रवणः।स्वातिःअनिलोनुराधा।अदितिःपुनर्वसुः।गुरुःपुष्यः।करोहस्तः।अ
संरेवती।अश्विनौअश्विनी।व्याघ्रिभंमृगशिरः।।अयंनवैकःसुरदनपवनन्।परंचित्राजैष्णाध
निष्ठाविशाखामूलकृत्तिकाश्चनरः।नारकामघाश्लेषाइतीदंनवकंदैत्यभवेत्।।एवंगणायत्र।
अस्यत्रयोजनमाह।मनुरिति।इहजमनुजानांराक्षसमनुष्याणांभवेत्।।नरायैरक्षोमानु
षगणयोःसतोर्भवेत्स्यादित्यर्थः।।निर्ऋतिनयानांराक्षसानां।अनिमिषैर्दैवैःसहस्वैरम
तिशयितंवैरंस्यात्।।कपरिणयेविवाहे।।अथच्छेषाणामित्रत्वं।।अथस्वाभाविकंवैरंतथा
नरयमेत्रंवाह।।नाभाजोवृषभेणकुंभमिथुनोकर्केणमेषःस्त्रियाश्रोलाश्वीसविषणकार्मु
कहरीनक्रेणनित्यहिषो।।तद्वत्कुंभनकेसषेणवराणाःसिंहंविनाव्रणोनद्योव्याजकचारिणा
हरिनराःसर्वेविनावृश्चिकमिति।९०।।त्रयाद्यैकविक्रीडिते।।नाभाजोधनुर्मेषोवृषभेणसह
नित्यहिषोनित्यविरोधिनौ।।नाभेनाजेननासहवृषभोनित्यंशत्रुरित्यर्थः।।एवंसुनरत्रापि।।
कुंभमिथुनकर्केण।।मेषःस्त्रियाकन्यया।।श्रोलाश्वीकुंभमिथुनोसविषणवृश्चिकेन।।त्रो

लाग्नीइत्र संख्यासंहतयातत्संख्योराशी निर्दिष्टौ अतोनवकुत्वं॥यथानिगमवाक्ये॥कुम्भा
ग्नीपूरगफूतानांषण्णुन्योर्नसुरंध्रयोरिति॥षण्णुन्योःषष्ठीसप्तम्योः॥नसुरंध्रयोरष्टमीनव
म्योः॥एवमत्रापि॥कार्मुकहरीधनुःसिंहौनक्रेणमकरेणातद्वन्निसद्विषो॥कुंभतुळेसप्त
णामीनेन॥एतद्विद्विदृगुडष्टकयोर्मध्येनिस्नेरिणाउक्ताः॥शेषाणांमेत्र॥अत्रास्मेहुमा
हुः॥ग्रन्थेमंहसिनाविसादिसत्साचार्यमतेएतदधिपस्योःशत्रुत्वमस्ति॥तएवैनेपठिताः॥
शेषाःश्रेष्ठाः॥तथाचतद्ग्रन्थं॥द्विर्द्विदृगेषवृषोवृषसमिथुनाविसादि॥षडष्टकेचसिं
हाभीनइत्यादि॥ग्रंथकारस्तुसत्साचार्यमतमेत्रमसहुमानोऽमुंहेतुंपरिसडसराशयोरवने
रैनिसद्विषानिस्नेनाऽवदत्॥नतदधिपतिवत्नेतिग्रंथकारस्याशयः॥अथनत्रमेत्रमाह॥
नत्रागाइति॥सिंहंविनान्येसर्वेराशयःनृणांमनुजानांतुलामिथुनादीनांवत्रागाःस्युः॥नत्रये
मधीनंगछंतीतेतथा॥नक्षान्नृणांमाऽआपक्ष्याज्जलचारिणोमीनादयःस्युः॥हरेःसिंहस्यवृश्चि
कंविनासर्वेराशयोवत्रागाःस्युः॥शेषंवत्रयानपूर्वेलोकप्रसिद्धंज्ञेयं॥अथैषांगुणादोषाणां
विनस्नुस्नावत्त्वकोमूलंदर्शयति॥स्याद्राशिमेत्रीधुरिकुंभहर्योःकरग्रहस्तद्ग्रहविग्रहे
पि॥नस्यामसस्यांभृगराजमीनावप्याद्यौनद्रुहयोःसुहृत्वे इति॥११॥उपजातिका॥॥धुरि

भारेमुख्यतियावत्॥कुंभहर्योःकुंभसिंहयोःराशिमेत्रीस्यात्॥समसप्तकत्वात्॥तयोराश्योर्ग्रहस्वामिनो
र्नानिरवैनयोर्विग्रहे नैरपिकरग्रहःस्यात्॥तस्यांराशिमेत्र्यामसस्यांषडष्टकत्वाभृगराजमीनोसिंह
मिथुनावयाद्यौ॥करग्रहगृहीतौ॥तत्रहेतुः॥कस्मिन्नृतिः॥तद्ग्रहयोस्तत्स्वामिनोर्गुरुसूर्ययोः
सुहृत्वेमेत्रेसति॥ग्रहमेत्रंसुरगुरुरित्यादिनावक्ष्यति॥राशिमेत्रग्रहमेत्रयोरत्यन्तमलाभेशुभमि
तिनासर्वार्थः॥अथाक्षिपति॥पक्षोर्विरोधेयद्दृष्टयोःस्यान्मेलेऽप्यमेलस्तद्दलंसमेत्या॥अत्रोच्य
तेकिंनामिथोवधःस्यादेकसेनानरयोर्विरोधात्॥१२॥इंद्रवज्रा॥पक्षोःस्वामिनोर्विरोधेवैरसतिभृ
त्ययोस्तत्सेवकयोर्मेलेमैत्रेसत्यपिअमेलःअमैत्रंस्यादितिलोकेप्रसिद्धमस्यक्षे॥अतोग्रहवैरे
सतिराशिवैरंनमुख्यमितिभावः॥अत्रास्मिन्विषयेऽमेत्॥उच्यतेदृश्यते॥एकस्याराज्ञःसेनानर
योःसेनासंबंधिपुरुषयोर्मिथःपरस्परंविग्रहविरोधात्नधोघातःकिंनस्यात्अपितुस्यादेव॥अ
तोराशिमेत्रंमुख्यमितिसुक्तं॥अथप्रस्तुतंनरं॥अपत्यतिस्वामिनितद्वधभ्रंशेदृक्चराणांकिमदृष्टमस्ति॥
अतोधर्कंचेत्प्रसुरस्यमेनतदागतिःकासमसप्तकस्थेति॥१३॥उपेंद्रवज्रा॥स्वामिनिअपत्यपति
सतिनयोःसेवानरयोर्वधोमिथःस्यात्स्वामिसमक्षंनस्यादवति॥इतिचेन्नैतर्हिग्रहेश्वराणां
राश्यधिपानांकिमदृष्टमस्ति॥अपितुसर्वंदृष्टमेव॥दैवतात्तान्॥यत्तुदृग्मदतीयेत्यादिना

र्शनादर्शनमुक्तं तत्फलार्थमेव ॥ वास्तवंतु गृहेश्वराणां किमदृष्टमस्तीति ॥ अतः कारणात् प्रभुसख्यंस्वामिमैत्रमेनाधिकमिति चेत्तदा समसप्तकस्थकुभसिंहादि स्थादिकस्यकागतिः ॥ कः अश्वगमनिकाकथतामिति ॥ सिद्धांतसूपांनां गतिमाह ॥ स्वभावमैत्री सखिता स्वपत्योर्द्विस्वमन्योन्यपत्योर्निशुद्धिः ॥ परः पूर्वपरः पूर्वगमगवेष्यो हस्ते त्रिवर्गेऽथुगपद्युतिश्चेन्नृइति ॥ १४ ॥ उपजातिका ॥ स्वभावमैत्री दिक्चक्रुर्मध्ये पूर्वेष्टवलाभेसतिपरः परः पुनरानरः गवेष्यः अन्वेषणीयः ॥ आदौराश्योः स्वभावमैत्री समसप्तकादिकोविलोक्यतद्लाभेस्वपत्योः तद्राश्योर्यधिपयोः सखिता तस्यग्रहसख्यस्यालाभेवेद्यं ॥ द्वयोस्वालाभेऽन्योन्यपत्योर्नक्षत्रयोर्योनिशुद्धिः ॥ योनिवैराभावः ॥ चेद्युगपद्युतिश्चेन्नृणामिति लाभस्तदाहुस्तोत्रिवर्गेस्यात् ॥ त्रिवर्गो धर्मकामार्थैस्तमरः ॥ धर्मादिषु करगताः स्फुरंतीति ॥ एवं पूर्वपूर्वस्थैकस्यालाभेसतिउत्तरोत्तरलाभेतदपवादउक्तः ॥ चतुर्णामपिलाभेऽतिशुभमिति ॥ त्रयाणांद्वयोर्वालाभेनारतम्यंकर्त्तव्यं ॥ अथस्वाभाविकग्रहमैत्रस्याचिरकालसख्यमूनाधिकमाह ॥ आपार्श्वकेंद्रद्वयगाःग्रहस्तोनाकालमित्राणिभिथः स्वपांथायाः ॥ न्यूनामपिस्त्रीनरपतिसराज्ञांतत्कालसख्यंविद्धिनष्टमैत्रीमिति ॥ १५ ॥ इंद्रवज्रा ॥ ग्रहस्तोजन्मकालेयस्मात्ग्रहान्पार्श्वयोःकेंद्रद्वयंपार्श्वकेंद्रद्वयंतन्मध्यदीक्षेसापार्श्वकेंद्रद्वयंतच्चगछंतीतेभापार्श्वकेंद्रद्वयगाः स्वपांथाः ग्रहाः ॥ स्वच्छा

श्री
॥२५॥

काशेपथंतिगछंतितेस्वपांथाः ॥ तेनग्रहेणसार्द्धंमित्राणिस्युः ॥ एतदुक्तंभवति ॥ जन्मकालेयस्मिनराशौयोग्रहस्थितस्तस्मात्सप्तमर्क्षंदशमस्थानंभवतिग्रहतश्चतुर्थंतद्वधिस्थंतद्दर्शनंनेत्यादिस्थानादिदशमेकादशद्वादशद्वितीयतृतीयचतुर्थानिएवग्रहतस्थानस्थितौग्रहौतत्कालंमित्रौरक्तः ॥ अन्येतुराश्रवेइति ॥ तथाचवराहः ॥ तत्कालेनदृश्यंयबंधुसहजसंज्ञंसुहृन्मित्रंस्थितमिति ॥ ग्रहसूत्रिग्रहयांतत्कालेहौसख्यस्यजातकराश्रीक्तः ॥ अतोमत्रापितद्दिलोक्यमितिज्ञेयं ॥ तदेवाह ॥ न्यूनामपीति ॥ स्त्रीनरोक्तनरपतिसराज्ञांचतेषांस्त्रीसंज्ञनरांशभसराज्ञांचग्रहवशेनयास्वाभाविकमैत्रीतांएतत्तत्कालसख्यंविद्धिनष्टं विद्धिविशेषयंति ॥ कंथंभूतानामपि ॥ न्यूनामपिकिंपुनःसंपूर्णानां ॥ तथाहि ॥ स्वाभाविकोयोमित्रंसमःशत्रुर्यस्तत्तत्कालंमित्रंभवतितदासौक्रमेणाधिमित्रंसमःस्यात् ॥ चेत्तत्कालेशत्रुस्तदासमःशत्रुरधिशत्रुरितिज्ञेयं ॥ अथनवमैत्रमाह ॥ षड्वर्गणांत्रयाणांवासितद्देवदैवज्ञराजन्यकस्याधिपतीकुजार्कौ ॥ विट्शूद्रयोश्चंद्रबुधौगुरुश्चसेकीर्णपःस्त्रीनृषुनवमैत्री ॥ १६ ॥ इंद्रवज्रा ॥ यजनयाजनाद्यैर्निषद्धर्मापितानियेषांतेषूक्तकर्मणिस्तेषांनिजाणांत्रयाणांवासितद्देवदैवज्ञराजन्यकस्याधिपतीस्तः ॥ द्वयोर्वासितोःक्षीणेतद्देवसामान्यौगुरुशुक्रौनिसर्यः ॥ राजन्यानांक्षत्रियाणांसमूहोराजन्यकं ॥ तस्याधिपतीकुजार्कौस्तः ॥ विट्शूद्रयोःक्रमेण

CC-0. Mumukshu Bhawan Varanasi Collection. Digitized by eGangotri

चंद्रबुधौ॥विरोधश्चंद्रः शुक्रज्ञाणांबुधदृष्टि॥संकीर्णानिसंकरसमानांनिषादादीनोपतिःगुरुः॥स्त्री
नृषुवधूवरेषुवर्णमैत्रीस्यात्॥तद्यथा॥राज्ञ्यधिपत्योर्वर्णौविलोक्यो भतृजोत्तमवर्णः पुरुषः स्त्री
स्तः समवर्णोमध्यमः॥हीनवर्णोऽधमइति॥एतदुक्तंग्रंथकृतास्वदेशाप्रसिद्धेः॥अन्यदेशेतु॥सी
नाद्ब्राह्मणपूर्ववर्णाःक्रमोत्तमवरःश्रेष्ठः॥मध्यस्थःसमवैश्योनीचोहीनोऽन्त्यःपुरुषइति॥इयं
वर्णमैत्रीकेवलंगुणमात्राय॥नतुमेलकनिर्णयाय॥अतएवमेलकनिर्णयानंतरमेवोक्ता॥एवंरा
शिभकूटमुक्तातदुपयोगिग्रहमैत्रंज्ञातव्यमाह॥सूरगुरुइंदुगुरुकवीदोविरवयोर्नकुजार्वि
रवीदवः॥अन्नमित्रसूर्यकुजाःसुहृदोरनेर्यवनयुक्तिरियंनयवीयसीति॥९७॥कुनलंबितंमे
वैतदारभ्यश्लोकाष्टकं॥॥रवेःरविमारभौणतेसुहृदःस्युः॥अथदृग्मेत्रवः॥रवेःसुरगुरुमित्रे॥
अन्येशत्रवः॥चंद्रस्यबुधगुरुमित्रे॥शेषाःशत्रवः॥सोमस्यशुक्रबुधौमित्रेअन्येशत्रवइति॥
बुधस्यरविभौतिरिक्तामित्राणि॥रविःशत्रुः॥गुरोःकुजभौतिरिक्तामित्राणि॥कुजःशत्रुः॥शु
क्रस्यरवींदुभौतिरिक्तामित्राणि॥रवींदूशत्रू॥शनेःशत्रूसूर्यस्यकुजभौतिरिक्तामित्राणिकुजः
शत्रुश्चिसूर्याःशत्रवः॥इयंयवनाचार्याणांयुक्तिर्नयवीयसीनकनिष्ठा॥स्थूलदृरयुवनयुना
दृग्वः॥यवनाचार्यमतमिदंमहर्दिसर्थः॥कथमिदंमहर्दितेसंस्थापयति॥इदमुदीर्यवराहविरोच

नोनिजमतेऽपिनदूषितनानुनः॥सबहुमन्यतएवयथानर्थंजयतिगुणास्त्रिभिरंयवनेघा
त्ति॥१८॥विरोचनःसूर्यःमिहरोऽपिसूर्यः॥अतोवराहमिहरःइदंयवनमतंनिजमतेदूहृदा
तकारादुदीर्यजल्पकोपिनदूषितनानुनः॥पुनःवाक्यालंकारे॥अन्यमतंस्वमतेनिवेश्यखंडि
निक्षिप्तंयदिनिक्षिप्तंदूषितमनोवेनहितत्संमतमितिन्यायविदः॥नश्यतिच॥अतःका
रणात्सनराहेःइदंग्रहयोहमैत्रीशास्त्रंयवनेषुयथातथं॥ससंबहुमन्यतयाअनिगूयतं
जयतिसर्वोत्कर्षेणवर्ततइतिमन्यतएव॥नराहोऽपियवनशास्त्रंयथायथंनअतिनरामन्य
तएनेसर्थः॥एतदेवभट्टोत्पलेनाह॥परमतंस्वमतेनिक्षिप्तंयदिनदूषितमादृतमेवतत्॥
कलितंकेवलंसमंतःसचेद्यवनयुक्तिषुनूनमनिस्पृहइति॥९९॥येस्मात्कारणात्स्वम
तेस्वमतमध्येनिक्षिप्तंनिक्षिप्तंपरमतंयदिनदूषितंतदानन्मतंआदृतंस्वीकृतमेवेति
न्यायविदः॥तन्नस्मात्कारणान्नूनमित्यर्थतर्के॥इतीतिकथं॥सनराहःकलितंकेवलंसमं
तःकलितंलक्षितंकेवलंसकलत्वेनसत्याचार्यमतंयेनसतथायवनयुक्तिषुयवनाचा
र्यमतेषुवचनेषुअनिस्पृहः॥निर्गतास्पृहायस्मात्सोऽनिस्पृहः॥नानिस्पृहःअनिस्पृहः
इतिवराहोपिसत्याचार्यमतंसम्यगालोच्यापियवनमतंस्पृहयिष्येसहर्तर्कइत्यर्थः॥

सुहृद्

एवं चेन्नहि बराहोयवनमतेऽस्यमतत्वंकथमुक्तवानित्याशंक्याह ॥ किमबहुतमयमिहरोहिणान्
ग्रहत्वमिदंजगृहेहृदि ॥ उभयथापिसमंसमतेतमतमहतिकेपिभवेमवयंयतइति ॥ २० ॥ अयंमिह
रोवराहमिहरः इदंयवनोक्तंयद्सुहृत्वंग्रहमित्रमादित्यानुसन्नबहुत्वंभवबहूनांमतमितिहृदि
मनसिकिंजगृहे ॥ धृतवान् ॥ यवनग्रहमैत्रमुक्तंकेषांचिदेवंमतमितिहृदिमनसिकथंउ
क्तवानित्यर्थः ॥ तथाचतद्वाक्यं ॥ जीवोजीवबुधौसितेंदुतनयोअर्कोविभौमाःक्रमाद्दूकविं
कुजेंदवश्चसुहृदःकेषांचिद्दिवंमतमिति ॥ अतोयवनमैत्रंनबहुसंमतमितिवराहस्यापि
आयमितिभावः ॥ अत्रोत्तरं ॥ उभयथेति ॥ तन्मततस्यवराहस्यसमंतेमहतिपृथुतरेसतिउभ
यथाउभयपक्षेऽपिसमंतुल्यंस्यात् ॥ यतोऽआकारणाद्यथैकेचनकेपिभवेमस्यामवराहम
तमहच्चतर्हिवयमपिमहांतोभवामसुभयत्रसमंउभयोरपिमानुषत्वादितिभावः ॥ एत
न्निरस्यपुनस्स्थापयति ॥ बहुतरैःकृतमेवकृतीसचेदनुससर्त्तिनदप्ययथातथं ॥ पृथगपि
द्विगुणोसकृत्त्रिगुणमित्यबहुकैरियंयतः ॥ २१ ॥ सकृतीकुशलोवराहः बहुतरैर्बहुभिर्यत्कृतं
तदेवअनुससर्त्ति ॥ अनुसरति ॥ बहुमतानुसारमेवनकीत्यर्थः ॥ सृगतौ ॥ भयं धातुपाठवे
दिकेधातुश्चेवङ्कादिषुपठितः ॥ भाषायांतापवादिश्चेव ॥ अतोऽनुससर्त्तीतिछंदस्येवघटते ॥ भा

श्री
॥ ३७ ॥

त्रिगुणो

थांनुसरतीसेव ॥ यद्वाकिंनुससर्त्तीति ॥ तस्मादयंकविभ्रमादेव ॥ अतोत्रेदंपठनीयं ॥ अ
नुससारनदप्ययथातथमिति ॥ इतिचेन्नदपिअयथातथं ॥ ससंनभवति ॥ अत्रहेतुः ॥
पृथगितियतःपृथगपिद्विगुणोत्रिगुणोआप्तेसकृत्त्रिगुणामितियदुक्तंसाबहुकैः भव
द्भिरुक्तिः ॥ सायथा ॥ वर्गोत्तमस्वराद्विर्द्वेकाणनवांशकेसकृद्विगुणं ॥ नक्रोच्चयोस्त्रि
गुणितं ॥ द्विस्त्रिगुणात्वेसकृत्त्रिगुणामिति ॥ वर्गोत्तमादिष्वन्यतमगतेनक्रोच्चयोरन्यत
रगतेचग्रहेसतितस्यायुषःपृथक्द्विगुणात्रिगुणास्यचेज्ञातौएकवारमेनत्रिगुणंतद्
युक्तःकार्यमितिवराहेणयदुक्तंतन्नबहुसंमतमितिभावः ॥ तथाचोक्तंकल्याणवर्मणा ॥
बहुनाऽनसंज्ञातोयांकरासेकनर्गणां ॥ वराहमिहराचार्यः सानदृष्टपुरातनैरिति ॥ अ
तोवराहोऽपिबहुसंमतमेवनकीर्तिन ॥ किंतुकदाचित्स्वमनारुचिरमपिवक्तीत्यतोयवनो
क्तग्रहमैत्रविषयकेषांचिन्मतमितिवराहेणाक्षेपेतद्वाक्यस्याभासमाएवातोयवनोक्तमेव
ग्रहमैत्रंमहदितिसूर्यः ॥ एतन्नवांशचिंतायांजैनाऽपिसंग्रहकुरंस्थापयिष्यति ॥ एतदुक्तंग्रं
थकृतास्वपक्षस्थापनार्थमेवांडियमात्रं ॥ नास्तनंनेनादितिनयेनभूमः ॥ एतदुक्तंवराहेणाहृद
ज्ञातके ॥ ससोपदेशोवरमत्रकिंनुकुर्वंत्यसयोग्येबहुवर्गणापिः ॥ भाचार्यकर्त्तुबहुभ्न

तायामेकंतुथद्यूनितदेवकार्यमिति॥अत्रैवंमनसेदंसंतिसप्योपदेशोवरं॥नहिकिंतु॥अन्ये
स्वकुंगवक्रवर्गोत्तमस्वगृहाद्गतेग्रहेसतिबकुवर्गएवापिःतदायुःकुर्वंतितदयोग्येअन
वस्थादोषप्रसंगादितिभावः॥आचार्यस्यकर्मआचार्यकंतेनस्वभावेआचार्यकर्तृ॥आ
चार्यस्यसप्याचार्यस्यायमभिप्राय इत्यर्थः॥बकुवर्गएवायंत्रायांसप्तायदेकमधिकंवर्ग
एवंतदेवकार्यमिति॥तथाचगार्गिः॥ततोऽपिकुएनाकार्यात्वेकेवंमहतीसकृद्दृष्टि॥एवम
न्येश्वीधरनीलकंठश्रीपतिप्रभृतयःपठंतिस्मकाराश्च॥तद्यथा॥उच्चगतस्योच्चगुणोरूपत्रयं॥
नीचगतेगेस्वक्षेत्रगुणोऽपिरूपत्रयं॥तद्धानमूलंस्फुटगुणोऽपिरूपत्रयं॥वर्गोत्तमस्वगृहाद्गि
गतेआश्रयगुणोऽपिरूपत्रयासन्नः॥तत्स्फुटयोर्घनिमूलंकर्मगुणोऽपिरूपत्रयं॥अतः
उच्चबकुवर्गोत्तमस्वगृहेद्रेक्काणादिगतेऽपिसकृत्त्रिगुणमेवेन॥अतोबराहेणगर्गसंस्या
दिमतानुसारेणायदुक्तंतद्युक्तियुक्तंबकुसंमतंचेति॥अतोग्रंथकृताबकुतरेःकृतमेवेत्या
दियदुक्तंतन्नविचारक्षमंणीयमिति॥एवंराशित्रिंसत्प्रभृतिसंगतोक्तेदानींनवांशसम्ब
न्धापिद्योतनायतत्रभवतापादितस्यानर्थक्यंनोक्तंतद्विषयमाह॥अभिदुरावधिपोसृजतःशुभं
राशिनवांशकयोरितिदेवलः॥तदपिचारुनचारुषितेर्मुखैर्यवहरंतितथाविधतथाराशेः॥२२॥

श्री
॥२२॥

जन्मकालेराशिनवांशयोश्चंद्रगतनवांशयोःअभिदुरोनभिदुरंययोस्तावभिदुरौसुहृदौ॥भिद्भी
कुरत्व॥अधिपोशुभंसृजतःकुरुतइतिदेवलोमुनिराह॥तदपिचारुरमणीयं॥एतत्कालभी
मासयेवत्रतिपादितं॥तथानेनत्रकारेणाजनाविततथाराशेःनमनहरंति॥विततथमसमा
राशयोयेषांतेनतथा॥असप्तापित्राप्ताः॥कैः॥आइषत्रूरुचितैःकुपितैर्मुखैः॥अयुक्तंमनसिस्वी
कृत्यकिंचित्कुपितमुखैर्नमनहरंतीत्यर्थः॥यद्वा॥अविततथाराशयःयथार्थमनोभावाःमनस्येव
मेवास्तिपरंकुतोदृष्टैर्मुखैस्तथानमनहरंति॥नकुर्वंतीत्यर्थः॥तेषामनिष्टमाह॥लग्नदृष्टेनहिलग्न
दृष्टेविनाफलममंसतनयेऽपिकरग्रहे॥राशिनवांशसंबंधेपराऽशुभाः किंफलमस्तुगतानुगतं
जगादिति॥२३॥येदैवविदःकरग्रहेलग्नदृष्टेविनालग्नदृष्टेनवांशदृष्टेवफलममंसतेलुडि॥म
न्यंतेस्मनेऽपिराशिनवांशसंबंधेपराऽशुभाः किंस्युः॥तथाहि॥उदयगतनवांशःस्वेक्षादृष्टेषु
तेषानभवतियदिमस्तुःस्यानदाजीवस्यसादीनिनवांशस्वेक्षादृष्टेबलग्नफलंमंसते॥लग्नफ
लंनवांशगइत्येतावन्मुख्यमस्तात्॥तएनमेवकार्थंवंदतेनवांशयोःसख्यंकथंनमम्यंतइतितथाम
निष्टं॥अथदैवज्ञफलमस्तु॥दूरंनिधनु॥तत्कथं॥जगद्दृश्यंगतानुगतं॥गतमनुगतंगतानुगतं॥ग
तानुगतिकोलोकोनलोकेपारमार्थिकइति॥अश्रद्दिसज्ञानात्मानहारत्न॥तथैवाभस्तद्वद्

ऽप्योऽपीसंधपरंपरावदितिभावः॥ ॥इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांबसरासूनुगणेशविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायांबीवाहदीपिकायांमेळकाध्यायस्तृतीयः॥ ॥छ॥ ॥ अथसूक्ष्मलग्नादिफळेविवक्षुस्तावन्नवांशचैतानिरूपयति॥तत्रादौकरग्रहेनवांशेपत्निग्राह्ये नयवनोक्तग्रहमैत्रंसंस्थापयति॥तथाहि॥लग्नंकिलभर्तृस्थानंतत्रस्थानवांशोऽपि॥सप्तमंजायास्थानंतत्रस्थानवांशश्चतयोःसख्येवरवध्वोःसख्यंभवतःसूक्ष्मयोरुदयांशास्तोशयोःस्वामिवद्भावात्सख्येसतिवधूवरयोरपिमैत्रंस्यात्॥अतोयेषांनवांशानांमैत्रंघटतेतएवनवांशास्तुछाधरादयःपूर्वैःपठितास्तेचयवनोक्तग्रहमैत्रस्यैवस्वीकाराद्दूषिताः॥अतोयवनोक्तमेवग्रहमैत्रमनप्रमाणमितिसिद्धांतमनसिमत्वापूर्वोनरपक्षोरचयतिनलवेत्यादिनाऽऽरभ्य कषट्केन॥अत्राध्यायेसर्वोपिदृतविलंबितानि॥ ॥नलनाधिपतीउदयास्तयोरनिमिषार्चितनांडुमसायनौ॥वरपतिंवरयोःसमवैरिणोयदितदिष्टफळेष्वपिफल्गुतेति॥१॥ उदयास्तयोर्लग्नतत्सप्तमगतयोर्नलवयोःअधिपतीअनिमिषार्चितौनांडुमसायनौयदिस्तः॥अनिमिषार्चितौवाःतैरचितोबृहस्पतिः॥चंद्रमसोऽनंतरापत्यंचांडुमसायनोबुधः॥नैतच्चारुरसं॥अनंतरापत्ययोःकोविधानात्॥केचिदपत्यमात्रेऽपिभगणादीनिछंतितदपिनाडादिश्लथाद्धात्॥वृथाध्वेधावादेवां

त्॥एवंसतितस्येदमित्यादिनिरस्तं॥यत्पुनरायश्चिंतनस्मृतौचांडायणमितिप्रयोगः॥तदनल्पस्यादिनं॥चंद्रस्यभयनमितिनंवरणेयस्मिन्कर्मणितच्चांडायणं॥संज्ञायांदीर्घः॥एवंसौम्यायनादि॥अतोग्रंथकृताऽनंतरापत्येचांडुमसायनमितिप्रकृत्यगतिमात्रंचिंतयते॥चैंद्रमसइदंचांडुमसंत्रयनंउत्तमंस्थानंयस्यासौचांडुमसायनोबुधः॥नौगुरुबुधौयदिसमवैरिणौस्तःनन्वावरपतिंवरयोर्वरवधोः॥पतिंवृणुतेसापतिंवरा॥संज्ञायांभर्तृदृज्ञिधारिसहितपिदमुक्तिरत्नः॥खिलान्मुक्॥इष्टफळेषुशुभफळेषुफल्गुनानिःफळानास्यात्॥एतदुक्तंभवति॥लग्ननवांशःकेवलस्यस्थानं॥तत्सप्तमोनुंगवधोः॥अनस्तदधिपयोर्मैत्रस्तितयोःशुभं॥तत्रयदालग्नधनुरंशास्तदासप्तमेमिथुनांशाःअनयोरधिपतीगुरुबुधौनोसचार्यमनेसूमंदसितानिस्तादिनामिथःसमवैरिणोस्तः॥अतोत्रवरवध्वोःशुभंनस्यात्॥तस्माद्धनुरंशोनग्राह्यइत्यभिप्रायः॥ ॥अन्योयवनमनंग्राह्यमिसाह॥नहुदयद्विपदांशानियामकोयवनसोहृदमाद्रियतेजनः॥इतरथाकथमस्मुक्रयहुस्मनुफळंहिलग्नबलंबनइति॥२॥तन्नस्मार्तोरणाङ्गनःयवनसोहृदंयवनोदिनमैत्रमाद्रियतेस्मीकुर्वंतां॥दृग्तो॥नुदारिः॥कर्मरिलोटू॥सोहृदमित्यस्यगतिःआर्षत्वात्॥कथंभूतोजनः॥उदयद्विपदांशानियामकः॥उद्

स्त्री॰ ॥२९॥

स्त्री॰ ॥२९॥

यलग्नेद्विपदांशेनरराश्यंशास्त्रिनियछुनीति॥तथाकर्तरिचुएः॥लग्नेद्विपदांशस्वीकारेनियम्यवत्र
मैत्रंग्राह्यमित्यर्थः॥अन्यथानेदोषमाह॥इतरथेति॥इथंनरथाद्विपदांशानंगीकारेकरयहः क
थमस्तु॥अपितुमास्तु॥तत्कथं॥हीत्यस्मात्कारणात्तनुफलंलग्नफलंलग्नंचनवलंवतेन्ना
श्रयते॥लग्नाधीनंलग्नफलमितिन्यायात्॥अयभावः॥लग्नफलंननभागइत्युक्तत्वान्नवांशस्थरमः॥स
चद्विपदएवभामः॥तथाचोक्तं॥ग्राह्यलग्नेद्विपदगृहंकुर्यादंशकोदयोनांशमिति॥अतोद्विप
दांशादन्यनवांशेनरवधोनांशविधानात्करयहःकथंस्यात्॥अतोद्विपदांशानियमेसतुद
यास्तांशपत्यमैत्रंभामं॥सचधनुर्धरांशेयवनोक्त्यालभ्यते॥अतोयवनोक्तमेवग्रहमैत्रमो
द्वियतामितिचेत्॥अत्राप्यस्यांशकामनुद्यदूषयति॥अथरिपूयदिनोदयसप्तमोतदंशयोःकल
त्रांशस्यकिमागतं॥द्विपदांशतोऽप्यशुभईक्षतायदिदृषाविमिथौकिमुपेक्षितावितिचेत्॥३॥अथ
प्रकारांतरे॥अथशुभयसप्तमोनरिपूस्थः॥समसप्तकयोःसदाराशिमैत्रीभास्यैवंचतुर्थदशमवत्॥ श्री
अन्योन्यनुभिथुनयोर्मैत्रंसदास्मृतिः॥यदीदंतदाकलत्रांशद्विपदांतेनरांतेदधतोविभ्रतोऽप्य ॥१७॥
यत्रोशुभत्वंकिमागतं॥कुंभतोहिरुत्तरार्द्धेमनुष्यः॥तदयाद्यांशयोःसदासमसप्तकत्वान्मै
त्रं॥अतःकुंभोत्रांशःकथंनगृहीतइति॥अत्रोत्तरं॥अशुभर्क्षत्वेनेति॥अशुभभर्क्षंशापापग्रहत्वेव

नत्वंकुंभोहिपापग्रहभवनमतोनाऽऽदृतइति॥अत्रप्रतिउत्तरं॥एवंचेन्नर्हिवृषाविमिथौवृषमिथौकिमुपे
क्षितौकथंपरिस्मृतौ॥वृषमिथुनौसौम्यभवनेऽपिकथंसंस्मृताविति॥अत्रोत्तरंशूराणि॥ ॥अ
मनुज्ञाविति॥चेत्कि॥स्त्रीनकोनबलवंशषमाहतनवांशमुनिः॥शुभगृहद्विपदांशलवः सच्छू
नत्वेनत्रकिमस्तुतुलाधृतइति॥४॥तौवृषमीनौअमनुजौमानुषौनामतः॥तदुदयद्विपदांश
नियामकइत्युक्तत्वात्॥इतिचेन्नर्हिस्त्रीनकोमुनिःसवंमीनंनबलवंकथमाहृतवान्स्वीकृत
वान्॥अंहसितनदनामीनांशइति॥मीनोहिजलचरःकथंस्त्रीनकेनगृहीतइति॥अत्रोत्तरं॥स
मीनःशुभगृहद्विपदांशस्तलवःशुभगृहंद्विपदंअस्तलगोयस्यसतथा॥मीनस्यांशांशःकथ
मसौशुभगृहंद्विपदंअ॥अतोमीनांशःस्त्रीनकेनादृतइति॥अत्रप्रतिउत्तरं॥इतिचेन्नर्हिमुनाहृ
तःकिमस्तु॥तुलाधरस्यहिअस्तलनोमेषःशुभगृहंद्विपदंअनभवति॥अतःकस्मात्तुलाधर
रःस्वीकृतइति॥अत्रोत्तरंसूत्तरं॥द्विचरणःशुभभंचनवांशकस्तदयमेकस्तुलाधर
रःपरिगृह्यते॥इदमसंगतमंगतवेरिनंजगतिनेकनरास्किलसोहृदं॥५॥यद्येवंमुक्तंतया
तत्तर्हिअयमेकनरोनवांशःद्विचरणःशुभसंचपरिगृह्यते॥उदयनवांशास्त्रनवांशयोरेक
नरोनवांशोमनुजःसोम्यगृहंचगृह्यते॥ननुद्वावपीसंस्मार्यकथंभाग्यः॥इयोरेकस्मिन्धारणात

रप्॥ तुलाधरतोहि अस्तांशो मेषः तथास्तुलामेषयोरेकतरस्तुलाधरः असौहिचरणः शुभभंवा
स्ति॥ अतस्तुलांशोग्राह्य इत्यर्थः॥ अत्रोत्तरं॥ भंगेत्यभयंसंबोधने॥ हिंगननईरितमुक्त
मिदं अत्रसंगतं अघटमानं॥ कस्मात्किलयस्मात्कारणात् जगतिलोके एकनक्षात्सोद
र्यंनास्ति॥ सौहृदंहिउभयतोधर्मः॥ सचैकस्मिन्नेवनघटते॥ अतएकतरोगृहतइतियै
रीरितंतयातदसंगतमिति॥ ईरितमत्रभानेक्तः॥ तवेतिरोषविवक्षायांषष्ठी॥ सौहृद
मित्यस्यगतिःप्राग्वत्॥ एवंसर्वविकल्पान्परिहृत्यपरिशुद्धांपक्षंदर्शयितुमाह॥॥
स्वस्वरयोःसदिवनायदिकारणंधनतिसानितरांयवनाधनि॥ कलशांसिहनयांशुपशु
नापरिणामशुभयोरपिशास्त्रयोरिति॥ ६॥ स्वस्वरयोरुदयांशास्तांशस्थाभिनोःस
दिवनामित्रत्वंकारणं नक्तंअं॥ विकल्पांतराणांनिरासायदिकारणंस्यात्तर्हिसास
दिवनायवनाधनियवनभागेनितरांअतिशयेनधनतिशायतेइति॥ यवनशा
स्त्रप्रसिद्धेरर्थः॥ सस्याचार्यमतेनुतयोर्मैत्र्याभावात्॥ अतोयवनमैत्रमेवप्रमाण
मितिभावः॥ ननुकुंभाशुपरिशागःसस्याचार्यमतेवैरसद्भावादितिचेन्नत्राह॥ कल
शेति॥ कलशांसिहीचनीचनवांशोनेउदेकलशांसिहनवांशेतोपातःनीतस्तदधिपतौ

तयोःशात्रवतेरस्वंउभयोर्द्वयोरपिशास्त्रयोःपरिणामतौ॥ परिपाकंप्राप्नोति॥ शानिसूर्ययोर्वै
रंयवनशास्त्रेसत्यशास्त्रेऽप्यस्ति॥ अतोयवनमतेशात्रवत्वसद्भावात्कुंभांशस्यनक्तः॥ ननुस
त्यशास्त्रस्यैवैरसद्भावादितिभावः॥ एवमंशेग्रहमैत्रादिकंविचार्यतेतर्हिशुभावपिकथं
नावलोक्यतइत्याशंक्यांशकोपरिहरति॥ अथतयोःसमसप्तसुहृत्सथःकथमसूक्ष्मगतिःस
न्नेकधा॥ इहहिलग्नगतास्तनुमेनिरेतदखिलैःखलखेटगृहाएवपापेति॥७॥ अथानंतर्यो
हियस्मात्कारणात्तयोर्यवनसत्यशास्त्रयोःसमसप्तसुहृत्सथःकथमसूक्ष्मगतिः॥अ
पितुसूक्ष्मगतिरेव॥ समाश्रितेसप्तनवसमसप्त॥ सुहृद्दापंथाद्वितिसुहृत्सथः॥ सूक्ष्मूर्व
द्यूःपथोमित्यशस्यथः॥ समसप्तानांसुहृत्सथः समसप्तसुहृत्सथः वैरनभूस्थानरात्र्योः
सदासमसप्तकत्वेउभयमतेपिसमसप्तकरात्र्योर्मित्रत्वमर्गःसूक्ष्मएवेत्यर्थः॥ सचसुहृत्स
थः एकधाएकप्रकारोनास्ति॥ तत्काचमित्रादेरपिसद्भावात्॥ उक्तंहिन्यूनामपीत्यादिना
तन्नस्मात्कारणादिहास्मिन्विवाहेऽखिलैर्यवनादिभिःसस्यादिभिश्चखलखेटगृहाएवं
पापग्रहभवनानिमेषसिंहादीन्यपिलग्नगतानिअनुमेनिरे॥ अनुशातानि॥ अपिसं
भावनायां॥ पापभवनान्यपिशुभानिकिंपुनःशुभभवनानीत्यर्थः॥ अथग्रहकृतस्यासे

CC-0. MUMUKSHU BHAWAN VARANASI COLLECTION. DIGITIZED BY eGangotri

ङ्गनमाह॥ इति तुलाजितुमद्रमदाधनुःप्रथमखंडमखंडफलंजगुः॥ सततमस्तपतिद्विषद्
प्रहरंनवलवंबलबंधपतिंभजेदिति॥८॥ इत्युक्तेर्नृभिः सिद्धं तुलाजितुमद्रमदाधनुःप्रथ
मखंडं सर्वतंत्रेऽनवरतेऽखंडफलंपूर्णशुभफलदं जगुर्यवनाद्यः॥ तुलाद्यसिद्धं॥ जितुमो
मिथुनः॥ द्रमदाकन्या॥ धनुःप्रथमखंडं धनुषः पूर्वार्द्धं॥ द्वंद्वैकत्वं॥ नखंडफलंयस्यतत्तथा
तथाहि॥ धनुःपूर्वार्द्धकुंभोनराद्यं मिथुनंतुलाधरकन्याद्विपदाः कीलोक्ताः॥ तत्रधनुषो
स्त्रांशोमिथुनः॥ तत्स्वामिनोर्गुरुबुधयोर्यवनमतेमत्रमतोधनुरंशाशुभाः॥ एवंमिथुनां
शोऽपि॥ तुलायास्त्रांशोमेषः॥ तत्स्वामिनोः कुजशुक्रयोर्यवनमतेमत्रमतस्तुलांशाः शुभाः
कन्यायास्त्रांशोमीनः॥ तत्स्वामिनोगुरुबुधयोर्यवनमतेमत्रमतः कन्यांशाः शुभाः॥ कुंभा
स्त्रांशाः सिंहः तत्स्वामिनोर्भत्रभावात् कुंभांशोनशुभः॥ अतएवनवांशाश्शुभा अखिलैरुक्ताः॥
तथाचाहुः॥ आत्मनेद्विपदगृहात्कुर्यादन्यांशकोदयोनाशं॥ द्विपदाधिपकन्यातोऽमिथुन
धन्वंशकाः शस्ता इति॥ इतिग्रंथकृतोऽभिप्रायोमयासप्रपंचंनवर्णितः॥ परमार्थिकत्वतद
र्वाचीनांनैनयनावरणमात्रं॥ तद्यथा॥ यत्त्वयासिद्धांतिनंतुलादीष्वुक्तनवांशेषूदयास्त्रां
शाधिपयोः स्ववरयोः सरिताकारणमिति॥ तर्हिमेषांशतदधिपयोः सत्त्वेऽपिमेत्रेकथंस
ज्यते॥ अशुभग्रहस्त्रादिनिचेन्न॥ वृषांशस्यससपिमेत्रेसागात्॥ अमनुजाविनिचेन्तर्हिनैन

केनमीनांशाः कथमादृताः॥ शुभग्रहद्विपदास्तुलवः सचेन्नदूषिन॥ तर्हितुलांशाः कथमादृतैतिश्चेत्
येवोच्यतेऽुदयास्त्रांशयोरेकतरस्मादृणोगृह्यतइतिचेन्नदूषिन॥ जगतिनैकवर्णाकिलसोहृ
दमित्तयेवोक्तेषन्यस्ततान्॥ अथचेत्तेदमपित्रंउदयद्विपदांशानियामकइतितदपि
नजगतिनैकवर्णाकिलसोहृदमित्तयेनस्मादितितान्॥ अस्त्रांशोऽपिद्विपदाभाग्यः॥ अथप
रिशेषात्स्वाग्नेद्विपदगृहात्कुर्यादन्यांशकोदयोनाशंनिस्सागमबलाद्दमित्रेवनकर्मं॥त
र्हिस्माकंफलितंमनोभिलषितं॥ आगमएवकथंनुतुलांशादीषुकारणंनस्वीकर्त्तव्यं॥ किमर्थं
कारणांतरग्रहमैत्रंकल्पनीयं॥ कल्पनालाघवात्॥ शोनकेनमीनांशास्यामनुजत्वेऽपिस्वीका
रात्र॥ अतोनवांशोक्त्यायवनमैत्रंशास्त्रस्वस्संस्थापनंनसंयुज्यते॥ किमनेननवलवैस्मादिना
ग्रंथसंदर्भेण॥ अतएवबराहः॥ शोनिषमागमसिद्धैर्विप्रतिपत्तौनयोग्यमस्मान्"धिपत्नी=
स्वयमेवविकल्पयतेबहुनांमतंवक्ष्यति॥ अतोनग्रहपायवनमतेकेचिदेवंमतमिसुक्तं॥ =४ मिथु
सस्त्रांक्तग्रहमैत्रंबहुमतमतःसर्वजनेषुप्रसिद्धतरं॥ यवनमैत्रंत्वेकदृग्यमतोमहद्भिरुपे
क्षितं॥ किमर्थमत्रग्रंथकृतोऽपिनिवेद्यः किमपराधंवससाहृषिः॥ उच्यते॥ ग्रंथकृद्भिः स्वगोर
नार्थंकिंचिदपूर्वंवक्तव्यंकर्म॥ ऋषेनमहाप्युक्तिः किंचिद्दूषणीयस्थलंबहुसा॥ अथैषामव्यंशा

नांविरोधमाह ॥ अस्तपतीति ॥ अस्तोऽस्तांशः तस्यपतिः तस्यद्विषन्नूराक्रुः सईश्वरोयस्यनवांशस्यसतथा ॥ उदयास्तांशाधिपयोस्तात्कालेशत्रुत्वसतिसनवांशस्याऽइत्यर्थः ॥ तुल्यादिषुहिउदयास्तांशाधिपस्योः स्वाभाविकशत्रुत्वाभावात् ॥ विरोधांतरमाह ॥ बलवैधेति ॥ बलेनवंध्यः पतिः यस्यनवांशस्यसनथा ॥ यस्यांशस्यपतिः स्थानादिबलैर्यदिहीनः तदातमपिसऊदित्यर्थः ॥ अथोदयास्तश्रुतिमाह ॥ लवपतिः कुरुतेलबलग्नयोः पतिमृतिंत्रिवसुमयविन्नगः ॥ नबलभाक्पतिः प्र तिहंसमस्तन्मृगदृशश्चतदस्तभयोस्तथेति ॥ ९ ॥ लवपतिर्लबलग्नयोस्त्रिवसुम यविन्नगःपतिमृतिंकुरुते ॥ अंशाधिपतिरंशालुग्नाद्वातृतीयाष्टमद्वादशस्थितोभर्तृमृतिंकुरुत इत्यर्थः ॥ इयमुदयश्रुतिः ॥ अथास्तश्रुतिः ॥ नबलभेति ॥ नबलभाद् = द्वितीय = सप्तमंतस्यप तिः ॥ तदस्तभयोस्तयोर्लग्नलवयोरस्तभसप्तमभवनेतयोस्तथातद्वित्रिवसुमयविन्नगोम गदृशोवधाअस्तन्नाणान्प्रतिहंति ॥ नबलबसप्तमांशाधीशोनवांशसप्तमालग्नसप्तमा द्वात्रिवसुमयविन्नगस्तदृशांवधंहंतीत्यर्थः ॥ ननुपूर्वैर्यवनादिभिर्नवांशाधीशस्यनवांशदृष्टौ लग्नदृष्टौचसत्यामुदयश्रुतिरुक्ताकथमत्रोक्तंत्रिवसुमयविन्नगइति ॥ उच्यते ॥ पक्षद्वितीयभवनंद्वादशमेकादशभवनंनपश्यति ॥ स्वस्थानादीक्षंतेग्रहस्तथाह्यनिष्टभवनानीत्यत्र

ग्रहस्थानाद्यदेकादशंतस्माद्बुधस्तृतीयएवभवति ॥ एवंयस्मंतस्मान्नग्रहोऽष्टमएव ॥ यद्वृतीयंतस्मान्नद्वादशः ॥ यद्वाद्वादशंतस्माद्वितीयइति ॥ अतोयदुक्तंत्रिवसुमयविन्नगइतिनग्रह दृष्टिनिमेनेतिनविरोधः ॥ अथान्येबलभंशदृष्टेयेनोदयश्रुतिरुक्ता ॥ कुमःस्वनाथेनविलोकि तोनवांशकोलग्नगतोनराणां ॥ निहंसनिष्टानितथापमृत्युकलत्रसंस्थेनिधनंविनामिति ॥ त दलाभेलग्नदृष्ट्याच ॥ पश्येद्यदांशाधिपतिर्विलग्नंलग्नेथवास्यादुदयास्तश्रुतिः ॥ अस्मांशाकाथः स्मरसंचिलग्नास्तस्थेनदास्तांशविश्रुतिरुक्तेति ॥ अत्रकुलबलग्नयोरनियोगपद्यमुक्तं ॥ तत् कथमित्याह ॥ उभयदृष्टमूलदाबलदाद्यैतोलनदृष्टयुदूहते कियदूनतां ॥ तद्दिकेबलग्नदृष्टेः फलेशाकलितंकलितं यननेश्वरेरिति ॥ ११ ॥ उभयस्यदृक्उभयदृक्नवांशस्यलग्नस्या धियादृष्टिरित्यर्थः ॥ साफलदास्यात् ॥ कस्मात् ॥ बलदाद्यैर्नष्टबलस्यदृष्टत्वात् ॥ लग्नंहिशरीरं अंशारुतदनयनरूपः ॥ उभयदृष्टिनेसतिसम्यक्फलमिति ॥ अतोलनदृग्भंशदृष्टिः कियदूनतां उदूहतेधारयति ॥ किंपरिमाणंयस्येतिकियत् ॥ कियच्चनदूनंचतस्माभावेःकियदूनतांकेबल भंशदृष्टिः किंचिन्नूनफलेसर्थः ॥ तन्नस्मादस्मात्कारणाद्दिक्स्थानिबाहुकेबललग्नदृशःफलं शाकलितमर्द्धनंयवनेश्वरैःकलितं लक्षितं ॥ शाकलंसंज्ञानंयस्यनिशाकलितं ॥ अंशदृष्टिभि

भाकेवलायालग्नदृष्टेःफलमर्हतंयवनैःप्रोक्तमित्यर्थः॥अमुमुक्तमनार्थंकुत्सयादूषयति॥स्मृत्या
दातिकिंनकदाचिद्दूषयतामवयं वोऽवयविभ्यवलोकिते॥अमतंकेवलंलग्नदृष्टंनतन्मतंम
तंकर्महंसमुपास्महे॥११॥यस्मात्कारणात्भवद्भिर्विलोकितेसतिअवयवेऽकदाचिद्
दूषयतांकिंनस्मृत्यतिअपितुअवयविभ्यवलोकितेऽपिकदाचिद्वयवोऽप्यदूषयतांस्पृश्यसे
वेति॥ह्योर्त्रकृतार्थेश्रुतः॥दृष्टेप्यवयविनिकदाचित्कश्चनतद्वयवोनदूषयतइत्यर्थः॥तस्मा
त्कारणाद्मतंकेवलंलग्नदृष्टंनमतंकेवलालग्नदृष्येषांतेषांमतंनमतंतर्कंसहं॥अपितुतर्कं
सहमेव॥तर्कंसहतेतन्तर्कंसहं॥वयंसमुपास्महेऽनुसरामः॥येषांकेवलदृष्टिःसंमतानभवि
ष्यतिभयदृक्संमतातेषांसंमतंतर्कंसहंसदूषंभवेदित्यर्थः॥यदुक्तंजभयदृक्फलंदेवित्त
त्रकेवललग्नदृष्टिंमन्यमानःपरमाक्षिपति॥ननुनवांशकंभूपतिर्निर्जंकलयतीह विल
ग्नविलोकनेयमवलोकयतेसतनोःपृथग्यदिनदृष्टफलायजलांजळिरिति॥१२॥ननुइ
सहोनितर्कइहविवाहेऽरपतिर्लग्नविलोकनेनिर्जंनवांशकंकलयतिपश्यतितत्स्थलग्नांतर्
गतत्वात्॥अन्यथात्वेनिष्प्रमाह॥यमवलोकयतइति॥नवांशपतिर्यंनवांशमवलोकयतेसय
दितनोःसकाशात्पृथगस्तितदानदृष्टफलायतनस्थलग्नस्येष्टफलंतवापिसंमतंनस्मेजलांजळिः

श्री-
॥२४॥

स्यात्॥जलांजळिदानंमृतस्यैव॥अतोलग्नफलंगतमेवेत्यर्थः॥ननुफलंहिलग्नबलंबतदूत
नवांऽपिसंमतं॥नवांशाधीनंलग्नफलमितिनस्यमज्जनमनस्यादितिनिष्टप्रसंजनं॥अत्राप्य
निष्टमुभयदृष्टिंमन्यमानः स्वयमाह॥अदृष्टगस्तिसचेन्ननुपश्यतानुमसावधिपेननिरू
पितः॥हृद्यहारदृशोवभूवुरबलास्तरळद्युतिरिति॥१३॥ननुअहोसनवांशा
श्चेददृष्टगस्तिलग्नांतर्गतएवस्तितदाननुलग्नेपश्यताअवलोकयताऽधिपेनलग्नस्वामिनाऽसौ
नवांशोनिरूपितोदृष्टएवस्यात्॥रूपंत्रावलोकने॥कुत्सादिः॥केनकइव॥प्रणयिनातरळइव॥
प्रणयःप्रीणनंतद्यस्यास्तीतिप्रणयी प्रियः॥तरळोहारमध्यमणिः॥कथंभूतेनप्रणयिना॥मृगी
दृशांगनायाहृद्यहारेदृशौहृद्यहारंपश्यतीतिहृद्यहारदृक्तेनतथा॥कथंभूतोम
ध्यमणिः॥तरळद्युतिः॥तरळाचंचलाद्युतिर्यस्यासौमतथा॥प्रियेणांग नायाहारेदृष्टेसतित
दंतर्गतोमध्यमणिर्दृष्टएव॥तथालग्नंपश्यतानदधिपेनतदंतर्गतोनवांशोपिदृष्टएवेत्यर्थः॥
अतोनवांशपतिनानवांशोदृष्टइतियत्तथोच्यतेतद्व्यर्थमितिनिष्टप्रसंजनं॥अतःप्राग्
क्तकालमीमांसनाच्चनवांशपतेर्लग्नदृष्टि स्तदंतर्गतंन वांशादृष्टंअविलोक्येतिसिद्धं॥न
नुलग्नपतिनानग्नदृष्टंयमस्मत्पतिनाऽस्तलग्नमितिसदृपिकेषांचिद्वंमतमस्तिनदृपिदूषयति॥

तनुर्यतिस्तनुमस्तमथास्तपोयदिनपश्यतितनश्यतितत्कृतं॥इतिपरःपरमत्रमतेपनेलुवनरोब
नरोइइवाश्रानिः॥१४॥यदिनतनुपतिस्तनुंनपश्यतिअथास्तपोलग्नात्सप्तमाधीशोऽस्तलग्नात्
सप्तमंनपश्यतितदातत्कृतंलग्नकृतंअस्तलग्नकृतंचशुभंनश्यति॥इतिपरःकश्चिदाह॥वन
अहोऽस्मिन्मनेलवतरोलवस्तरुरिवतरुस्तस्मिन्नोइःवृथःशाणोद्वुनःअश्रानिःखडूःपरंपते
तू॥परमित्यव्ययमुत्कृष्टार्थे॥अस्मिन्मनेननवांशावृक्षोपरिअत्यर्थंशैडूरानिपातोभवेन्नवांशा
फलोद्भेदइत्यर्थः॥एवंस्थितेकामुदयास्तशुद्धिमुल्लंघ्याधुनाजन्मराशितोलग्नाभ्यांसप्तमा
दृजननलग्नयोर्मृतिश्राप्तिनुर्मृतिगतस्यचराशिनवांशकः॥तनुगताथदिननुनेवधूरति
लकातिलकायजलांजलीनितिं॥१५॥लग्नंचभंचलग्नेजननेलग्नेजनन्यलग्नेजन्मलग्नज
न्मराश्योः॥तयोर्मृतिश्राप्तिनुरष्टमस्थानाधिपतेः॥मृतिगतस्यताभ्यामष्टमस्थितग्रहस्यचराशि
नवांशकाःयदिविवाहकालेननुगतालग्नस्थिताःस्युःतदावधूरतिलकाअभर्तृकासंतितिलकाय
भर्त्रेजलांजलीन्ददातितंविस्मारयति॥दद्दातीत्यर्थः॥तिलकःशृंगारकतिलकः॥नास्तितिलकोय
स्याःसाऽतिलकाविधवेत्यर्थः॥तिलकद्रुतिलकस्तिलकोभर्त्तातथावधूः॥मृतभर्त्रेस्वयंनजलां
जलिदानेनवधूअनपत्यापिस्मृतिता॥एतदुक्तंभवति॥कस्यचिज्जन्मलग्नंवृषभःजन्मराशिः

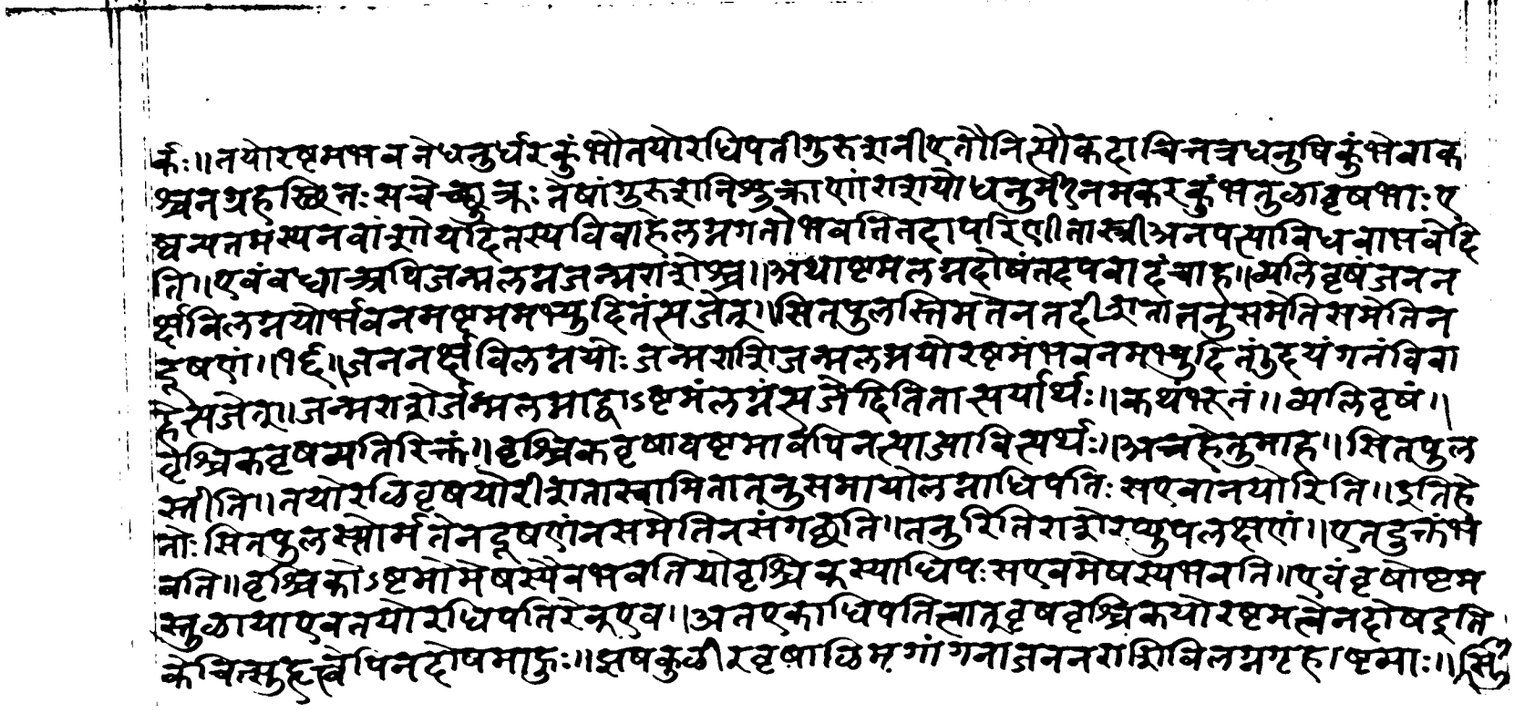

र्कः॥तयोरष्टमभवनेधनुर्धरकुंभौतयोरधिपतीगुरुशनीएतौनिसोकदाचिन्नवधनुषिकुंभेनाक
श्रनग्रहश्छिनःसचेच्छूत्रःतेषांगुरुशनिशुक्राणांराशयोधनुर्मीनमकरकुंभतुलावृषभाःए
घ्वनमस्थनवांशोयदितस्यविवाहलग्नगोभवतितदापरिणीतास्त्रीअनपत्याविधवाभवेद्
ति॥एवंवधाअधिजन्मलग्नजन्मराश्योश्च॥अथाष्टमलग्नदोषंतदपवादंचाह॥अलिवृषजनन
र्क्षतिलग्नयोर्जननमष्टमभमुदितंसजेतू॥सितपुलस्त्यिमतेननदूषणंनतनुसमेतिसमेतिन
दूषणं॥१६॥जननर्क्षविलग्नयोःजन्मराशिजन्मलग्नयोरष्टमंभवनमभुदितंमुनिरयंगर्गविवा
दूसजेतू॥जन्मराश्योर्जन्मलग्नाद्वाऽष्टमंलग्नंसजेदितिताःसर्वार्थः॥कथम्भूतं॥अलिवृषं॥
वृश्चिकवृषमतिरिक्तं॥वृश्चिकवृषावष्टमावर्जितस्याआवित्यर्थः॥अत्रहेतुमाह॥सितपुल
स्त्येति॥तयोरलिवृषयोरीशास्वामिनौतनुसमायोलग्नाधिपतिःसएवनयोरिति॥इतिहे
तोःसितपुलस्त्योर्मतेननदूषणंनसमेतिनसंगछतेतनुरितिराशेरुपलक्षणं॥एतदुक्तंभ
वति॥वृश्चिकोऽष्टमोमेषस्येनभवतियोवृश्चिकस्याधिपःसएवमेषस्यभवति॥एवंवृषाष्टम
स्तुलायाएवनयोरधिपतिरेवएव॥अतएकाधिपतित्वात्वृषवृश्चिकयोरष्टमत्वेनदोषइति
केचित्मुह्यंतिनदोषमाहुः॥ऋषकुलीरवृषालिमृगांगनाजननराशिविलग्नगृहाष्टमाः॥सिं

भफलाकथिताभरणाणनयोरधिपतीसुहृदौहिपरस्परमिति॥अथनक्षत्रत्रयसंनिपातदोषमा
हः॥चरलग्नंचरवेश्मगमृक्षजेमृगनुलाधरगेमृगलक्ष्मणि॥युवतिरत्रभवेत्कृतकौतुकाम
दनवस्तनवस्सजनोत्सुखीति॥१७॥चरलग्नंचरनवांशंचरवेश्मगंचरराशिलग्नस्थितंउत्सजेत्
परित्सजेत्॥कस्मिन्सतिमृगलक्ष्मणिमृगनुलाधरगेसति॥मृगःशशः लक्ष्मलांछनंयस्या
सौतथा॥तस्मिन्चंद्रेमकरस्थितेनुलास्थेवेति॥चरामेषकर्कनुलामकराः॥तत्रमेषकर्के
स्थेचंद्रेविवाहनक्षत्राभोगात्॥मृगनुलाधरगइत्युक्तं॥अत्रफलमाह॥युवतिरिति॥अत्र
योगेकृतकौतुकायुवतिर्मदनवतीसतीअनवस्सजनोत्सुखीभवेत्॥कौतुकंविवाहकंकर्म॥
कृतंकौतुकंयस्याःसातथा॥विवाहितेत्यर्थः॥ननवःअनवः॥पुरातनस्त्यक्तसजनंनत्रोत्सुखी
भवेत्॥उत्कटकामदग्धार्तासतीपूर्वपतीपरित्यागेउत्कंठितापरपुरुषगामिनीत्यर्थः॥कचि
दुवर्गोनमेसतिनेषदोषइत्याहुः॥वर्गोनमेचरस्थिरहेनचशेषवांशाइति॥अनएवाहुरन्ये
पि॥कर्कलग्नेऽथवामेषेघटेशेऽथदिवीपतौ॥नुलायांमकरेचंद्रेवैधव्यंलभतेनरीतिनारी॥अ
थचतुर्थहृद्दशालग्नस्थदोषंतदपवादेनाह॥सुखगृहंसुखहृन्नुजन्मनोरबलशाशवबे
सुखकर्तृभिः॥अपिनयोर्मेयसंभयपंकुचैर्द्विगतबाधनकाधनकारिणइति॥१८॥तनु

श्री
॥३६॥

अजन्मचतनुजन्मनीतयोस्तनुजन्मनोःजन्मलग्नजन्मराश्योःसुखगृहंचतुर्थभवनंतमुगतमि
स्तनुवृत्तिःसुखहृत्सुखनाशनंस्यात्॥कैः॥सुखकर्तृभिर्ग्रहैःभबलशाशबलैःसद्भिः॥क
थाच्चेतिसप्तम्यर्थेतृतीया॥अबलानांभानःअबलता॥तयाशब्देनामिलितोबलरहितेरि
त्यर्थः॥अर्थात्सुखकर्तारोग्रहाःयदिबलिनःस्युस्तदाजन्मलग्नराशिभ्यांचतुर्थंतन्नंसुखहृ
त्स्यादिति॥तयोर्जन्मलग्नजन्मराश्योर्मेयसंहृद्दशाभवनमपिनतुगनंतदाभयपंकृत्स्यात्
भयंभुनक्तीतिभयप्रंकृभयनाशनं॥नदाकदा॥यदाधनकारिणोग्रहाविगतबाधन
काःस्युः॥विगतंबाधनकंयेषांतेतथा॥बाधारहितानिर्दुष्टाइत्यर्थः॥यदाधनदातारो
ग्रहादोषरहिताःस्युस्तूर्जन्मलग्नराश्योर्हृद्दशालग्नंभयनाशकरंस्यादित्यर्थः॥अथदै
वज्ञनिबंधोक्तदाएतद्व्यत्ययेकरंस्यादिति॥तथाचगर्गः॥चतुर्थहृद्दशाकार्यलग्नबलुकुणा
न्विनेइति॥अपिच॥कार्ययोगबलाहृद्दशाचतुर्थइति॥अथजन्मराशेहवशेननवांशस्य
दोषानरंनदपवादंनाह॥अशुभकृत्खलगःखलुयोंशकोजनुरनेहसिनेहसितांशुगे॥
नृनुगनेऽपिशिवंशुवयोषितोर्बलवतोलवतोनभयंक्वचिदिति॥१९॥जनुषःअनेहोः
जनुरनेहास्तस्मिन्जन्मकालेऽशकःअशुभकृत्खलगोभवति॥अशुभंकरोतीत्यशु

भकृन्नसचासौरबलश्चअशुभकृत्बलः तंगछतीत्यशुभकृत्बलगः॥जन्मकाळेदुष्टकारीपापग्र
होयस्मिन्नवांशेऽस्तिसनवांशादित्यर्थः॥इहाग्निन्नवांशेसितांशुगेमनांशुंचंद्रंगछतीतिसि
तांशुगस्तस्मिन्सितांशुगे॥ननुगतेलग्नगतेपि॥अपिवार्थे॥युनयोषितोर्वरवध्वोःशिवंशुभंन
स्यात्॥वरवध्वोर्जन्मकाळेदुष्टकारीवापापग्रहोयस्मिन्नवांशेस्तिसनवांशेयादिविवाहका
ळेचंद्रंगतोवाभवेत्तदाऽशुभकृत्स्यादित्यर्थः॥इत्यादिकस्याराजनितदुष्टस्यापवादमाह॥बल
वतइति॥बलवतोबलयुक्तात्खवतोऽशात्क्वचिद्भंगःस्यात्॥चेद्यातकोक्तेनलग्नेपयुक्तोदृ
ष्टोवेत्यादिप्रकारेणबलवानंशराशिस्तदायस्यकस्याप्यंशजनितस्यदुष्टस्यभंगःस्यात्न
दृष्टइत्यर्थः॥अथजन्मकाळिकग्रहनक्षत्रदोषांतरमाह॥अनुजनुर्मृतिगोमृतिपञ्चयःसतनुग
स्तनुर्ननशिवंक्वचित्॥इतिविवेकिरियंफलदासदासदृक्सिद्धांतिवेत्तमयःस्फुटदृष्टि॥२७॥
अनुरनुक्रम्यअनुजनुरन्वयीमानः॥अनुगतोजनुःअनुजनुः॥अस्यार्थःकोनाद्यर्थद्वि
तीययेतिनसुरुषः॥पुंनरजनुर्जननजन्मनीसमरः॥जन्मकालनुक्रमेणयोग्रहोमृतिगोजन्म
कालेलग्नादष्टमः॥यश्चजन्मलग्नान्मृतिपःअष्टमस्थानाधीशःसग्रहोयदिविवाहकालेतनुग
तोलग्नगतस्तदाशिवंशुभंक्वचिन्नतनुते॥नकदाचिच्छुभंकरोतीत्यर्थः॥इतीयंजन्मकालवरो

श्रीशिव
॥२७॥

नयाउक्तावविवेकिःविवेकःविवेचनंविवेकिःससदानदाफलदास्यात्॥तदाकदा चेत्सजन्मकाळो
विवाहकाळश्चइहलोकेस्फुटःसिद्धति॥यदाघटीपळात्मकःस्फुटजन्मकालोविवाहकाळश्चसाधि
तःस्यात्तदैतेसूक्ष्मफलविवेचनंस्यान्नान्यथेत्यर्थः॥ ॥इतिश्रीसकलागमाचार्यनर्मदाशंकरशास्त्रि
सूनुशिवशर्मणोशनिरचितायांविवाहदर्पणटीकायांविवाहदीपिकायांनवांशाधिकारोनाध्यायःसमाप्तः
॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥एवंलग्नेनवांशशुद्धिमभिधायाधुनाग्रहबलशुद्धिमाह॥तत्रादौल
ग्नादृनेःशुभाशुभस्थानमाह॥अरिपराक्रमलाभविनाशगेरविरविश्रमसौख्यसुनार्थदः॥मद
नमूर्तिगोयःरायसंग्रहेभगदशामनिशंशनिराहुवत्॥१॥भत्रात्प्यथायेदृनविलंबितानिदृनो
नि॥अरिःबलंपराक्रमःतृतीयं॥लाभएकादशं॥विनाशोष्टमं॥एकुगछतीतिनथा॥लग्नादेवंन
मानोरविर्मृगीदृशांस्त्रीणांरायसंग्रहेविश्रमसौख्यसुनार्थदःस्यात्॥नास्तिविश्रमोविश्रांतिर्यस्य
तद्विश्रमंन जनसौख्यंचनेदृशंतथा॥पंचशशनःरायःपाणिरित्यमरः॥शेषंस्पष्टमुत्तरत्र
दुष्टइत्यर्थसिद्धं॥तत्राप्यतिदुष्टेस्थानेह्यभाह॥मदनेति॥मदनमूर्तिगोयःअशनिःस्यात्॥अ
तिदुष्टःस्यादित्यर्थः॥मदनःसप्तमं॥मूर्तिर्लग्नं॥तच्चशनेसोमदनमूर्तिगोयःसप्तमस्थोलग्नस्थेवे
त्यर्थः॥अशनिरित्यत्रशनिःखड्गःघातकइतियावत्॥अशनिराहुवत्॥यथेहस्थानेशुशनिराहुनथैव

रविरिति॥शनिराक्रोशविद्वेषफलमितिभानः॥अत्रराहुरष्टमेनकेतुरिष्टघ्ने॥तस्यापिनदूषणत्वं॥यतोवक्ष्यतिच॥ वृत्तपातमपरंस्वर्भानवोराहुरेतीति॥अतएवरत्नमालाकृत्पीपतिः॥त्राम्रग्राइविनंदनेनक्षितिविनाभवर्क्षानुनाचक्रमाहृति॥अथबंधुस्य॥त्रिधनलाभसुखेषुशुभः शुभः॥निधनमूर्तिरिपुष्वतिगर्हितः॥अशुभशुक्रसखःसबलस्तुहिनकरोनकरोनकरोतिशुभं॥२॥त्रयस्त्रितयं॥धनंद्वितीयं॥लाभएकादशः॥सुखंचतुर्थं॥एषुशुभः शुभः स्यात्॥शेषेष्वशुभः॥तत्राप्यतिदुष्टमाह॥निधनेति॥निधनमष्टमं॥मूर्तिर्लग्नं॥रिपुःषष्ठं॥एष्वतिगर्हितोऽतिदुष्टः॥एतत्प्रसंगेनदोषांतरमाह॥अशुभेति॥अशुभश्चशुक्रश्चअशुभशुक्रौतयोःसखासतथा॥राजाहःसखिपश्चवृ॥पापयुक्तःशुक्रयुक्तोनेत्यर्थः॥अस्तंगतोऽपिनबलवतीति॥अर्थाद्बुधयुक्तोगुरुयुक्तोनाशुभः॥शेषांतरमाह॥दिनकरेणेति॥दिनकरोनकरःरंशुस्वंनकरोति॥दिनकरेणेतिनाऽस्तंगतमेवायस्यासौतथा॥अस्तंगतइत्यर्थः॥अथशौक्रस्य॥॥अवनिजस्त्रिभवारिपुदुःखमतिकरोमृतिमृत्युनिमदाश्रितः॥इहनभोयुजिजीवदृशांविनायुतनयातनयामिषभुक्वधूः॥३॥अवनिजोतोऽवनिजोसौमः॥त्रिभवारिपुदुःखेभवति॥शेषेषुनवसुदुष्टः॥तत्राऽप्यतिदुष्टानि॥मृतीति॥मृतिरष्टमं॥मूर्तिर्लग्नं॥मदःसप्तमं॥एतानिआश्रितः

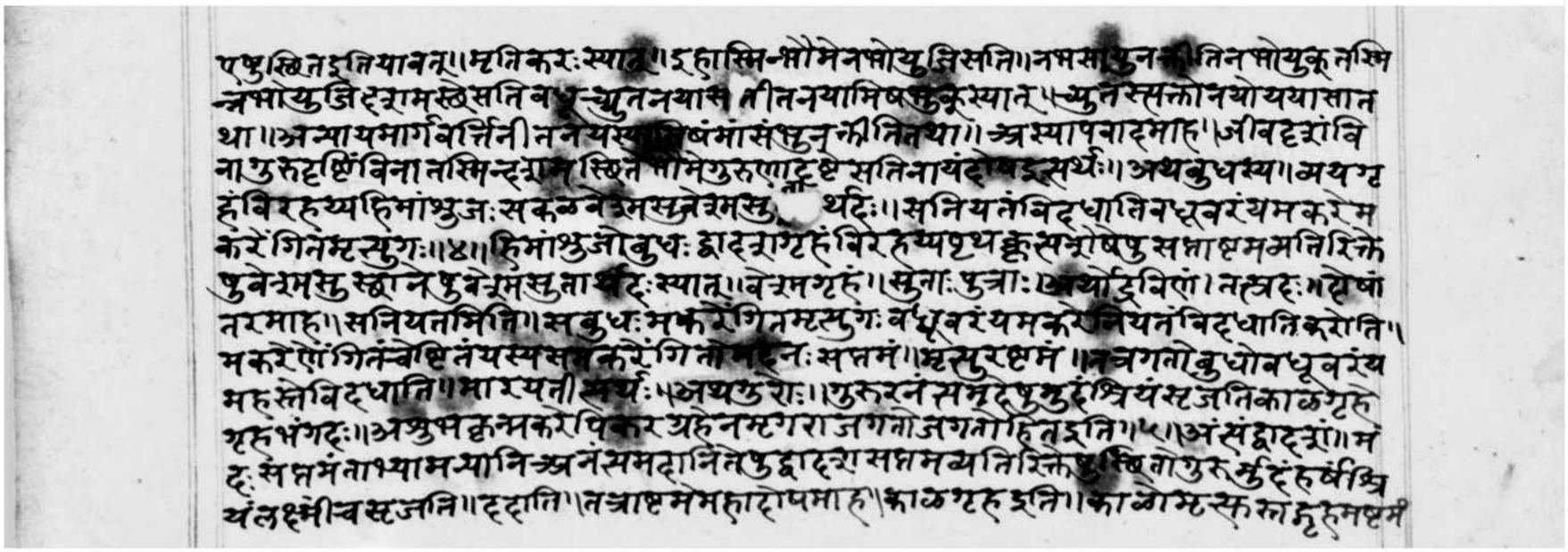

एषुस्थितइत्यानन्॥मृतिकरःस्यात्॥इहासिभौमेनभोयुजिसतिनभोयुक्तेनभोयुजिदृग्रंस्थेसतिवधूच्युतनयासतीतनयामिषभुक्कुस्यात्॥च्युतस्वकोनयोयथासातथा॥अन्यायमार्गवर्त्तिनीतनयस्यामिषंमांसंभुनक्तीतितथा॥अत्रस्यापवादमाह॥जीवदृशांविनागुरुदृष्टिंविनातस्मिन्दृग्रंस्थितेभौमेगुरुणादृष्टेसतिनायंदोषइत्यर्थः॥अथबुधस्य॥अथगृहंविरहय्यहिभांशुजःसकलत्रेसप्तमेस्थदिः॥सनियतंविदधातिवधूवरंयमकरेमकरंगितमस्मुगः॥४॥हिभांशुजोबुधः द्वादशगृहंविरहय्यपृथक्कृत्सप्तमेषुसप्ताष्टमभिन्नेषुत्रयेषुस्थानेषुत्रयेषुतार्थदःस्यात्॥त्रेषुगृहं॥सुनाःपुत्राःअर्थाद्द्विगुणं॥तत्रदृष्टांतमाह॥सनियतमिति॥सबुधःमकरंगितमस्मुगःवधूवरंयमकरेसनियतंविदधातिकरोति॥मकरेणांगितंत्वेष्टंतयस्यसमकरंगितोमहेनःसप्तमं॥मस्मुरष्टमं॥तत्रगतोबुधोवधूवरंयमहस्तेविदधाति॥भार्यतीत्यर्थः॥अथगुरोः॥गुरुरनंसमदृष्टसुतंश्रियंसजतिकाळगृहुगृहुभंगदः॥अशुभकृन्मकरेपिकरग्रहनम्गराजगतोजगतोहितइति॥५॥अंसंद्वादशं॥मदृसप्तमंनाभ्यामभ्यानिअनंसमदानितेषुद्वादशसप्तमव्यतिरिक्तेषुस्थितोगुरुर्मुदंहर्षंश्रियंलक्ष्मींवसजनि॥ददाति॥तत्राष्टमंमहादोषमाह॥काळगृहइति॥कालोमस्कस्तुहुमष्टमं

नत्रस्थितोगुरुर्गृहभंगदः स्यात्॥गृहंभार्यातस्यभंगोभवेन्निस्तस्वदः॥एतस्य संगेनगुरोर्दोषांन्न
रमाह॥अशुभकृद्दिनि॥मकरेवृश्चिकेतोगुरुःकरग्रहेऽशुभकृत्स्यात्॥नीचराशिस्थितत्वात्॥दो
षांतरमाह॥नमृगेति॥मृगराजःसिंहस्तत्रगतोगुरुःजगतोबिम्बस्यकरग्रहेनहितःनशुभः॥
अथशुक्रस्य॥सहसपत्नेनिमीलनमेत्यप्रथमेदृगुरुर्गुरुभीतिकृत्स्यात्॥वहतिदोषगृहेषु
महोत्सवान्भयगतःसमतांसमतांतरात्॥सहसहजेत्तृतीयं॥नामैकदृग्ग्रहणेननाम
ग्रहणात्॥सपत्नःशत्रुःषष्ठं॥निमीलनंमरणमष्टमं॥मन्मथोमदनःसप्तमं॥एषुप्रथमेदृ
गुरुर्गुरुभीतिकृत्स्यात्॥अथमरेवारेसाः॥पूर्वदेवाःसुरद्विषइत्यभिधानात्॥तेषांगुरुःशुक्रः
गुरुभीतिंमहाभयंमरणादितकोभिभवेत्॥द्वादशगृहेषुसुस्थानेषुमहोत्सवान्वहतिप्रापय
तिदृष्टीत्यर्थः॥तत्रद्वादशेविनाशेषः॥अयगतेति॥शुक्रोभयगतोदूरदृग्गतोभयांतरात्त्र्य
ंशमतेसमतांमध्यत्वंवहति॥तथाचतद्वाक्यं॥क्रव्याद्रंसेभुसदोसितेऽब्जिनि॥शनिराहु
केतूनांफलैरविवदिसुक्रमेव॥एषांअतिस्वीयकंभावं फलमुक्तंधुनाकर्तरीलक्षणंवक्ष्ये
बफलेजामित्रफलंबाहु॥सबलकृतानतुरोहिणिमित्रयोर्दुरधराविधुरांकुरुतेवधूं॥श्रुति
मूरांश५४मूमितंस्मरसेतयोर्यदिनपुण्यमपुण्यमिवसजेत्॥७॥ननुलग्नेहिबुकेहिण्यामित्रेरो

हिणीशचंद्रः॥ज्ञापोःसंज्ञायामितिद्रुस्वः॥तयोर्लग्नचंद्रयोःसबलयोःपापग्रहविरहिता
दुरुधरावृषविधुरांविधवांकुरुते॥दुरुधराजातकेऽसद्॥उभयस्थितेदुरधरेति॥लग्ना
च्चंद्रोद्वितीयद्वादशस्थयोःपापग्रहयोःसतोःपापग्रहकर्तरीदुरधरास्यात्॥साकर्तरीसुच्यते॥सा
वधूंविधवांकुरुते॥अथमित्रदोषमाह॥श्रुतीति॥तयास्तनुरोहिणिमित्रयोःश्रुतिमूरांशा
पंचाग्न्यंशंइतंप्राप्तंअपुण्यपापग्रहंसजेत्तंमिवं॥अपुण्यमिव॥लग्नंचंद्रोवायस्मिन्नरां
शेस्थितस्यचनुःपंचाग्न्यंशमनवांशायदिपापग्रहोऽस्तिनंपापग्रहंपानकवदूरंसजेन्नइत्यर्थः॥
अथगुरुशुक्रयोर्बलादिदोषमाह॥क्षिपतिसप्तदिनान्सुरद्यास्तगौ॥सुरगुरुश्चशुक्रश्चसुरगु
रुशुक्रौतयोः॥इहयुगेयुगस्यकरग्रहेकुटमर्मगलद्दोगलद्दोजसिभि॥सुरगुरुश्चभृगु
श्चगतेष्वयोर्दद्यास्तयोःक्षिपतिसप्तदिनानि क्षिपतिशुक्रसमितिदोषः॥कालनरंनर्यहितोया
गुरुःशुक्रोवासेद्यानेतरं सप्तदिनानिबालःअस्मात्राकुस्तदिनानिवृद्धःक्षिपतिनरं
यतिनाद्यायतीत्यर्थः॥इहाऽभिन्नयुगयुग्मगुरुशुक्रयुगळेगळद्दोजसिसतियुगस्यवधू
नरस्यकरग्रहेविवाहःस्फुटमस्यर्थमंगलदःस्यात्॥उल्बणानिबलदस्फुटमिस्यसिधानो
क्तं॥गलन्नोजोबलंयस्य तद्गोलद्दोजस्तमिन्गलद्दोजसिद्धानादिबळहीनेऽसंगनेनी

क्षिते चेत्यादि सूचितं ॥ एवं मतानरात्सामान्येन बालत्वं दृढत्वं उक्त्वा धुनादिक्रमस्त्वनयोः सयु
क्तिकं विशेषमाह ॥ त्रिभुजरत्नमहश्चुदयाश्रयोर्दृग्चतुर्दृग्चाभिरसः स्फुटं ॥ उडुनासोदृग्रा
पंचचपञ्चिमगतिवज्राद्रिदृगंशकैः पञ्चपञ्चिमे ॥ ९ ॥ अंगिरसोदृहस्पतेः त्रिभुजरत्नक्रमेणोदृ
ग्चतुर्दृग्ग्रहाभिस्फुटं स्यात् ॥ त्रिभुजश्चजरत्नंत्रिभुजरत्नं ॥ जीनाज्ञाणिजरत्नपीसमरः ॥
तयोर्भविः त्रिभुजरत्नदृग् ॥ इदानिबालत्वंचतुर्दृग्ग्रहदृढत्वमिति ॥ अत्रस्फुटमित्युक्तेः पूर्वंसाधा
रणयनोक्तमितिसूचितं ॥ उडुनासः शुक्रः त्रिभुजरत्नपञ्चिमपञ्चिमेनपञ्चिमाद्रिभक्रमेणादृ
ग्रापंचग्रहाभिस्फुटं स्यात् ॥ पञ्चिमोद्यदृग्दिनंबालत्वंग्रसेपंचदिनंदृढत्वमित्यर्थः ॥ आपञ्चि
मेपूर्वाद्रित्रिदृग्ग्रहंस्यात् ॥ त्रयश्चदृग्चत्रिदृग्ग्रहंत्रिदृग्चतानिग्रहाणिचत्रिदृग्गुणस्तत्रि
दृग्गुणहं ॥ कालनेरंतर्यद्वितीया ॥ अकुनाद्दान ॥ राज्ञान्नाहुःपुंसि ॥ त्रिदिनंबालत्वंदृग्दिनं
दृढत्वमित्यर्थः ॥ कस्माद्ध[illegible]गात ॥ शुक्रस्यवक्रमध्यएव [illegible] पञ्चिमास्तः पूर्वादृश्यश्चप्र
वृत्ति ॥ अतोऽस्यग्राग्गतित्वाच्चुडुनस्यपञ्चिमगतत्वा[illegible]नदृनंदृढत्वमितिग्रल्पदिनेनैवशुक्र
स्योज्वलनास्यात् ॥ अतोचबालत्वंदृढत्वमल्पदिनमुक्तं ॥ पञ्चिमोदृश्यपूर्वास्तोडुमार्गगतानव
भवतः अतोनत्रगसंनरेणांनरदृढोसत्साबहुदिनेरुज्वलनास्यादतएवबहुदिनमुक्तं ॥ अतोच

हेतुर्गतिवशादिति ॥ एवंलग्नात्ग्रहबलाशुक्राणि ॥ तत्रकेषांमावृद्ध्यकस्यंतदाह ॥ द्युमणिजीवबलोदृय
शसिनाडुपतिरितिपंचबलंविना ॥ परिणमंतिफलानिचलद्रुवांशुभविरिंचिविरिंचिकृतान्यफलं ॥१०॥
द्युमणिः सूर्यः जीवोगुरुः नबोदृयो विशिष्टस्तोलबोदृयशसिनोऽर्कग्रहतिलग्रहनीतेषांचतुर्णांडु
पतेश्चंद्रस्य ॥ इतिपंचबलंविनाचलद्रुवांफलानिविरिंचिकृतान्यपिशुभविरिंचिपरिणमंति ॥
पंचानांबलानांसमाहरःपंचबलं ॥ चञ्चुलाश्चंचलाभ्रुर्यासांताश्चलभ्रुवःस्त्रियः ॥ तासांफ
लानि ॥ विरिंचिःकमलासनइत्यमरः ॥ ननुकृतान्यपिशुभंविरचंतितानिशुभविरिंचिशुभना
शकानि ॥ प्रथमाबहुवचनं ॥ विधुविरुद्धे ॥ कर्तरिक्विप् ॥ परिणमंतिपरिपच्यंते ॥ यच्चल
द्ध्रुवभणिजीवादीनांपंचानांबलंनलभ्यतेनतास्त्रीणांसबीजफलानि ब्रह्मकृतान्यपिशुभना
शकस्वरूपंपरिपाकंप्राप्नुवंतीत्यर्थः ॥ अथद्वादशभावेषुरुशुक्राणांमतानरमाह ॥ व्ययगेदृ
बुधसार्गवजीवे युग्नयेनत्कुलमित्रजनेघपि ॥ कृपणतानरनीरजनेत्रयोरितिनशक्रमते
क्रमतमतिरिति ॥ ११ ॥ अयगेहेद्वादशभवनंयदिबुधभार्गवजीवेयुग्नभवंति ॥ यद्योडुपिव्यय
स्थानभवनदानरनीरजनेत्रयोः नरोनरः ॥ नीरजंकमलंनद्वेनेत्रेयस्याःसावधूः ॥ वरनथोः
कृपणतास्यात् ॥ कथंपिकुलमित्रजनेघपि ॥ कुलमित्राणिकुलपरंपरागतमित्राणि ॥ यद्वाकुलं

२ दि॰

पुत्रभ्रात्रादिमित्राणिसुहृदः तेऽतेजनाश्चतेषुकिंपुनरन्येषु ॥ कस्येदंमतमित्याह ॥ इतीति ॥ इत्येवं
विधेयुक्तमनेइंमतविषयेऽस्माकंमतिर्नक्रमतेनश्चलति ॥ एवंविधंइमतेऽस्माकंबुद्धिर्नप्रवर्त्तत
इत्यर्थः ॥ तथाचेंदुविवाहपटले ॥ बुधमार्गवजीवानामेकोपियदिनभवेत् ॥ तदोद्वाहंनदर्पस्योःपुत्रमि
त्रातिथिष्वपि ॥ ॥ इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेदारसांवत्सरात्मजगणेशविरचितायांवि
वाहवृंदावनटीकायांविवाहदीपिकायांलग्नबलाध्यायःसमाप्तिमगमत् ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥
एवंलग्नबलमुक्त्वाकुमारधूवरयोश्चंद्रबलंविचारश्चारभ्यते ॥ तत्रादौमनांतरमनूद्यदूषय
ति ॥ कन्यकावितरणायपूरुषःपात्रमात्रमितिनेंदवंबलं ॥ केचिदस्यविवरंतिकोविदाः कोवि
दांकिलकरोतुनम्मनइति ॥ ॥ अत्राध्यायेरथोद्वहनदृश्यानि ॥ कन्यायावितरणंदानंतस्मै
कस्मादानायपूरुषोवरः ॥ पुरुषाःपूरुषानाद्दस्मरः ॥ पात्रमात्रंपात्रमेवपात्रमात्रंइति
हेतोरस्यवरस्यैंदवंबलं ॥ इंदारिदमेंदवं ॥ चंद्रबलंकेचित्कोविदाबुधाः ॥ मनुबुधीःकोवि
दोबुधइत्यमरः ॥ नवितरंतिनददति ॥ वरःपात्रमात्रमितिहेतोर्वरस्यचंद्रबलंनाबलो
क्यमितिकेषांचिन्मतं ॥ तद्वाक्यं ॥ नाधिकारोनराणांचविवाहेगर्भजेधनइति ॥ तेषामुपहासमाह
॥ कोविदामितिं ॥ तेषांमनस्तन्मनः किलकः विदांकरोतुविचारयतुनकोपीति ॥ तेषांमानसंतर्प

श्री
॥४१॥

वज्ञानंतु इत्यर्थः ॥ विदांकुर्वंस्य मतस्यानिष्टम् ॥ लोटोलोपः ॥ लोडंतः ॥ कृञोनुप्रयोगश्च ॥ ते
नविदामित्यामंतमभयं ॥ अतोनयोर्मंधानेपिप्रयोगोघटते ॥ यथारघुकाव्ये ॥ तंपानयांत्र
थममासपपानपश्चादिति ॥ एवंयेमन्वनास्तेषामनिष्टमाह ॥ ईदृशंयदितःप्रतिग्रहाहिणोऽ
स्यकिमप्यभिप्रपंचिनेः ॥ सांद्रानाडिगणायोनिशुद्धिर्जन्मलग्नभवनमष्टमेरिति ॥ ३ ॥ तत्त
स्मादुक्तहेतोर्यदीदृशंपात्रमितिहेतोर्वरस्यचंद्रबलंनादद्यादिति ॥ तदास्यप्रतिग्रहाहिणोवर
स्यसांद्रानाडीस्यादिभिः अभिप्रपंचिनेःसविस्तरप्रतिपादनैःकिं ॥ पंचिर्विस्तारे ॥ प्रतिग्रहंगृह्णाती
तिप्रतिग्रहग्राही ॥ अंद्राश्चनाडिश्चगणश्चायोनिश्चतेषांशुद्धयस्तासांसहवर्त्तमानानितानित
था ॥ जन्मलग्नभवनेजन्मलग्नसवनेतथाथायायाष्टगानितानितथा ॥ अयंभावः ॥ यत्त्वयो
क्तंवरःप्रतिग्रहग्राहकएवपात्रमात्रमतोऽस्यनैंदवंबलं ॥ एवंचेत्तर्हिवरस्यपराशरःप्राह
नवांशभदृक्काणनाडीयोनिगणानांचशुद्धयोजन्मलग्नजन्मराशिभ्यांद्वा
दशाष्टमलग्नगतानिनवांशा दीनिचइत्यादीनि सप्रपंचंकथंप्रतिपादितापादितानि ॥
इत्यादीनिवरस्यत्वयापिदृष्टंनेतर्हिएकंचंद्रबलंकथंनदृष्टंनेतन्मतस्यानिष्टं ॥ किंच ॥
लाग्निकोनबलवःपुमंसकृत्वाभिनायदिनयुक्तेवीक्षितः ॥ संगमंदिशतिदीर्घनिद्रया

पत्युरिंदुतनुकामगोयहः॥३॥चंद्रमस्युपचयास्थिरेऽन्ते चारुगोचरचरैः परैरपि॥ कुर्युरायतिशुभं सभंगुरंनिर्दिशंत्यसितवृत्तनीचकादयः॥४॥अस्यश्लोकद्वयस्य एवमादिरत्रनसंबंधः॥लग्ने मनोलाग्निकः॥नवलबानवांस्तोयदिस्वामिनानिजाधिपेनयुक्तोबलीक्षितोवानस्यात्तदापुमं तत्कर्तृसोमरणाकृत्स्यात्॥पुंसःस्त्रीतःपुमंतः॥अंतोऽवसानं॥किंच॥संगममिति॥इंदुस्त्रीतनु स्त्रइंदुतनूनाभ्यांकामगोऽसत्तमगोजामित्रस्थितोयहश्चपत्युर्नुदुर्धानिद्रयामरणेनसह संगमंसमागमंदिशंतिदद्यानि॥दिशादाने॥पत्युर्मरणाकृदित्यर्थः॥चंद्रमसीति॥चंद्रेउप चयाद्द्रेसकाशात्पश्चिमस्तुबलहीनेसतिभर्तुर्वैरस्यस्त्रीयतिशुभंउन्नरकाळिनंशुभं॥ आयतिःकालउत्तरइत्यमरः॥सभंगुरंसभंजनं॥भंजेर्भावेकुरः॥निनद्यादितियावत्॥अ असितवृत्तनीचकादयोमुनयोनिर्दिशंतिकथयंति॥केरपि॥परैरपिभादिभिर्यहैश्चारुगोच रचरैरपि॥चारुश्चासौगोचरश्चतत्रचरंतीतितथा॥गोचरेशुभस्थानस्थितैरपि॥अयंभा वः॥चंद्रेक्षीणत्वादिनाबलहीनेसतिअन्ययहाणांगोचरबलंलाभेसत्यपिवरस्योनरकालि नंसर्वंशुभफलंनवदतिइत्यसितवृत्तनीचकादयोजगुः॥उक्तंचनैः॥नकुर्युस्तास्तगेचंद्रेदुःस्थि तेजन्मराशितः॥क्रूरग्रहयुतेतद्वन्मंगल्याम्यखिलान्यपीति॥इत्याद्यनिष्टप्रसंगेनतन्मतं

दूषयंति॥एवमादिफलवादिनोदूषणामेदंबलमुरीकृत्यकिंनते॥भानुरप्युपचयेजन्मतो यन्मतोक्तिषुनादिष्टमेवनः॥५॥दूषणंएवमादिफलवादिनःएवमादिभिफलवानिपुरुषाणा मिच्छंतिनएकंचंद्रबलंकथंनेच्छंतीतितेषामनिष्टं॥अतस्तैरपिवरस्यचंद्रबलंस्वीकर्तव्यमित्य र्थः॥यदुक्तंतैःपुंसांरविबलंग्राह्यमितितत्स्वीकरोति॥भानुरपीति॥येषांमतेयन्मतंतन्मते उक्तयःवासु॥यन्मतवचनेषुनृजन्मतःनरस्यजन्मराशेःसकाशाद्भानुरुपचयेभाव्यइत्स ध्याहारः॥गोचरेहिभानुरुपचयस्थानएवशस्तःतन्नोऽस्माकंइष्टंसंमतमेव॥तथाचनद्वाक्यं ॥योनिःस्त्रीणांस्त्रिरुक्तिरणश्चित्रभानुश्चपुंसामित्यादि॥अथयदुक्तंस्त्रीणामेवचंद्रबलंत न्निराकृतं॥यदुक्तंरविबलमिति तदस्मान्नभवीष्टमितिभावः॥अतोवरस्यवध्वाश्चपिगोचर एवरविबलं-चंद्रबलं-वृद्ध्यादिमितिसिद्धं॥नश्यतिच॥योषितांरुरुपतंगे गोचरइत्यादि॥ एवमनिष्टप्रसंगेनतन्मतंनिरस्ययुक्त्यंतरेणापिदूषयंति॥नत्रिवर्गपतिनानरेणाचे त्कन्ययात्रिंशबलंसमाप्यते॥हीयतेयदिरुगोमहीमहिष्यादिनहिंहिंस्रानस्यतद्बलं॥६॥त्रि वर्गपतिनानरेणात्रिंशबलंनसमाप्यतेकन्ययाकृतासमाप्यतेलभ्यते॥त्रिवर्गपतिनेतिहेतु र्गर्भधर्मार्थकामानांस्वामिनापुरुषेणकन्याहाशयदिचंद्रबलंप्राप्यतेतर्हिहविवाहसमयो

यत्र गोमहीमहिष्यादि दीयते ॥ नहि तद्बलेतेषां गोमहीमहिष्यादीनां ग्रहणं चंद्रबलेनस्यवरस्यादि
ग्रादेहि ॥ गौर्धेनुः ॥ महीक्षेत्रवाटिकादि ॥ महिषीप्रसिद्धा ॥ आदिग्रहणेन दासीदासवस्त्राय
हणं ॥ यदिपात्रमात्रं इतिहेतोः कन्यायाश्चंद्रबलं तर्हिगवादिकं यद्दीयते तस्याऽपियच्चंद्रबलेन
दृष्टिवरस्यसंवेदितव्यमितिप्रसंगः ॥ यद्वायमन्व =न्देववरस्य= यः ॥ चेत्त्रिवर्गपतिनानरेणान्यत्रिभवं
नसमाप्यतेयदिकन्यकायासमाप्यतेनहिविवाहेयद्गवादिकंदीयतेनस्यगवादेस्तद्बलंस्यात
स्यचंद्रस्यबलंदृष्टंस्यादितिप्रसंगः ॥ यत्रपरमतेयानिः स्त्रीणांग्रहारिरकिरणइत्यादिनादूषद्
षयति ॥ इंदुरिंदुवदनानुगंबलंयच्छतीहयुनतिग्रहोयतः ॥ तच्चनाभिकथंषडष्टगः स्वेडयस
यमसूनुयसूतिषु ॥ ॥ इंदुश्चंद्रमा इंदुवदनानुगंबलंयच्छतिदद्याति ॥ इंदुरिवबदनंयस्याः
साइंदुवदनातांग्रनुगच्छतीतिइंदुवदनानुगंग्रंगनानुसारंयतइंदुर्युक्तितिग्रहः स्त्रीग्रहः त
स्मान्नइदंस्त्रीणामेवनतुनेराणामितिचेन्नहिग्रयंचंद्रमाः प्रसूतिषुजन्मकालेषुषडष्टगःस
नृणांपुरुषाणामप्यसन्नाणान्नकर्थंखंडयतिति ॥ अयमर्थः ॥ चंद्रमाःस्त्रीग्रहइतिहेतुनाविना
हे स्त्रीणामेवचंद्रबलंग्राह्यं ॥ नहिंतेनैवहेतुनाजन्मकालेषष्ठाष्टगेनचंद्रेणनृणामरिष्टं
मकार्यं ॥ नेच्चतेषामप्यस्ति ॥ अतोवरस्यापिचंद्रबलंग्राह्यमितिसिद्धं ॥ एवंनकेवलंपुरुषफले

श्री
॥४३॥

जातकेनचंद्रः स्वीकृतः किंत्वन्येष्वपीत्याह ॥ होरयापिहिमरश्मिराकृतः पुंफलेषुसुनफानफादिषु ॥
अत्रिराहबृहद्गर्गपितामहकापतिबलेबलीयसी ॥ ८ ॥ होरयाजातकेनहिमरश्मिराकृतः
स्वीकृतः ॥ रुषुसुनफादिष्वपिपुंफलेषुयोगेषुपुंसांफलंयेषांतेतथा ॥ रविरर्कोद्वादशेगेरनफाचं
द्राद्द्वितीयगेसुनफा ॥ इत्यादिषुचंद्रयोगेषु ॥ अन्येष्वपिचंद्रकृतेषुराजयोगादिष्वपिजातकेनपु
रुषफलेचंद्रः स्वीकृतइत्यर्थः ॥ अतोवरस्यापिचंद्रबलंविलोक्यमितिसिद्धं ॥ अथकृत्स्नपक्षेकेचि
न्नारदबलीयसीमाहुस्तद्ग्रंथमुपन्यसति ॥ अत्रिरिति ॥ बृहद्गर्गकृत्स्नपक्षेपितामहकापतिनारदोबली
यसीमत्रिमुनिराह ॥ कृत्स्नपक्षेऽपिनकेवलंनारदबलीयसी ॥ किंतुनारदकापतिबलेति ॥ अतः कृत्स्नपक्षे चंद्रबलाभावेसतिनारदबलंनप्रमाणमितिमुनेरभिप्रायः ॥ अयमनोत
रंदूषयितुमुपन्यसति ॥ प्रोषितैकवनर्णीप्रियेतोच्छलिःक्रियामियेषकार्यिणी ॥ अस्य
किंतुनपतिव्रतीपतांसाऽन्यथाघटयितुंपटीयसी ॥ ६ ॥ विकलंवर्षमारीरंयस्या सा विकल
वर्षा ॥ ग्रारीरंवर्षं वियोगइत्यमरः ॥ तस्मिन्विकलग्रारीरेप्रोषितप्रवासंप्राप्तेवाग्रिगमनेसति नोच्छलिर्मुनिः स्त्रियंकार्यिणीमिच्छेषएवहेतुः ॥ कार्यंविद्यतेयस्याः साकार्यिणीकार्यवत्यर्थे
अतयिनिठनाविति मत्वर्थइनिः ॥ कृत्स्नस्यस्यनिषेधेपिक्वचिद्विधानात् ॥ कृत्स्नपक्षेचंद्रे

स्त्रि

वि० दीक्षिता
BHAU DAJI
॥४४॥

स्वक्षीणास्त्रीरत्नानूनस्यादिकुप्रोषितत्वाच्चतत्सत्यास्तारायाएवबलंमुख्यमितिभावः॥एतद्दूषयति॥अस्तुकिंचिति॥तारकाकार्यिणीअस्तु॥तर्हिकिंनु॥सातारकाऽन्यथाप्रकारांतरेणप
तिव्रतीपतांपर्नुरभिप्रेतांदूषयितुंघटयितुंनपटीयसीनसमर्था॥अतिन्यायेनपटुःपटीयसीसा
स्वयंकर्त्रीपवनुपरंतुभर्तृव्रतिकूलकार्यनेक्षमेसर्थः॥अथतःकृष्णपक्षेचंद्रबलाभावेनताराबलंन
ग्राह्यमितिसिद्धं॥अथकृष्णपक्षेनक्षचंद्रदृस्फुटतेनदूषणमाह॥कौर्यमितिबहुलेसकेवलंमै
वनश्यतिनतमांममांत्रसन्॥नास्तिचैषयदितत्रतत्कथंनक्षत्राज्ञानिषुरिष्टरोदृताः॥१०॥सचंद्रमाव
हुलेकृष्णपक्षेकेवलंक्रौर्यमिति॥अमावसनूसन्नेवपश्यतितमां॥क्रूरस्यभावःक्रौर्यंअतिन्याये
नपश्यतिनतमां॥आरमातात्तमट्॥आमचूतदेनमव्यय॥कृष्णपक्षचंद्रःक्रूरत्वमेवप्राप्नोति
क्षीणत्वात्॥एवंहुवर्नीमानभ्रंद्रोनातिनरांनपश्यति॥किंनु॥अदृग्गोचरएवाऽनोनक्षदृस्फुट
त्वेयद्वाअमासन्निति पाठः॥तत्रअमेसह्यर्थे॥अमासाकंसंमसहेत्यभिधानात्॥सू
र्येणसहवसन्निहितार्थः॥एषःचंद्रतत्रअमायांअमासमीपेचयदिनास्तिअतिनरांनक्षपश्यति
दाजनिकुजन्मकालेऽतत्कृतातेनचंद्रेणकृताशिष्टरोदृताकथंस्यात्॥शिष्टस्यरुदृताऽतत्वंशिष्ट
स्यअतिन्यायता॥यदिनत्रचंद्रस्यसर्वथाऽभावःतदातंजुनितमत्यूयमिष्टंकथंस्यात्॥अतो

अति

अमायांनैवपश्यतीतिकिंनु॥प्रकाशहीनस्त्विषतिग्रहगणेनेत्रस्यक्षमप्यस्ति॥यदिसनक्षपश्य
तितदातत्कृतंसूर्यग्रहणंकथंस्यादित्यादि॥अथसिद्धांतमाह॥पार्श्वगेनिजपत्नीकुटुंबिनीदुर्ब
लेऽपितदभीष्टकार्यकृत्॥तारकाऽपिशशिनोनुकूलनासंपश्यतेभवतिपक्षपातिनीतिन्यायात्॥१॥दुर्बले
पिनिजपत्नीस्वभर्तृरिष्टार्थगेसमीपवर्त्तिनिसतिकुटुंबिनीकुटुंबवाहकानत्सत्नीतदभीष्टकार्यकृ
त्स्यात्॥तस्यभर्तुर्यदभीष्टकार्यंतदेवकरोति॥ननुतत्प्रतिकूले॥एवंतारकापिशशिनंअंद्रस्या
नुकूलतासंपश्यनुकूलत्व लाभेसतिपक्षपातिनीअनुकूलत्वंविलोक्यमिसूर्यः॥अतःकृष्णपक्षे
पिचंद्रस्यबलसद्भावे नाराबलंग्राह्यमितिसिद्धं॥तथाचाहुः॥चंद्रस्यसर्वदाबळ मसिते ता
राबलंग्राह्यमिति॥ ॥इतिश्रीसकळागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांबदैवज्ञात्मजगणेशविर
चितायांविवाहदीपिकायांचंद्रबलाध्यायः॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥

अथकेचिद्ग्रहबलेशहीनमन्यंनेतदर्थंस्वकौशलंदर्शयनूशंकुसनाध्यायंनदृन्ति॥तत्रादौ
नराहात्कभागमप्राप्तेनदूषयति॥यद्वाराहौरोनराकुरिस्साहनाऽविनबाकुरुच्चकैः॥संहिता
स्मृतिसहायनीवहसत्रनसथविमाथिनीश्रुतिरिति॥१॥एतदारभ्यत्रयोदशरथाद्यनावृत्तानि
यद्वराहमिहरःनराकुरिस्साहशंकुर्नास्तीतिब्रूते॥कथंभूतः॥उच्चकैस्त्वांऽविनबाकुः॥उच्चैरेवोच्चकैः

मिश्र

अत्रयसर्वनाम्नामकच्॥ग्रादूरेरिस्वरू॥तांडवंनृत्तविद्रोषः॥तांडवंजातंयस्यसौतांडविनौ
नौबाहूयस्यासौतथा॥उच्चैर्नर्तितबाहुः॥सोपहासमिदंविरूपणं॥अत्रास्मिन्विषयेतस्य
विमार्थिनीसंहिताश्रुतिसाहायनीश्रुतिर्बहति॥तस्यपंथास्तत्पथः॥ऋरवधूःपंथाभावक्ष
इत्यत्रयथः॥तंविमथ्नातितथा॥तस्यवराहस्ययोमार्गस्तस्यमंगकत्रेसंहिताश्चस्मृतयश्चताः
सहायाःसंतिश्रुत्याःस्मृतथा॥संहितास्मृतिसहिताश्रुतिर्बहति॥ग्रसिद्धौस्त्रीथावत्॥राहुर्न
स्तीतिवराहेणयदुक्तंतत्संहिताश्रुतिस्मृतिरागमैर्विरुद्धमितिभावः॥तद्यथा॥वराहेणदृष्ट
स्यस्वछायेत्यादिनापवमुपरागकारणमुक्तमिदंदिव्यदृग्भिराचार्यैराहुकारणमस्मिन्नेतु
कः॥ग्रास्त्रसद्भावादिति॥योसावसुरोराहुरित्यादिनाचग्रहणेराहुर्नकारणमितिप्रतिषादितं
॥तद्विरुद्धाःसंहिताः॥जिह्वाबलेढिपरितस्तिमिरंनुदोमंडलंयदित्यलेहइति॥ग्रत्रानिभयं
ग्र दाधिपाटलिकुसुमोपमोरुचिरित्यादयः स्मृतयः॥सर्वंभ्रमिसमंदानंसर्वब्रह्मसभा
द्विजाः॥सर्वंगंगासमंतोयंराहुग्रस्तेनिशाकरेइति॥सर्वेषामेववर्णानांस्नानकंराहुदर्श
नमित्यादयः॥श्रुतयश्च॥तत्रमाध्यंदिनीश्रुतिः॥स्वर्भानुरुतोग्रासुरिःसूर्यंतमसाविध्या
धेति॥ग्रथर्वश्रुतौ॥हंसोपनिषदि च॥सोहंधनमितिधनमितिकिलकिलरहोः शि

रमाछादयतिभादीप्तिमाछादयतिक्षिप्रंपापानंकरोदूरादूर्धयतिकर्षयतिघ्राणविरश्मिविरेच
यतिदीप्तिमाछादयति द्युतिमाछादयतीत्यादयः॥एतत्स्वकोपालदर्श ग्रायग्रंथकृतःपांडित्य
मात्रं॥यतोराहुर्नास्तीतिवराहोक्तेन॥किंतु॥ग्रहणेसोनकारणमितिनछादकइत्यर्थः॥यस्यस्म
रणादविद्याधोषितनेत्रपरिहृतः॥योसावसुरोराहुस्तस्यवरोब्रह्मणापुराहृतः॥ग्रध्यायनमुप
रागेदृक्तुल्यतेनभवितो॥तस्मिन्नकालेसान्निध्यमस्यतेनोपचर्यतेराहुरित्यादिना॥ग्रथन
राहोर्गतिःसम्यगेव॥ग्रथराहोरस्तित्वप्रमाणंतरमाह॥नैर्ऋतीदिगियमस्यदिक्सनेध्यानदान
बलिभिःफलाप्तये॥नेत्रमचास्यराहोर्मंडलक्रांतिर्मंडलमित्यत्रनुष्यर्थं॥॥ग्रस्यराहोर्दिक्प
तेर्दिग्राधिपतेरियंग्रस्तिर्नैर्ऋतीदिगस्ति॥प्राच्यादीराहादिनाराहोर्नैर्ऋती दिक्प्रसिद्धा॥किं
च॥ग्रयंध्यानदानफलाप्तयेऽभीष्टफलसिद्धयेभवति॥ब्रह्मयामळादौ॥करालवदनःखड्ग तत्रध्यानं
र्मालीवरप्रदः॥इत्यादयः॥दानंगोमेदादि॥नवयःपूजाहेतुपुष्पोपहारार्घस्तोःफलाप्तयेभव
ति॥एभिःप्रमाणैराहुरस्तीतिभावः॥ननुयथाग्रेषांग्रहाणांक्रांतिर्दृष्टेषुभ्रमणेमस्ती
तिनदृष्टस्यनास्तित्वेनत्राह॥नेत्रमचेति॥ग्रस्यराहोः राज्ञाःसद्भिर्मंडलक्रांतिर्मंडलमित्यत्रनु
ष्यर्थंनेत्रमचास्ति॥चत्वारःपंथानःसमाहृताइतिचनुष्यर्थं॥द्विगोःक्लीबत्वं॥पूर्ववदप्रसयः॥

विमंडलंविक्षेपमंडलंनामैकदेशेननामग्रहणं॥ग्राह्यभूमंडलंचक्रांतिमंडलंचतयोर्मिथःपार्श्व
रंचतुष्पथंग्राह्यभूमंडलक्रांतिमंडलमिथश्चतुष्पथं॥चंद्रस्यग्रारवृत्तक्रांतिवृत्तयोर्यः सं
पातश्चतुष्पथरूपःतद्वास्यस्थानमित्यर्थः॥तच्चलनेनग्रस्यापिचलनंसिद्धं॥तदेवंचंद्रस्य
ग्रारपातस्थानमितिग्रहगणितप्रसिद्धं॥ननुदृग्दृग्गणितैक्यावरणादिसंदानछादकोराहु
रितिब्रुवंतीतिग्रहगणितप्रसङ्गेनदृग्दृग्गणितैक्यसाधनादयःसंति॥अतस्तत्साधनमाह॥सोंऽधका
रश्चरतांवहन्महीछाययाविशतिसोममंडलं॥दीपितापरदलंदुमंडलछाययासहचेत्सूर्यमंडु
लमितिवि॥सराहुरंधकारश्चरतांवहन्सनूमहीछायथासहसोममंडलंविशति॥अंधकारे
श्चरतीतिग्रंधकारश्चरस्तस्यभावस्तथा॥भूछायाकिलांधकारस्तद्रूपिणीसांधकारश्चरःअ
तस्तत्साहित्येनचंद्रमंडलंविशतिग्राच्छादयतीत्यर्थः॥अंधकारश्चरतांवहन्सनूदीपितापर
दलंदुमंडलंतच्छायया सहसूर्यमंडलंविशतियथे॥दीपितंपरदलंउपरिस्थितंदलंयस्यतद्दीपि
तापरदलंतच्चतदिंदुमंडलंचतस्यछायातया॥दृग्गोलचंद्रस्योर्ध्वदलंग्रकाशमानमध
स्थंअप्रकाशं॥अतोंधकाररूपस्यचंद्रमंडलाधोभागस्यछायभासहसोंधकाररूपःस

र्यमंडलंग्रविशतिछादयतीति॥अननगोलगणितस्यस्मत्सादीनांचविरोधःपरिहृतः॥तथाचोक्तंगो
लाध्याये॥राहुःकुभामंडलगःग्राह्यांकंग्राह्यांगम्छादयतीनविंबमिति॥ननुग्रारवृत्तक्रांतिवृत्त
योःसंपातेकथंराहुरस्तीतितत्राह॥वृत्तयोःपतनमेवपातइत्याहुरत्रकिलराहुरीक्ष्यते॥आपतं
तममृतद्युतिंसुधास्नानहृतनंदनोंशलालसः॥४॥पतनंपातः॥वृत्तयोःग्रारवृत्तक्रांतिवृत्तयोः
पतनमेवपातइत्याहुर्गोलविदः॥यतोवृत्तयोःपातस्थःपातइत्युच्यते॥अत्रपातेस्थितोराहुरापतंतं
आगच्छंतंचममृतद्युतिंचंद्रमसमीक्ष्यतेगृह्णातुमवलोक्यते॥किलेसागमे॥तमेवागमविशेषणाहुर
णाह॥सुधेति॥सुधाऽमृतंसुधास्नानहृतनंदनवनंतेषांसुरोविभागस्तत्रलालसस्तत्परः॥अत्रसं
पातेस्थितोराहुरमृतांशोर्ग्रहणंनिमित्तस्नानादीनांधंद्रग्रब्रह्मवरप्रदानान्ममपविषयतीतिचिं
तयन्नमृतद्युतिंगृह्णातुमीक्षतेइतिभावः॥चंद्रोहिग्रमृतद्युतिःराहुग्रसुधालालसः॥गृह्णातुमीक्षत
इतियुक्तं॥सर्वग्रहेषुचंद्रछायासंनिध्यमस्तेव॥ब्रह्मवरप्रदानादिग्रब्रह्मपुराणादौप्रसिद्धं॥अतग्रा
गमानत्रसंपातेराहुरस्तीतिभावः॥एतदेवाभेनराहणा॥योसावसुरोराहुस्तस्यवरंब्रह्मपुराणात्तः॥आ
प्यायनमुपरागेदत्तमुनींद्रेणनेनसविनेत्यादि॥एवंचेन्नहिग्रतिपर्वणिग्रहणंकथं=णानस्यान्नत्रा
ह॥सेहिकेयंगृहीतामुपयुपोईत्थंविधतिपातपृच्छया॥ग्रासमतिनरविर्नेचंद्रमाग्रहीतसरवलु

गो

पार्श्वगस्तयोरिति॥५॥सिंहिकायाश्चपत्यंसैंहिकेयोराहुस्तस्यगृहंतस्यभावःतांसैंहिकेयगृहनांतु
पेयुषोःप्राप्तयोःउपेयतुरिस्मुपेयिवांसौतयोरुपेयुषोः॥इणगतौ॥उपेयिवान्नाप्यानन्नूनान
श्चनिच्छन्तौनिपातः॥दृनपानयोःशरदृन्नक्रांतिदृन्नसंपातयोर्दूरगोरविर्विथनिश्चाकाशेछि
नःग्रासंनैति॥नग्राह्णोति॥नन्वचंद्रमाग्रासंएति॥तयोर्दृन्नपातयोःपार्श्वगःसमीपवर्त्ती सरविश्चं
द्रश्चखलुनिश्चितंगृह्णातेराहुरेतिद्वेषः॥यद्वाकर्मकर्त्तरिरूपं॥एतदुक्तंभवति॥शरदृन्नक्रांतिदृ
न्नयोर्द्वौकिलसंपातौएकश्चंद्रपातस्थानंद्वितीयस्तत्समप्रमंचेति॥तेदूअपिराहुस्थानएकंराहोरप
रंकेतोश्चेति॥तयोर्दूरगोरविश्चंद्रोनाग्रासंनैतिशरबाहुल्यात्॥तयोःसमीपवर्त्तीएग्रासंग्राह्णोति
शरस्त्वल्पत्वात्॥शरोहिराहुचंद्रयोर्मध्यांतरं॥अतोमानैक्यार्धादूनेशरेसंसन्नग्रहणंनचे
धिक्॥एतदुक्तंगणितेप्रसिद्धं॥एवंगुणितेनराहुसज्ञानेप्र. तिपाद्योधुनासंहिताजातकाप्या
मर्थाहु॥शरिदृन्नवसतिःससूर्य द्भावगोचरफलैर्नहीयते॥रिष्टभंगजननैकनायको
रिक्करिपसकैर्नकीर्तितः॥६॥शराहुःसूर्यवद्भावगोचरफलैर्नहीयतेयतोसौशरिदृन्नवसतिःश
रिदृन्नेक्रांतिदृन्नवसतिःस्थानंयस्यसतथा॥सूर्योहिक्रांतिदृन्नेऽस्ति॥तत्रराहुरपिचंद्रपातना
न्नू॥अतःसंहितायांयादृग्भानिसूर्यफलानेतादृग्भानिराहोरप्युक्तानि॥अतोराहोर्भानिगोचरे
स्थाभा८+

श्री-
॥४७॥

फलसद्भावाद्राहुरस्तीतिसद्भावः॥एवंजातकेऽपि॥रिष्टभंगेति॥सराहुःरिष्टभंगजननेनैकनायकः
भंगभ्रजननंचभंगजननंतयोरेकश्चासौनायकश्चसतथा॥होरादिदंतिनेहोरिकाःनैःकैर्न
कीर्तितः॥अपितुराहुःसर्वैर्जातकविद्भिःरिष्टभंगस्यरिष्टजननस्यैकएवनकैश्चित्कीर्तितएव॥
नत्वथा॥राहुश्चनृक्षयस्त्रीभरणायनिरीक्षितोभवतिपापदिसादीनि॥रिष्टजननानांव्रजवृष
कर्किलग्नरक्षतिराहुःसभस्तपीडाभ्यः॥इत्यादीनांचकैश्चिद्ग्रहाँतरानपेक्षकएवकीर्तितः
॥अतोऽस्मानपिजातकेनाधिस्वीकृतइतिभावः॥ननुअस्मोकिलचंद्रपातः तस्यचेदुक्तंतर्हि
भौमादिपातानांकथंनग्रहत्वमितिनचाह॥एषत्रोषरवगपातनुल्यतांनेतिचंद्रारविपर्वगर्भि
तः॥ज्ञानकाद्विपुयथेंदुमंदिराच्चिंत्यथानफलमस्यराशितइति॥७॥एषचंद्रपातःत्रोषरवगानांभौ
मादीनांयेपातास्तनुल्यतांनेतिनप्राप्नोति॥यतोऽयंचंद्रारविपर्वगर्भितः चंद्रारविपर्वणागर्भितः॥
चंद्रारविग्रहणकर्त्रेवनगर्भाप्राप्तःयतस्तस्यसंनिहितावेवचंद्रार्कौग्रासंप्राप्नुतःनत्विनरेषौ॥अ
तोमानसंपातसाम्यंनप्राप्नोतीत्यर्थः॥किंचजातकादिषुजातकसंहितास्वरिष्टाध्यायेषुयथाइंदुमंदिराच्चेंदुरात्रेः फलंतथान्येषांभौमादीनांरात्रितःफलंनास्ति॥अतोयथा
सर्वत्रफलानिचंद्रात्रोस्तथातत्सातरात्रोरपि॥अतश्चासौत्रोषपातसाम्यंनेति॥एवंग्र

एवंप्रथमसंपातेराहुस्थितमुक्त्वादानींद्वितीयेपिस्थितिमाह॥ वृत्तपातमपरंस्वपाततोराहुरेतिसम
यान्त्वयंमुनेः॥मंदिरंतदपितस्यतद्गृहस्यजगतिद्विमिश्रितम्॥८॥चंद्रस्यशरवृत्तक्रांतिवृ
त्तयोःसंपातएवचंद्रपातस्तद्राहोःस्थानमितिकिलोक्तं॥तस्मान्मुखंतेरद्वितीयःसंपातः॥त
मपरंवृत्तपातंवृत्तसंपातंराहुरेतिगच्छतितत्राप्यस्तितल्लोकेकेतुरिमुंतंतदर्पितस्यराहोः
स्थानं॥कस्मात्॥स्वयंमुनेर्ब्रह्मणःसमयाद्वरस्यसकेतात्॥समयःशरपथाचारःक्रांतिसूत्रं
तस्यविदइत्यमरः॥संपातद्वयस्यापिसमीपवर्त्तिनोश्चंद्रार्कयोर्ग्रहणसंभवः॥अतोब्रह्मवरप्र
दानात्संपातद्वयेऽपिराहोरवस्थितिरागमसिद्धा॥नहुतस्तस्मिन्द्वितीयसंपातेगतोराहुर्जग
तीहलोकादृश्यरिष्टवसुयते॥हिभवंदिवं॥तत्रतावद्वृंचनेहेतू॥दृश्यान्यरिष्टानिग्र
हनक्षत्राणि॥तेषुमुखंदिवंकेतुः॥अतोऽत्रदृश्यस्यवृत्तकेतुर्गृह्यते॥द्वितीयसंपातेग
तोराहुरबलोकेकेतुनाम्नासअतइतिभावः॥यतोब्रह्मपुराणादृषिभिर्नारदेनाछिन्नं
राहोःशिरोराहुरपरंकेतुरित्युक्तं॥अतएकमेवनारीरंद्वैधाभूतंराहुकेतुसंज्ञामिति॥नन्वे
वंसतिसर्वेषांग्रहाणांस्वादिनाथदृक्कंसर्वग्रहमध्येफलदानेचंद्रस्यमुख्यत्वानसातस्यापिमु
ख्यत्वं॥तर्हिनदृश्यत्वेस्यापितत्कथंमन्दतेत्यत्राहसनूद्यदूषयति॥पातनक्रनिवृत्तनक्षत्रगोल

क्षमस्तुफलदंकिलेतिचेन्न॥अस्तुकिंतुनहितन्निमित्तंराहुनक्षत्रपदेविशिंचिना॥९॥शीघ्रगो
रुच्चफलदंकिलास्तु॥किंवत्रपातवत्॥कनकेतुनागतिवत्॥यथाशुक्रंचंद्रस्यफलदा
तृत्वंमुख्यत्वान्नसातस्यफलदातृत्वंगतिसद्भावात्॥नहुतस्तुच्चस्यापिगतिसद्भावात्फलदातृ
त्वं किलाक्षितिजावत्॥इतिचेदस्तु॥तर्हिकिंतु॥हियस्मात्कारणात्तदुच्चंचिरं
विनाग्रहणाग्रहपदेग्रहपंक्तौनानिवेशितंनस्थापितं॥उच्चस्यत्रभवराशावान्नफलदा
नत्वमितिभावः॥एवंचंद्रोच्चस्यफलदृत्तभागमात्रान्तरेणस्यगोलयुक्त्यापिदूषयति॥
किंचगोलगणितानियन्महीमध्यकेंद्रमधिकृत्यसतेनिरे॥नहुतःशृंगोन्नतीक्ष्यतेस्फुटंच्यु
च्चहेतुमपिपातवर्त्मनि॥१०॥किंचमुख्यत्वेनरेपापिदूषणमस्ति॥यद्गोलगणिताद्दृनिक
क्षावृत्तादीनिमहीमध्यकेंद्रंमहदृत्तमध्यं॥दृत्तस्यमध्यंकिलकेंद्रमुक्तमितिसिद्धांतोक्तः॥
तदधिकृत्यग्राह्यंस्यन्नहुतस्तानिनिरे॥विस्तृतानिकर्मकर्तृरूपं॥यतःसर्वेषांकक्षावृत्त
नाडिकावृत्तादीनांमध्यंभगर्भएवनहुतस्तस्मिन्भगर्भेस्थितोनरःपातवर्त्मनिपतितमा
गच्छन्तंस्फुटंशृंगोन्नतंमुच्चेहेतुमीक्ष्यतेपश्यति॥अपिरेवार्थे॥विगतंउच्चेहेतुर्यस्या
सौतथा॥उच्चहेतुर्विनापीत्यर्थः॥एतदुक्तंभवति॥फलसंख्याकक्षावृत्तस्यभगर्भेमध्ये॥

प्रतिवृत्तस्यमध्यंग्रहगर्भादिस्फुटफलमानयेत्।।तत्रप्रतिवृत्तेमध्यमचंद्रस्तदुच्चंच।।तन्मध्येचंद्रकेंद्रं।।कक्षावृत्तेस्फुटश्चंद्रः।।तत्रैवनतसंज्ञंच।।उक्तंच।।चंद्रस्यकक्षावलयेहिपातइति।।अतोऽग्रगर्भस्थंदृष्टाकक्षावृत्तेस्फुटंचंद्रंपश्यंति।।तत्रैवनतसंज्ञं।।अतोऽनयोरेकवृत्तत्वाच्चंद्रनतोननतसार्द्ध दृस्या
पिफलदातृत्वं।।नतूच्चस्य।।अतऊर्ध्वमुच्चंग्रहेनुमितिं।।एतद्ग्रंथकृतोक्तंजनानांभ्रमोहननिमित्तं।।वा
स्तवंतुननतेदृश्यं।।तथाहियद्यपिप्रतिवृत्तस्यनीचोच्चवृत्तस्थंतथापयदुच्चस्थंनतंतदेवोच्चमिष्यतेनास्ति।।न
थाऽप्युच्चग्रहेनुंविनाकक्षावृत्तेस्फुटचंद्रदर्शनंकथंस्यात्।।स्फुटचंद्रस्यकारणंउच्चनीचस्थ
त्व।।उक्तंचसूर्यसिद्धांते।।अदृश्यरूपाःकालस्यक्रूरयोभगणाःस्मृताः।।शीघ्रमंदोच्चपातास्या
ग्रहाणांगतिहेतवःसादि।।अतोमुच्चग्रहेनुमितियदुक्तंतन्नचकुरंस्त्रमितिप्रतिभाति।।अतए
वकुरंतरंवक्ष्यति।।अर्कमर्कजेत्यादि।।अथयदुक्तंगतिनरोननतदृश्यंनन्यग्रहाणांफलदातृत्वं
संज्ञंप्रतिपादयन्चंद्रस्यफलंगौरवंदर्शयति।।अत्रयेनविकलादृक्कार्धमध्यक्रियांतिफलमस्तु
किंनतः।।तावद्येनफलेगौरवंगतिनर्योवनीसाधिफलैःकृत्वानिधिरिति।।अत्रयेषांमादीनांपा
तःविकलादृक्कैविकलाथादृक्कैर्यदिमपिअहर्दिवसेनयांतिनगच्छंतितेभ्यःफलंकिमस्तु।
अपिनुनास्तु।।नहिनवर्षेहाननोपिकल्पांतमत्रंचलंति।।अतोयावतीगतिस्तावदेवफलगौरवं।।य
थथागतिरधिकातथातथाफलगौरवं।।अल्पकालेनेवफलंवेचित्र्यात्।।इतिहेतोःकृत्वानिधि

अत्रदृमाःसर्वग्रहेभ्योऽधिकफलः।।अधिअत्रपिंकफलंमस्यासावधिकफलः।।अन्यग्रहणांगतियोगोपिचं
द्रगतिसमानस्यानयतोसावधिकफलइतिभावः।।तथाचोक्तं।।एकतस्तुग्रहाःसर्वेएकतःशी
घ्रालांछनः।।ततोऽधिकतरश्चंद्रस्तस्माच्चंद्रंपरिक्षयेदिति।।अत्रयःसंपूर्णतःसएवराहुरित्यर्थ
इमंपाठांतरमाह।।किंचगोलगणितेकुजिस्कुजःसोमसौम्यमंदयादयोपिच।।पर्ययेणननुराहुपान
योनामानीविद्धुरेनांत्रिकाइति।।२।।किंचप्रमाणांतरमप्यस्ति।।जिष्णुजोब्रह्मगुप्तःप्रसिद्धः
रोमकोमुनिः।।मयोमयासुरः।।आदिशब्देनपितामहवसिष्ठादीनांग्रहणं।।ननुएतेनात्रिकाः
रागस्त्रग्णेतारःराहुपातनयोनामानीपर्ययेणोवविद्धुः।।पातपर्ययेराहुरित्यंप्रयुंजते।।घट
कर्पोलेवत्।।तथाचोक्तं।।कुजदिनीपतिपातेराहुमाहुरिहकेपिनमंयेति।।अतोयःपातःस
एवराहुरितिसोमरोमकादीनामुक्तेर्दृनसंपातएवराहुरित्यर्थः।।ननुपातएवराहुर्नवकु
ज्वस्यफलदातृत्वाभावेकिंमायातं।।नत्वाप्युच्चग्रहेनुमितिकारणमुपन्यस्तं।।नदृष्टेसूक्ष्मदृ
ष्टिर्विचार्यमाणेसंदिग्धमितिसांकामनसिधृतानेत्रिरासेयुक्तंभास्करमाह।।अर्कमर्कजकुजो
र्यतुंगनांकिंनयंतियदिनस्पष्टगफलेन।।कल्पनायदियमुच्चमुच्चरन्कोपिशोधितफलंनचकु
र्यात्।।१२।।नदुच्चंयदिदृष्टंफलदातृत्वेसत्तंत्रंनचेन्नहिसोमरोमकमयारयः अर्कजं

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

अर्क-

कुजार्थनुंगतांकिंनयंति॥आर्यभुरुः॥अर्कजकुजार्थापिणंनुंगंतस्यभावस्तथाग्रानिभौम
बृहस्पतीनांत्रीघ्रेसूर्यएवेतिकथंवदंतीति॥यद्येषांसूर्यएववृत्रीघ्रेनहातस्यफलदातृ
नेवृथाकृतस्यात्॥तन्नस्माकारणाद्दियंकल्पना॥उच्चंहिकल्पनामात्रंमंदफलादिसाधना
यैति॥उक्तंचगोलाध्याये॥यःस्यान्नग्रहेभ्यःप्रतिमंडलस्यदूरंभुवस्तस्यकृताच्चसंज्ञा॥सोपि
दृग्ग्रहतुल्यतीतिनस्मात्प्रकल्पितानुंगगतिर्गतिज्ञैरिति॥अतउच्चस्यकल्पनामात्रत्वान्ना
फलदातृत्वं॥तर्हिपातोऽपिरारसाधनायकल्पनामात्रंगृह्यतेतस्यापिफलदातृत्वंभवद्दि
त्यं काय्यामाह॥उच्चमुच्चैर्न पीति॥उच्चंरोपितफलंउच्चैरनुक्थयन्नृषोऽपिनश्रुतः॥रोपि
तंफलंयस्मिन्नृतमथा॥उच्चस्यफलंकुत्रापिनश्रुतमिति॥अतस्तस्यफलश्रवणाभावात्ते
कल्पनामात्रमितिभावः॥अतःपातस्यग्रहत्वंयुक्तं॥उच्चस्यफलदातृत्वाभावेग्रंथकृताकिम
र्थमेतान्नप्रपंचितं॥पर्वतस्यानंतुआगमरूपं॥अतःग्रथमतएवतत्रोपागमाभावःकारणं
कथंनुवक्तव्यमिति॥नुदिनाद्यधिपस्यंतस्यपातस्यकथंनास्तीतिनचाह॥राहोर्नीहोरात्र
वर्षाद्यधिपस्यंमत्स्यंसर्वेषामुगानांमधीशौ॥यस्यछायापुष्पवंतौविनष्टौक्रांतस्यस्वामिता
यावनष्टिः॥१४॥मालिनीवृत्तं॥अहोरात्रहोरात्रहोरात्रवर्षाधिपत्यंनास्ति॥अहोरात्रंवारः॥वर्ष
वत्सरः॥तौमासहोरादिनामुपलक्षणं॥तेषांस्वामित्वंराहोर्नास्तीतिसत्यंसत्यमेवेतिव्यंगोक्तिः॥
तथापिसर्वेषांमुगानामधीशौपुष्पवंतौचंद्रार्कौयस्यराहोश्छायापिनष्टिंनूर्णयंति॥पिष्टपे
षणे॥तस्यराहोःस्वामितायाविनष्टिः॥विनाशः॥क्रांतस्ते॥नकुत्रापीति॥एकयोक्त्यापुष्पवंतौद्वि
वाकरनिशाकरावित्यमरः॥ग्रहाधीशौचंद्रार्कौयस्यछायामित्रंविकत्थयंतिनस्यस्वा
मित्वंनास्तीतिनकुत्रनूच्यते॥अतःपारंपर्येणादिनरात्रिवर्षादीनामप्यधिपत्यंतस्यास्त्येवेति
भावः॥अथगतिवशात्फलमितिप्रतिपादयन्नराहोर्गतिंसद्भावप्रमाणमाह॥प्रतिदि
नंखचरःग्रचरन्नफलंकिमप्यश्नुतेचारफलाहिसः॥ग्रहणात्रक्षगएवसचेन्नकिंच
लतिकिंचिदुपलब्धएव नहिमि॥१५॥कुतविलंबितं॥खचरःप्रतिदिनंग्रचरन्सन्किम
पिफलंयच्छतीति॥हियस्माकारणात्सखचरःचारफलःचारेणगत्याफलंयस्यासोतथा॥य
स्मात्खचरःचारफलइत्युच्यतेतस्माद्यथायथायोग्रहःकिंचलतिनथाफलंयच्छतीत्यर्थः॥
सराहुर्ग्रहणात्रक्षगएवास्ति॥ग्रहणनक्षत्रेस्थितएवास्ति॥ऋत्यकइतिप्रकृतिकत्वं॥
विपक्षेप्रत्यक्षबाधमाह॥सचेदिति॥सराहुश्चेद्ग्रहणात्रक्षगोनास्तिनहिउपलब्धःकिंचित्किंचल
तिउपलभ्योग्रहणं॥एतदुक्तंभवति॥ग्रहणेराहुसांनिध्यमस्तीतिग्राकृतप्रतिपादनं॥ग्र

हणांकिंचित्त्रिमासंसार्द्धैकभागभ्रमणेनैतिषण्मासेनचभागैःपृष्ठनक्षत्रसेवते॥ततःएकग्रहण
यस्मिन्नक्षत्रेपृष्ठंतत्सप्तंतत्पृष्ठनक्षत्रेनसप्तमंपितत्पृष्ठनक्षत्रइतिग्रस्तंदृश्यते॥अतोग्रहणान्च
लनंसैवराहुगतिःग्रहणेऽवश्यंतत्सान्निध्यात्॥अतश्चराहोर्गतिसद्भावाद्ध्रुवफळदातत्वंचास्ति
इतिसिद्धं॥एवंराहोर्ग्रहत्वादिकंसंस्थाप्यानेनैवयुक्त्याकेतोरपिग्रहत्वंसंस्थापयंति॥उदय
मेतियदादिवितत्सरंचलतिकेतुरपिप्रतिवासरं॥भवंतिनग्रहणवर्गतिंविनाजगतिकर्मविपा
कवदावदः॥१६॥इतिनिलंबितं॥यदादिवित्रांकारोतत्सरंनेस्याराहोःपरंपश्चिमंकायःउद्
यमेतिनदाकेतुरपिप्रतिवासरंचलतीतिस्यात्॥एतदुक्तंभवति॥वृत्तेपातमिसादिनाराहोः
षड्भांतरेद्वितीयःसंपातस्तस्यधृतंसकेतुरितिप्रतिपादितं॥तत्संनिधानेपियद्ग्रहणंतदपित्र
वक्रगतिः॥अतःकेतोरपिगतिःसिद्धा॥गतिसिद्धौसत्यांग्रहत्वंफळदातृत्वंचसाधयति॥ध्रु
तीति॥गतिंविनाग्रहएवनभवतीति॥कथंभूतः॥ जगतीहजनकर्मविपाकवदावदः॥कर्मणो
विपाकस्तंवदतीतिकर्मविपाकवदावदः॥पचादित्वात्॥वरिचलितंतद्वांवादितम
ध्यक्षाभ्यामस्येतिद्वितमथासस्यांतच॥यस्यहिगतिरस्तिसएवग्रहोभवति॥अतोसौपूर्व
कर्मविपाकजनितस्यशुभाशुभस्यसूचकोभवेत्॥तस्माद्केतोरपिग्रहत्वंफळदातृत्वंसिद्धं॥

श्री
॥५१॥

ननुग्रहणेतमएवग्रसक्षंदृश्यतेसकथंग्रहोभवतीतिपरमतांराकांभोजराजेनदूषितेसाह॥परि
हरंस्वपरागपरागतंतमउपस्कृएवसकिंग्रहः॥इतिमणिश्रवांसिवृएवतामतमतेक्ष्यतभो
जमहीभुजेति॥७७॥दृतविलंबितं॥उपरागेग्रहणेपरागतंप्राप्ततमउपप्लवोरिष्टमेवंतपरि
हरंतिस्वजंति॥सकिंग्रहः॥सग्रहएवनभवतीति॥ तथाहि॥चंद्रार्कयोर्ग्रहणेस्वाभाविक
दृष्टेरनरोधकंग्रसक्षंयत्तमोदृश्यतेनदुसातएवग्रहकृतःस्यात्तमुसातस्यकृतोनु॥परिवेष
दृष्टवत्॥अतस्तत्तमउसातएवेतिपरिहरंतिआचार्याः॥इतियत्मतंतन्मणिश्रवांसिवृ
एवतामणिश्रवाक्यानांविवरणंकुर्वतांभोजमहीभुजाभोजराजेनन्यक्षतंक्षयंतं॥अक्षिघ्नत॥
तक्षरननूकरणे॥कर्मणिक्तः॥एतन्मतंमणिश्रवाक्यविवरणेभोजराजेननिराकृतमित्यर्थः॥
नद्यथा॥उसातोहिगणितागतोनोपलभ्यते॥ग्रहणंहिसम्यगुपलभ्यते॥अतोनोसातः॥किंच उ
सातोहिदृश्यविशेषणंयत्रक्वचनदृश्यते॥चंद्रग्रहणंतुसर्वदृष्टंतत्रनासातइतिगणितागतग्रस
क्षं॥आगमश्च॥आगमश्चब्रह्मणावरप्रदानादेः॥ग्रहचारेनरुक्तकथनेच॥लोकप्रसिद्धिश्च॥
राहुकृतंग्रहणंस्यादा गोपाद्योगनादिसिद्धमिदमितिं ब्रह्मगुप्तः॥अन्याअपिपुरस्ताद्युक्ता
युक्तयश्चेत्यादिश्रमणेनस्वमतंभोजराजेननिराकृतइतिभावः॥नचागमश्रमणेनराहोःसि

द्धिरस्मिपरंतुदृग्दृश्यकालावरणादिभेदै गोलिवासनाभ्यांसिद्धिर्नास्तीतित्राह॥अथा
व्यसोकेवलवासनाभ्यांनायातिसिद्धिंनदृष्टिप्रियंनः॥अवासनंकिंनसुरद्युरात्रमकर्यिनाभ्यांप
वतेवभजे॥८॥उपजातिका॥अथापियद्यपिअसोराहुःकेवलाभ्यांएकस्यामनगोलवासना
भ्यांसिद्धिंनायातिनदृष्टिनोऽस्माकंप्रियंमासुवासनयासिद्धिः॥तत्कथं॥अर्कयिनाभ्यांसूर्यस्यो
त्तरदक्षिणयनाभ्यांसुराणांदेवानांद्युरात्रमहोरात्रंअवासनंवासनाबाह्यंभवतात्ययेनकिंन
भेजेकिंनस्वीकृतं॥अपिनुस्वीकृतमेव॥द्युरस्यमयंदिनवाचकमितिक्षीरस्वाम्याद्यः॥एतदुक्तं
भवति॥मेरुगतानांदेवानांसाडेकामंडलक्षितिर्जेया॥तस्मादुपरिस्थिताःक्रांतिवृत्तेमेषादयः
षडुत्तरायणाभूताः॥तुलादयःषडधःस्थिताःअहूतयाः॥अतोमेषादिषडुत्रिंशस्थितेऽर्केदेवानां
दिनंतुलादिस्थितेरात्रिरितिद्युरात्रंगोलवासनासिद्धं॥यद्वारूपूर्वमनुत्रेयमुनरंघयनमाहुर
हश्चनहामरामि त्यादिभूतशयनांदिनंदक्षिणायनंरात्रिरित्यागमस्यविरोधभयादृदृगा
सनाबाह्यमपिद्युरात्रंत्वयाऽपिस्वीकृतमतोऽस्माभ्यंकमिदंवासनमागमभयात्स्वीकृतमि
तिभावः॥अथानयाविरोधंपरिहरति॥सिद्धांतपक्षस्तुपरंदिनार्द्धंत्रिंशन्निशार्द्धंसरनोदि
नश्रीः॥एवंपुराणोगणितंचसाम्यमर्कयिनाभ्यासदृसत्फलेष्वस्ति॥१२॥उपजातिका॥सिद्धांत

श्री
॥५२॥

सिद्धांतस्थायमाशयइति॥दिनार्द्धसरंत्रिंशन्निशार्द्धंसरनोदिनश्रीः॥दिनलक्ष्मीः॥दिनमेवेतिया
वत्॥एवंसत्सकार्यिनाभ्यांसकाशात्सदृसत्फलेषुविषयेपुराणेगणितंचसाम्यंस्यात्॥एतदुक्तं
भवति॥गणितेकिलकर्कसंक्रमेदिनार्द्धंतत्सरंरात्रिमुखत्वाद्रात्रिरिष्यते॥एवंमकरसंक्रमे
निशार्द्धंतत्सरंदिनोमुखत्वाद्दिनमेवेति॥तथाचसिद्धांतेविरोधपरिहारः॥दिनंसुराणामयनं
यदुत्तरंनिशेतरात्रीणांहितमेषुकीर्तितं॥दिनोमुखेऽर्कदिनमेवतन्मतंनिशातथातत्फलकी
र्त्तनायतद्दिति॥अथैतदेवस्पष्टयति॥कर्कंगतेऽर्केहिसुरापराह्णःफल्गुनारात्रिरहाहुरस्य
॥नक्रंगतेचापररात्रमेषामेतत्सुरंवासरवत्स्मरंति॥२०॥उपजातिका॥व्याख्यातपूर्वमि
तत्॥हियस्माकारणात्कर्केगतेऽर्केसतिसुरापांदेवानामपराह्णःस्यात्॥अह्नःअपरंअपरा
ह्णः॥तदिनोत्तरार्द्धेअस्यकर्मणःफल्गुनरात्रिरहाहुः॥नक्रंमकरंगतेऽर्केसतिएषांदेवानांअप
रंरात्रंस्मरंति॥रात्रेरपरंअपराह्णरात्रेः॥अहःसर्वेकदेशेसर्व॥रात्राक्षाहाःपुंसीतिपुंस्त्वं॥
एतत्सरंएतस्मात्सरंवासरवत्स्मरंति॥संहिताकारादयः॥अत्रयदृष्टीकरणार्थंएतेदृष्टांत
मंत्रमाहुः॥अनश्वकेऽश्विदृग्रामी यपित्राङ्कःपिलिकोवधविधिःकिलाकः॥मासोत्य
एवंनियमत्रयादोषित्रेनिशार्धेसतिपूर्णिमास्यामिति॥२१॥उपजातिका॥किलसहितकें

अतश्चहेत्तोः दर्शमीघपित्राकूपूर्वकापालिकोवेधविधिरुक्तः॥ निशार्धादिनार्धपर्यंतंप्राक्कपालं दिनार्धान्निशार्धपर्यंतंपश्चिमकपालं॥ ग्रहगणितेत्रविद्वद्भिः॥ तयोःकपालयोर्सवःकापालिकः॥ अयंभावः॥ दर्शमीद्वेषसंयुक्तोयदिस्याद्देवणोदयः॥ वेलवेसुनकर्तव्यंतद्दिनेकादशीव्रतमित्यादिवाक्यैरुणोदयद्वयाभ्यांविद्धैकादशीयथावेलवेस्यात्तत्तुल्यैश्चिन्नंवादिसंप्रदायिभिरर्द्धरात्रेद्वयाभ्यांविद्धैकादशीग्राह्यते॥ अर्द्धरात्रादुपरिउत्तरदिनप्राप्तेः॥ तद्वाक्यंच॥ अर्द्धरात्रेऽपिकेषांचिद्दर्शमीवेधइष्यते॥ अतश्चधर्मशास्त्रेपित्रूक्तोचार्नवादिषुकेचिद्दूरीत्रा दुपरिउत्तरदिनमिच्छंति॥ अतश्च॥ विष्टिरंगारकश्चैव व्यतीपातश्चवैधृतः॥ अस्मरंज अनक्षत्रंमध्यास्तासरतःभूमिसुतादिवाक्यानामवकाशः॥ अपिच॥ मासोऽयइति॥ एवम नेनैवहेतुनापौर्णिमास्यांपित्र्यंनिशार्धसंतिनियमत्रतादावयोमासःस्यात्॥ पितॄणामिदंपित्र्यंपितृयत्॥ नियमाचातुर्मास्यशाकदधिसाद्याः॥ अतानेकार्त्तिकव्रतादीनि॥ तेषामारंभःपूर्वमासस्यपूर्णिमासिमारभ्यैव॥ यतस्तास्यपितॄणांनिशार्धे॥ तथाहि॥ चंद्रस्योर्ध्वभागेव संतःपितरःस्वमस्तकोपरिदर्शेसूर्यंपश्यंतिअतस्तत्रदिनार्धे॥ एवंपूर्णिमास्यांसूर्यस्यअधः स्थितत्वादर्धरात्रः॥ कृष्णपक्षार्धेसूर्योदयः॥ शुक्लपक्षार्धेस्तमयइतिपित्र्यमानस्यवासनयासि

ध्यंतप्रसिद्धं॥ अथराहुसद्भावप्रमाणंनरमाह॥ तदितिविद्यतएवसकिंपरेरुधिरबिंदुनपुर्बिलसंतिये॥ तदृहनामसकीळकेतवःस्युपितृराहुसमर्थनहेतवः॥ २॥ दृनबिलबिलं॥ तन्नसादितिहेतोःसराहुर्विद्यते॥ परैरन्यैर्हेतुभिःकिं॥ अन्यश्चहेतवस्तिष्ठंतु॥ तमेवहेतुमाह॥ रुधिरइति॥ रुधिरबिंदुवपुर्यथातथायेनामसकीलकेतवोबिलसंतितेषु पितृराहुसमर्थनहेतवःस्युः॥ रुधिरस्यबिंदवोयस्मिन्दुधिरबिंदुनच्चतद्दुश्चनतथा॥ वपुःशरीरं॥ नामसकीलकाश्चतेकेतवश्चतेतथास्वश्रासोपिनाचस्वपितातस्यसमर्थनंसंस्थापनंतत्रहेतवस्तेतथा॥ नामसकीलकारमाथेकेतवस्तेराहुसुताइसुतत्वात्॥ तेषांकेतूनांपितारा हुरसीत्यर्थः॥ यथोक्तंवराहसंहितायां॥ क्षतजानलरूपाः त्रिशूलनाशाःकुजात्मजाःषष्टिः॥ नाम्नाचकोंकुमास्तेसोमाशासंस्थिताःपापाः॥ त्रिंशत्यधिकाराहोस्तनामसकीलकाइतिस्मृताः॥ रविसंक्रांतिगदृश्यंतेतेषांफलमर्कनक्षोक्तमिति॥ राहोर्ग्रहत्वप्रकृतेऽप्रमाणेनमंग्यंतरेणदृश्यति॥ यःपर्वगस्तस्यगतिर्नदृष्टासेवग्रहत्वेऽपिमहत्प्रमाणं॥ विलोमगामीविधुपातएवेनाद्रुहोराहुरितिप्रतीतेः॥ उपजातिकौ॥ यःपर्वगोग्रहणेराहुस्तस्यगतिःसाक्षान्नदृष्टाकिंतुअनुमानेनग्रहणऋक्षगतएवसादिना॥ अतोगतिरस्तीत्यनुमानासिद्धं॥ सेवगतिर्ग्रहत्वमहत्प्रमाणं॥

हियस्मात्कारणादेषवि धुपातोराहुर्विलोमगामीसदावक्रचारीअस्तियथाबंद्राकोंसदानुलाम
गामिनोतथैवायंसदाविलोमगामीति॥तथाचभट्टपाळः॥राहुकेतूसदावक्रौवुद्यगौद्यानिभा
स्करावितिं॥तस्माद्राहोशुद्धिरितिप्रतीतःप्रत्यक्षंप्राप्तः॥एतद्वाक्यंयथैवकृतोनपतीतिप्रतिभाग
तिर्हिनंरवचरइत्यादिनापौनरुक्त्यापत्तेः॥तर्हितिरूसनेनाध्यायसमाप्तिप्रतीतेश्च॥॥
इतिश्रीमत्सकलागमाचार्यश्रीकेशवसोमसुतजगन्नाथविरचितायांविवाहवृंदावन
टीकायांविवाहदीपिकायांराहुसत्ताध्यायः॥॥छ॥॥छ॥॥छ॥॥छ॥॥छ॥॥
अथग्रहयुतीदिफळानिविवक्षुस्तानन्नादिभावानयनंजातकेप्रागुक्तंयत्रसोक्तंयोग
माह॥॥कृतालग्नादर्कवद्वात्रिखंडंभयोयस्तेस्तहृद्दीभिर्विलिप्तं॥चक्राधोनिक्षिपेत्तत्काळए
वंजायेयातामस्तमध्यान्तलग्नेति॥९॥अस्मान्नवग्रालिनीवृत्तानि॥लग्नादर्कवद्वात्रिखंडं
कृत्वातस्यघटीर्निधायःपुनर्वक्षैर्लंकोदयैर्लग्नंकार्यं॥नद्यथा॥लग्नमेवसूर्यंकृत्वाऽयनां
शान्दत्वातस्माच्चरंकृत्वारात्रिदळंकार्यं॥तमिष्टकाळंभक्त्वनस्माल्लायनांशलग्नालंको
दयेभोग्यादिकंकृत्वालग्नंकार्यमिति॥अर्थाच्चतुर्थलग्नंस्यात्॥तेदृलग्नंचक्राधोनिक्षिपेत्सू
र्यंकार्यं॥एवंतेतत्काळंअस्तमध्यान्तलग्नंक्रमेणजायेयातां॥उत्तन्नमनेना॥लग्नंतुर्यंचु

र्यमस्ताद्विलोमध्यमध्यात्तंमध्यमेंद्वीविलग्नात्॥दोषत्र्यंशान्द्विर्द्विराद्येषुद्व्याद्यंभावाःसंधि
रेतद्दळैक्यमिति॥२॥लग्नंतुर्यंचतुर्थलग्नाद्धोध्यंतूर्यमस्तात्सप्तमलग्नाद्धोध्यं॥अस्तंमध्याद्द
शमलग्नाच्छोध्यं॥मध्यमेंद्वीविलग्नाच्छोध्यं॥इंद्वस्ययमेंद्वीपूर्वाद्दिनूनतत्तद्विलग्नंतद्दलग्ने
मिसुचते॥तस्मान्मध्येशोध्यं॥दोषाणांचतुर्णामपिपृथक्पृथक्त्र्यंशान्आद्येषुलग्ना
द्दिष्वेवंद्वादशद्वादशान्॥एवममुनाक्रमेणभावाःस्युः॥नद्यथा॥लग्नंचतुर्थाद्दिशोध्यंतस्मात्त्रं
शोलग्नंदत्त्वाद्वितीयभावोभवेत्॥पुनरपितमेवत्र्यंशांद्वितीयभावंदत्त्वातृतीयभावोभवेत्॥
एवंतुर्यमस्ताद्दिशोध्यत्र्यंशान्तूर्यंदत्त्वापंचमषष्ठौभावौस्तः॥एवमष्टमनवमादयः॥एत
द्दृळैक्यंसंधिःस्यात्॥तद्यथा॥द्वादशभावलग्नयोरेकंदळंतन्मध्यवर्त्तीसंधिःस्यात्॥
एवंलग्नद्वितीययोर्द्वितीयतृतीययोरित्यादिभअथग्रहफळानांभावकल्पनयाग्रहानारभ्य
माह॥संधौरवेर्निःफळोभावभागेस्तुल्यःसम्यग्भावपंक्तिंभनक्ति॥संधेरूनाधिक्यमा
लोगतेष्यभानाधीनंसंदधातिस्वपाकमिति॥२॥संधौस्थितोग्रहोनिःफळःशुभफळोऽत्य
शुभफळोपि॥भावभागेस्तुल्यःरवेःसम्यग्भरिपूर्णंभावपंक्तिंभावफळंयनक्तिप्रकट
यतिदर्शयतीतियावत्॥संधेःसकाशाद्रूनाधिक्यमाप्तःप्राप्तःरवेःगतेष्यभानाधीनंस्वपार्क

संदधाति ॥ संधेरूनोग्रहो गतभावजंफलं ॥ अधिकस्तेष्यभावजंफलं दृष्टातीत्यर्थः ॥ तत्फलं
षष्टार्धेनैत्रैराशिकेनकल्प्यं ॥ एवमनेनविधिनायत्रभावस्थितोग्रहस्तत्फलंभावजं ॥ लग्न
राशेः सकाशाद्यावतिराश्योस्थितोग्रहस्तत्फलंस्वाभाविकं ॥ अनयोर्विभेदंसनिर्णयमाह ॥
नोगीकारोभावजानांगुणानांतद्दोषाणांतत्वतस्त्यागएव ॥ भावअकोनष्टमतंगतोपिस्याओ
लग्नात्सप्तमःसप्तमस्थितिति ॥ ४ ॥ भावेनभावकल्पनयायेजातागुणास्तेषांगुणानांनांगीका
रःनस्वीकारः ॥ तस्माद्भावकल्पनवशाद्दोषास्तेषांदोषाणांतत्वतःसाकल्येनत्यागएव ॥
अत्रप्रथमस्योदाहरणं ॥ भावेतिस्वाभाविकेलग्नात्सप्तमःसप्तसप्तिः सूर्यःभावअकोसप्त
भावकल्पनयाऽष्टमतंगतोपिस्याओएव ॥ सप्तसप्तयोर्ध्वायस्यासौतथा ॥ एतदुक्तंभवति ॥
सूर्यःकिलसप्तमोदुष्टः ॥ अष्टमःशुभः ॥ स्वाभाविकेनसप्तमःसूर्यः यदिभावबलाद्दृष्टमोभवे
न्नदासौशुभोपिस्याओएव ॥ अथयुक्तिकंद्वितीयोदाहरणमाह ॥ प्रत्याख्येयःपाक्षिकोऽपी
हदोषःसम्यग्मापीयोगुणः सोऽनुगम्यः ॥ यस्माद्रोगेहभावाधिकःसन्नस्याद्वक्रभाग
वःपंचमोऽपि ॥ ५ ॥ यस्मात्कारणाद्दोषः पाक्षिकोपिप्रत्याख्येयस्याओः ॥ गुणस्तुयःसंम्य
ग्मापीसोनुगम्यः अनुसरणीयः ॥ सम्यग्मानातीतिसंम्यग्मापीसर्वसंमतः ॥ पक्षांतरगतो

पिदोषस्याओगुणस्तुसर्वसंमतएवयाद्य इत्यर्थः ॥ तस्मात्कारणात्पंचमोपिभार्गवः अंगारो
गेहभावात्गृहभावभागभः अधिकः सन्नरसेशुभायनस्यात् ॥ अयंभावः ॥ पंच
मःशुक्रः किलशुभः षष्ठोऽशुभः ॥ भावाद्यदुभयतासंधिस्तदनर्हिनोंऽशास्तद्भावस्याअ
तःपूर्वसंधेःसकाशाद्द्वारधिकोग्रहउच्चस्थाग्रहिनोभवेत् ॥ अतःस्वाभाविकेनपंचमः
शुक्रोभावबलेनषष्ठोभवेत्तथापिस्याओएवेति ॥ अथलग्नाद्दृष्टिकाज्ञानंविवक्षुस्तद्
र्थंतावत्संक्रांतिज्ञानमाचष्टेण सूर्यइतिलग्नांशाज्ञानंचाह ॥ संक्रांयंतर्वासरेयद्युदृष्टा
लब्धंभानुभादिभषष्टिभिश्चं ॥ भक्तांशमेलग्नभुक्तानवांशादिघ्निर्घाश्चिंशदंशा
भवेयुः ॥ ६ ॥ अंतर्मध्येनसशः संक्रांसोरंतरंसरास्तेनथा ॥ तेद्युर्दृष्टादिनगणाद्वादि
गाद्यादिलब्धंतन्मेषादिराशिभिर्मिश्रंयुक्तंभानुः स्यात् ॥ तद्यथा ॥ संक्रांतिमारभ्यद
र्शादिनपर्यंतंयोगतोदिनगणः सपूर्वसंक्रांतिमारभ्योत्तरसंक्रांतिपर्यंतंयेमध्यन
र्तिनोदिवसास्तेषंक्तः ॥ तस्माद्वाद्यादियल्लब्धंतत्संक्रांतिरग्रेनगनराशिर्भुक्तंरा
श्यादिकोभानुःस्यात् ॥ अथांशाज्ञानं ॥ भक्ता इति ॥ लग्नस्यभुक्तायेनवांशास्तेद्विघ्निर्
घाश्चमेषंक्तास्त्रिंशदंशाभागाप्तनेयुः ॥ नद्यथा ॥ यथोक्तविधिनालग्नभुक्तैनवांश

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

शुद्धिंचविचार्यअजमृगानतोऽहिइत्यादिवाक्यमाणोक्तलग्नादिमंशारभ्यइष्टन
वांशात्पूर्वंयेनवांशाभुक्तास्तेदग्धाश्चित्रभक्तास्तेलग्नराश्यधोभागाःस्युरितिराश्यादि
लग्नंस्यात्॥अथाभ्यांकालमाह॥रात्रौभानुर्भार्धयुक्तसायनांशास्त्वर्कांशाःस्वोदयघ्नाः
पृथक्कृते॥त्रिंशद्भक्तभुक्तभोग्याःफलादितादृक्कालोमध्यगःस्वोदयाढ्योइति॥७॥रा
त्रौभानुर्भार्धयुक्षडंशियुक्तःदिनानुयथास्थितएव॥सायनांशाःअयनांशसहितः
दिनरात्रौच॥अथलिप्तंचसायनांशंकार्यं॥तन्वर्कांशाःक्रमेणभुक्तभोग्याःपृथक्स्वो
दयघ्नाःत्रिंशद्भक्ताःफलादिःस्यात्॥अर्थाद्भुक्तंभोग्यंच॥तद्यथा॥तनोर्लग्नस्यभुक्तभो
गालग्नोदयेनगुणिताःत्रिंशद्भक्ताःफलादिभुक्तंस्यात्॥एवमर्कस्यभोग्यभागाअर्कोदि
येनगुणितास्त्रिंशद्भक्ताःफलादिर्भोग्यंस्यादिति॥तादृक्कालःस्वोदयाढ्योमध्यगःस्या
त्॥तद्विवृण्वतेऽसौतादृक्॥सचासौकालश्चतादृक्कालःफलादिभुक्तभोग्यकालःस्वो
दयैर्मध्यवर्त्तिभिरुदयैरुद्धृतःमध्यगःलग्नार्कयोर्मध्यवर्त्येककालःस्यात्॥अथलग्न
कालमुक्त्वालग्नाकालहोरामाह॥तत्कालार्कंन्यूनलग्नांशपिंडोभक्तःपंचक्षोणिभिर्भु
क्तेहोराः॥भास्वच्छुक्रइंदुसौरार्यभौमाःसंख्यायेरन्वारतस्तेतदीशाइति॥८॥सचासौ

DEPARTMENT OF BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

कालश्चतत्कालः॥तत्कालेऽर्कःनेतृनंशतल्लग्नंचतस्यांराश्यंशलेषांपिंडःसंहृतःपंचक्षोणीभिः
पंचदृग्भिर्भुक्तहोराःस्युः॥तदीशाःतासांहोराणामीशाःभास्वदादयोवारमाश्रयसंख्या
येरनुगण्येरन्॥कर्मणिलिंङ्॥भास्वान्सूर्यः॥शुक्रःप्रसिद्धःसौम्यबुधःइंदुश्चंद्रःसौरःशनिः॥
आर्यशिरूभौमःप्रसिद्धः॥अथपापहोरासंज्ञमाह॥होराःक्रूराःसौम्यवर्गाधिकेस्फुटलग्नेमोघाः
सौम्यवारेचरात्र्यांपापाऋक्षनिःफलेभाजोस्युर्मेलग्नेसतुहाणाः॥९॥सौम्यग्र
हहोराःशुभाःपापहोराश्चेतिस्पष्टमर्थसिद्धं॥वासौम्यवर्गैरधिकेसौम्यवर्गाधिकेतस्मिन्
लग्नेसतिक्रूरहोराःमोघानिःफलाःस्युः॥गृहादीन्षड्वर्गान्विक्ष्यति॥तत्रचतुरधिकाःसौम्य
वर्गाश्चेत्स्युस्तदासौम्यवर्गाधिक्यमितिस्पष्टं॥किंच॥सौम्यवारेरात्र्यांचक्रूरहोराःमोघाःस्युः॥
सौम्यवारेसद्दारात्रौक्रूरवारेसत्यपीत्यर्थः॥तथाचगर्गः॥क्रूरवारेक्रूरहोरेनशस्तादुर्मंगळे॥
नानिदृष्टाशुभेवारेरात्रौस्वल्पफलामते॥वैद्यनाथः॥तत्रलग्नंचतुर्होरंदृश्यतेकालहोरयेति॥
एतत्संगेनान्यस्यापजनितस्याशुभफलस्यभंगमाह॥पापारिष्टंपापग्रहजनितमरिष्टंअशु
भंनिःफलंस्यात्॥कस्मिन्सतिमुक्तिर्भाद्रोबलिनोसद्भिर्नाणांषड्बलेप्रगेसति॥एवंकालहोराणां
मतांतरमुक्त्वासर्वसंमतंवक्ष्यन्तदर्थंतावद्वारप्रवृत्तिमाह॥चरार्द्धदेर्यांतरयुग्विरोगोक्रमे

एताभ्यां नरगोलगेऽर्के॥ योगे पुरारमुदयाद्वियोगे पश्चात्प्रवृत्तिर्दिनवारकर्तुः॥१०॥ उपजातिका॥
चरार्धदेशांतरसंचयहृगणितेऽभिदुं॥ तत्रचरार्धमेवरमुच्यते॥ देशांतरयोजनानि स्वचतुर्थभूगो
नितानि तानितत्फलानिस्युः॥ तेषांचरार्धफलानांदेशांतरफलानांचक्रमेणयुग्वियोगोकार्यो॥ क
स्मिन्सति॥ याम्योन्नरगोलगेऽर्के सति॥ याम्यगोलेयोगः उन्नरगोलेवियोगइत्यर्थः॥ तत्रयोगेस
तितैःफलैर्दिनवारकर्तुःप्रवृत्तिःस्मुदयात्पुरस्स्यात्॥ वियोगेसतिपश्चाद्भवेत्॥ अतोदक्षिणो
गोळे सदापूर्ववारप्रवृत्तिरुत्तरगोळेपश्चादिति॥ दिनस्यादिवसस्यवारस्यकर्तृवार एवतिथा
नत्॥ इयमुक्तावारप्रवृत्तिरसंगता॥ वासनाबाध्यात्॥ तु॥ सप्तर्षिवराहादिवचनविरोधाच्च॥
लंकायांसूर्योदयात्किलसर्वदेशेवारप्रवृत्तिः॥ लंकायांयक्षितिजोनदृश्यदेशेउन्मंडलं॥ उन्नगोळे
स्वक्षितिजोर्ध्वमुन्मंडलंदक्षिणेत्वधः॥ तदंतरंचरमेव॥ अतउन्नरगोळेमध्यरेखायांस्वोदृ
याद्दुपरिचरपळैर्वारप्रवृत्तिः॥ दक्षिणेतुपूर्वे॥ मध्यरेखास्वदेशोदययोरंतरंतद्दितयदेशो
देशांतरपळानि॥ तैःपळैरेखायाःपश्चिमदेशेऽर्धमुदयः॥ पूर्वदेशेत्वधः॥ अतोऽनेनविधिना
चरदेशांतरयोःसंस्कारेणाद्यूर्ध्वमधोवारप्रवृत्तिरिति॥ अतएवोक्तंसिद्धांते॥ अर्कोदयाद्यू
र्ध्वमधश्चसप्तहृ॥ तथाचसंहितायांसप्तर्षिभिश्च॥ उन्नरदक्षिणचरदलहीनयुतानाडिका

सूर्यो

श्री॰
॥५७॥

रवेरुदयात्॥ आकूपश्चाद्देशांतरयोजनाद्रवाष्टांशकेनापीत्यादि॥ अन्यैश्च॥ सोम्येगोळेसवितुरु
दयादित्यादि॥ अतउक्तमननतद्गोळवासनाविरुद्धं॥ सप्तर्षिप्रभृतिवचनेनविरुद्धं॥ अतए
वंचक्वचिन्मस्यपाठांतरमस्तीतिचेन्नात्र॥ यतः सर्वत्राप्ययमेवपाठः॥ अथचवक्ष्यमाणस्या
र्थांतरमस्तीतिचेत्तदपिन॥ उन्नानार्थत्वेसत्यर्थांतरासंभवात्॥ अर्थांतरंसवितिचेद्विचा
रयंतुमहांतः॥ नास्त्येवार्थांतरं॥ अथवक्ष्यमाणसोमध्यरेखायाःपश्चिमदेशानिवासीभविष्य
तिअतस्तेनस्वदेशाभिप्रायेणेदमुक्तमितितदपिन॥ उन्नरगोळेदेशांतरफलेभ्योहीनेचरे
सतिमध्याभिवाराद्॥ तथाहि॥ तदंतरयोःसंस्क्रियमाणेपश्चिमदेशांतरस्यावश्यत्वान्न
नुल्यैःफलैःपूर्वमेववारप्रवृत्तिर्भवेत्॥ असौतुवृत्तिर्वियोगेपश्चिमादिति॥ अतःकुत्राप्यना
लंबेनसतीदंवक्ष्यमं॥ अनेनपश्चिमदेशानिवासिनास्वदेशाभिप्रायेणवक्तुं॥ यत्तूत्तरगो
ळेचरेसतिमध्याभिवार्यं तत्तत्कदाचित्कदाचिन्नोपेक्षितमिति॥ अथहोरानयनमाह॥ द्विघ्ने
नाडीशरलब्धपूर्वैक्यान्नाडयत्रदेशेदृष्टिकालहोराः॥ संस्थोक्तवेलास्वथयद्युभाभ्यांक्रू
राक्रुवर्गश्चतदादितोदोषः॥११॥ इंद्रवज्रा॥ नाडयत्रवेलाहोरत्रवेलाभाख्यद्विघ्नाश्चताइष्टनो
ऽभ्रनाभ्यः॥ शरैःपंचभिर्लब्धंतेनतुल्याःकालहोराःकालहोरेशाःस्मुः॥ अपिर्मतांतर

द्योतने॥ आयुक्तहोराः स्युरताऽपिभवंतीत्यर्थः॥ तासुहोरासुसंरंभागणनाऽनुक्तत्वात्नभास्व
च्छुक्रेत्यादिना॥ अनयोर्मतयोः फलितमाह॥ यदितिः॥ यद्युभाभ्यांप्रकाराभ्यांकूरहोराभवेत्कुवर्गः
पापवर्गाधिक्यंचेदितिद्योत्यंभवेत्॥ तदातल्लग्नंसर्वथात्याज्यमेवेत्यर्थः॥ अथैतत्संगेनान्याज्य
महादोषानाह॥ गंडांतेष्वपिवैधृताकुलयतः संक्रांतियामद्वयंयामार्द्धंअतिपातवैष्टिकुलिके
पर्वघ्नंविलग्नंजगुः॥ द्विद्यूनामनवाऽर्कनक्तकुलिकैर्नोअर्कामुहूर्त्तानिद्विघ्नाऽऽस्त्यथुद्वारजा
श्चनपरेदोषाः रवऋादीन्विना॥१२॥ व्याख्यादूलविक्रीडितं॥ गंडांतानित्रिविधानि॥ शूलंवैधृत
वरीयस्यमिसादिनावक्ष्यमाणानि॥ वैधृतःसप्तविंशोयोगः॥ संक्रांतेःसकाशाद्यामद्वयंउभ
यतःसंक्रांतिकाद्यास्त्राकूपञ्चासोऽऽद्यार्द्धटिकाऽर्थः॥ यामार्द्धंमध्यमः॥ स्मृत्यंतरेतु
क्तः॥ एतेगंडांतादिदोषेसतिलग्नंविलग्नंजगुर्मुनयः॥ एषांन्यूनमदोषेसतिलग्नभंगःस्यादित्यर्थः॥
अथकुलिकमाह॥ द्विद्यूनाइति॥ द्वाभ्यांद्वाभ्यामूनाद्विद्यूनाःभनवऋतुदृग्रसार्कतः सूर्यमार
भ्यकुलिकिनोमुहूर्त्ताभवंति॥ कुलिकोऽस्तियेषांतेकुलिकिनः॥ रवौचतुर्दृग्मुहूर्त्तेकुलिकश्चं
द्रेद्वादशोमेदशभइत्यादि॥ निद्विघ्नेकाः॥ रवौत्रयोदशोचंद्रेएकादशइत्यादि॥ दिनस्य
अष्टमीभागार्द्धप्रहरद्वितीयादिसादिना॥ अतीपातःसप्तदशोयोगः॥ विष्टिःसप्तमैकरणं॥ कुलिकोऽनंतरमेवोक्तः॥४५॥

रात्रेर्वापंचदशांशेसमुहूर्त्तेप्रसिद्धः॥ अथैतत्संगेनान्येषांवारादिदोषाणांविषयमाह॥
स्याऽइति॥ येमयाचउक्तादोषास्तेभ्यःपरेऽमीतिथ्युद्वारजादोषाः रवऋादिन्विनानस्था
ज्यः॥ आदित्याद्दिनहूणावंगादीनांग्रहणं॥ तिथिऋउडुऋवारऋनेभ्योजातास्तेतथा॥ तत्र
तिथिजाद्यधट्टितिथ्यादयः॥ नक्षत्रजाउपग्रहादयः॥ वारजाःकंटककालवेलादयः॥ ते
रवऋादीष्वेववर्जनीयाः॥ अतोत्रनोक्ताः॥ येत्वत्रोक्तास्तेसर्वदोषाऽआइत्यर्थः॥ उक्तंच॥
तिथ्यृक्षुद्विनपतिजातायोगाद्यास्तुहूणावंगवऋाइत्यादि॥ यथा॥ यैस्तिथिऋउडु
तिथ्युडुतिथ्युडुचवारऋतिथ्युडुवाराः तेभ्योजातास्तेतथा॥ तिथिवारजानक्षत्रवार
जाऋेसर्थः॥ उक्तंनक्षत्रपतिना॥ विरुद्धयोगास्तिथिवारजाताइत्यादि॥ तिथिवारजा
संनक्षत्रकाद्यः॥ उडुवारजामृत्युयोगकालदंडादयः॥ तत्रकेचिन्मृत्युयोगंसर्वंसजेदि
ति॥ तदुक्तंच॥ सर्वदासर्वदेदोषंमृत्युयोगंविवर्जयेदिति॥ अथलग्नषड्वर्गशुद्धिमाह॥
शस्यंशाःत्रिभगुणाएषएवहनास्तिथ्यत्रभद्रिकुभरेभंकाभाद्रिकाणनंदद्रिनक्ष
द्रागभूहंयस्यस्यतत्॥ त्रिंशांशाः सितसोम्यजीवरविजक्ष्माजन्मनांशुक्रमादोजर्क्षे

षुशरा श्च सर्पमरुतः पंचेति षड्वर्गिकाः ॥१३॥ शाद्रैलविक्रिकुतं ॥ राशेः । अंशाः । राश्यंशाः । राशि
भुक्तांशाः । राशीं संत्यज्य अंशाग्राह्या इत्यर्थः । तिथ्यृतुषड्रसनेषुक्रमेणशशि भूगुणेक्षणहताः ॥
१।१३।२। इक्षणेद्वौ ॥ शेषास्पष्टाः तिथ्यश्च भूदिक्शरैर्भक्ताः । १५।१०।१०।५। अभ्यस्तवेदांशाः शे
षाः प्रसिद्धाः ॥ लब्धानि भार्धादियोवर्गस्यः भार्धहीनाद्वर्गाणि द्वे कार्ये ॥ नंददिनद्रुकृशांनवांशाद्या
दशांशाः । एवंचत्वारोवर्गाः यस्ययस्ययूनंतत्तस्यैव । अयमेकोगृहस्यः । अथत्रिंशांशाः । समरा
शौसितादीनां पंचादयस्त्रिंशांशाः त्रिंशतः एरणास्त्रिंशाः तदन्नविंशतेश्चेति उभयत्रयथः त्रिंशांशा
श्च तज्जातयश्चत्रिंशांशाः तद्यथा ॥ समराशावा याः पंचभागाः शुक्रस्यतनतः सप्तबुधस्यतनौ शो
भनाः ततः पंचशनेः ततः पंचभौमस्यति । अजर्षेषुविषमराशिस्थितेषुव्यत्क्रमात् । भागानाम
धिपतिनांच । तद्यथा । आद्याः पंचभौमस्यतनतः पंचशनेः ततोष्टौगुरोः । ततः सप्तबुधस्यततः
पंचशुक्रस्यति । अत्रसितादिनामेवोक्तमरतिनव्याख्ययागणादिक्वनविरोधो । इतीयंष
ड्वर्गिकास्यात् । षष्ठवर्गाणांसमाहारः षड्वर्गिका ॥ अथसोम्यपापवर्गेशानांयराश्याधिपा
नाह । कुजज्ञकवींद्रजचंद्रवींद्वजाः सितकुजेज्ययमार्कजसूरयः ॥ भवनपालवपाश्चतदाद्य
स्त्रजेमृगाननतौलिकुलीरकाइति ॥१४॥ द्युनखिलंविनं ॥ कुजादयोभवनपाराश्याधिपास्युः ॥

मेषादीनांकुजस्यैद्वादशाक्रैराद्यानांकुजादयोद्वादशक्रमेणाधिपाः स्युः ॥ नवांशराशेरप्यधि
पाः स्युरित्यर्थः ॥ तमेवनवांशराशिमाह ॥ तदादयइति ॥ नस्यनवांशास्यादयः प्रथमाअजमृगा
ननतौलिकुलीरकाः स्युः ॥ मेषराशेःप्रथमनवांशोमेषः ॥ एवंवृषभकरः ॥ मिथुनतौलिः क
र्कटएव ॥ एवंपुनः सिंहमेषः कन्यायांमकरइत्यादि ॥ एवंप्रथमनवांशात्तानमारभ्यजा
तानीतशुक्तनवांशेगणनीयाधिपावर्तमानोनवांशराशिः स्यात् ॥ तदधिपोनवांशाधिपति
रिति ॥ अथहोरादीनाह ॥ होरेसमेकुरवगपोविधमेरवींद्वोर्द्रेष्काणकाःप्रथमपंचनवेश्वराणां ॥
स्युर्द्रुद्रांशपतयः स्वगृहाच्छुभानिभानिग्रहाश्चनिजमित्रशुभांशभाजइति ॥१५॥ वसं
ततित्वका ॥ समेसमराशौ अजकुरवगयोर्होरेस्तः ॥ प्रागानीतलब्धनवांशसमराशौप्रथमा
होराचंद्रस्यद्वितीयासूर्यस्य ॥ विषमेप्रथमासूर्यस्यद्वितीयेंदोरित्यर्थः ॥ अथद्रेष्काणाधीशः
आह ॥ द्रेष्काणकाइति ॥ स्वगृहात्प्रथमपंचनवेश्वराणांद्रेष्काणाः स्युः ॥ तद्यथा ॥ यदाशून्य
लब्धंतदाप्रथमोनवमानः ॥ यदाएकंतदाद्वितीयइत्यादि ॥ अनेनविधिनाप्रथमोद्रेष्काणरा
श्यधिपस्यैवद्वितीयस्तस्माद्राशेः पंचमाधिपस्य ॥ तृतीयोनवमराशेराश्यधिपस्यात् ॥ अ
थवाद्रेशांशाः ॥ स्वगृहाद्द्वादशपतयः स्युः ॥ स्वीयलब्धवर्गद्रेष्काणवत् ॥ त्रिंशांशानांस्वा

श्री
॥५६॥

भिन एवोक्ताः ॥ एवं षड्वर्गाधीशउक्ताः ॥ अथैषांशुभत्वमाह ॥ शुभानीति ॥ शुभानांसौम्यग्रहाणां भानिराशयः शुभानिस्युः ॥ यद्वर्गस्यराशेरधिपः शुभसंवर्गःशुभःस्यादित्यर्थः ॥ नकेवलंराशेः ॥ यद्वाअनिजमित्रशुभांशाभाजः शुभाः ॥ निजश्चमित्रंचशुभश्चतेषामंशेननांशास्तांभजंतितेतथा ॥ स्वसुहृत्शुभानांनवांशस्थिताइत्यर्थः ॥ वर्गशब्देराश्यधिपःएवंविधस्तदैववर्गःशुभइतिभावः ॥ अथतिथ्यादीनांसंधिकालमाह ॥ भुक्त्यंतरभुक्तियोगेःपृथक्पृथक्षष्ठिगुणान्गुणाग्रान् ॥ तिथीशयोगांतरनाड्यइंदोःपुण्यारवेःपुण्यतमास्त्रिभाःस्युः ॥ ७ ॥ उपजातिका ॥ षष्ठिगुणान्गुणाग्रान् पृथक्पृथक्भुक्त्यंतरं भुक्तिभुक्तियोगैर्भजेत् ॥ क्रमेणातिथीशयोगांतरनाड्यःस्युः ॥ भुक्त्यंतरंचभुक्तिश्चभुक्तियोगश्चतेतथा ॥ चंद्रार्कयोर्भुक्त्यंतरंभुक्तिश्चंद्रस्यैव ॥ योगश्चंद्रार्कभुक्तियोगः ॥ तद्यथा ॥ त्रयस्त्रिंशत्तंषष्ट्यासंगुण्यत्रिधासंस्थाप्यक्रमेणचंद्रार्कभुक्त्यंतरेणाचंद्रभुक्त्याचंद्रार्कभुक्तियोगेनचविभज्यतिथिनक्षत्रयोगानांसंधिनाड्यःस्युरित्यर्थः ॥ तिथिनाडीस्त्रीलिंगोपिसत्वाकृतिकारात्पुंडीयकृतेतिथीसिद्धं ॥ उक्तंचसिद्धांते ॥ ग्राह्यातनुविकलाभ्यइति ॥ एतावन्मध्यगताआनीयवक्ष्यंति ॥ नक्षत्रयोगइत्यादिना ॥ चंद्रार्कयोःसंक्रमणकालमाह ॥ इंदोरिति ॥ इमाअनेनैवप्रकारेणासाधि

स्त्री ॥ ६० ॥

ताअंतरनाड्यःइंदोःपुण्याःरवेस्तुपुण्यतमाःस्युः ॥ एवंभुक्तंभवति ॥ रवेश्चंद्रस्यापिबिंबंत्रयस्त्रिंशद्भागाः ॥ अतोऽनयैवरीत्यात्रयस्त्रिंशतंषष्ट्यासंगुण्यस्वस्वगत्याविभज्यांतरकालःस्यात् ॥ सचंद्रस्यपुण्यः ॥ रवेस्तुतिग्मांशोःपुण्यतमः ॥ अयंकालोनक्षत्रराश्योर्वास्त्रेनराळेभवेत् ॥ संक्रमणकालइत्यर्थः ॥ अथभौमादीनामपिसंक्रमणकालमाह ॥ कुजादिकानामपिबिंबलिप्ताःस्वषड्गुणाःस्वस्वजवेनभाड्याः ॥ नाड्यादिकःसंक्रमणेनराळकालःस्फुटस्तत्स्फुटभुक्तिबिंबैरिति ॥ १८ ॥ उपजातिका ॥ कुजादिकानांभौमादीनामपित्रायुक्तबिंबलिप्ताःस्वषड्गुणाःस्वस्वगत्याभाड्याःसंक्रमणेनराळकालेनाड्यादिकोभवेत् ॥ अत्रबिंबानिमध्यायेवोक्तानि ॥ तेभ्यःकृतोऽयंसंक्रमणकालःसोऽपिमध्योभवेत् ॥ तत्स्फुटभुक्तिबिंबैःस्फुटःस्यात् ॥ तेषांभौमादीनांग्रहगणितोक्तभुक्त्यास्फुटभुक्तिःस्फुटाबिंबैश्चस्फुटःकालःस्यात् ॥ एषांसंधिकालादीनामधुनैतदुपयोगेसत्यर्थसिद्धं ॥ अथऋक्षादिसाधनंविवक्षुस्तत्रानयनंतावदाह ॥ रवेर्भवेदेकगृहाधिकस्ययदंशवृंदंखलुसायनस्य ॥ तदत्रराशेर्हृतयभागतल्लब्धंनसंशोधितनाभनंति ॥ १९ ॥ उपजातिका ॥ कुजादिकानांभौमादीनामपि ॥ एकगृहाधिकस्यैकराशियुक्तस्यसायनांशयुक्तेस्यारवेर्यदंशवृंद

भागसमूहोभवेत् नदांशिद्व्यभागैः षष्टिभिः स्तैर्भक्तैर्नैर्नलब्धंतेवसंतादृतवोभवंति॥ वसंत
मारभ्यऋतवः स्युः॥मृगादिराशिद्व्यभानुभोगादिषु क्रोमीनादौवसंतारंभः।अनउक्तंएकगृहा
धिकस्थेनि॥थावद्भिरंशैरयनमृतिःस्यादित्युक्तत्वात्सायनस्यैवोक्तं॥एवंकेचिदृतयनादीनि
सायनानार्कादिछंति॥तदभिप्रायेणेदमुक्तं॥केचित्तुकर्कलादेवउभयादृषिकेचित्कायनिर्णयिका
राहयः॥अथऋत्वादीनांसंधिकालमाह॥तसंधयोंगांगघटीसमाःस्युर्द्विसंगुणाश्चेद्विषुवाय
नीयाः॥ससंधिसंधिःखलुयत्रदोषःशून्यंभवेद्दोषविशेषपुण्यइति॥२७॥तेषांऋतूनांसंध
यःअंगांगघटीसमाःषट्षष्टिघटिकातुल्याःस्युः॥तदंतास्त्रयस्त्रिंशद्घटिकाःपूर्वेपश्चाच्चेस
र्थः॥चेद्विषुवायनीयास्तर्हिद्विसंगुणाःद्वाचत्वारिंशद्घटिकाइत्यर्थः॥विषुवंचअयनं
चविषुवायनेतयोरिमाविषुवायनीयाः॥विषुवंमेषतुलासंक्रमो॥अयनंकर्कमकरसंक्रमो
तसूर्यपश्चाच्चषट्षष्टिघटिकाइत्यर्थः॥यत्रकालेदोषशून्यंभवेत्॥रात्रिद्व्यभागनष्टमिति
क्रीयमाणेयदाशून्यंदोषंभवेत्॥एवमस्यांतोम्यस्यादिरित्यर्थः॥ससंधिसंधिर्यंभवेत्॥संधेर
पिसंधिःसंधिसंधिः॥एषकालविशेषपुण्यःअतिशयितपुण्यः॥अत्रसंधिसंधीपुण्यविशे
षग्रहणान्नसंधिकालेसाधारणंपुण्यमस्तीतिसूचितं॥अथैषांसंधीनांप्रथमाह॥संधौपु

रंध्रीशुचमेतिनंध्यामृतप्रजानायदिसंधिसंधिः॥नदंतिनास्यान्नरुनानिमूढोनिशीथमध्यंदि
नसंधिपुष्टा॥२१॥उपजातिः॥संधौतिथिसंधिःयदंतिवास्यात्॥थिनक्षत्रसंधिका
लेपुरंध्रीस्त्रीशोकंएतिप्राप्नोति॥यदिसंधिःतदापुरंध्रीवंध्यामृतप्रजाभवेत्॥अथै
षांतत्रसंगेएमध्यंदिनमध्यरात्र॥संधिकालयोःकालमाह॥नदंतीतिनिशीथमध्यंदि
नसंधिपुष्टाविवाहितांमनुनामुदांआर्नवरहितांवात्स्यामुनयोवदंतिवत्स्यापत्यावात्स्य
निशीथोर्धरात्रः॥मध्यंदिनस्यतिमध्यदिनंतेषांसंधयः॥तत्परिमाणमुक्तंग्रंथांतरे॥भ
नीःकालोनिवसतिमहानिशायांचदिनदलेयस्मान्नदशापूर्वदशापरतस्तस्माद्वर्ज्यौनिच
पलानीति॥अथशूलादिसंधिनांविशेषमाह॥ ॥शूलवैधतिवृतीयसांचयसंचमेषु
चनिंद्यिषवांतरेरेवतीप्रेषणंभद्रवंतप्यागतंद्वियुगमुत्सृजेत्॥सुधीरिति॥२२॥
रथोद्धतं॥शूलश्चवैधतश्चवरीयांश्चैषांयोगानांयत्रागतंअवांतरे॥यत्रपंच
मेषुतिथिपुपंचमीदशमिपंचदशीषु॥यत्ररेवतीप्रेषणंभद्रवंरेवतिज्येष्ठाश्लेषा
द्वंतदपिआगतादवांतराद्द्वियुगंसुधीःउत्सृजेत्॥एतेषामतादेतत्सं
पूर्वपश्चाच्चेसर्थः॥एतद्गंडांतसंज्ञं॥ ॥अथतिथ्यादीनांसंधिव्यवहारार्थंमृत्यु
गत्यानीयपठति॥नक्षत्रयोगतिथिसंधिषुनाडिकातिथ्यष्टविंशतिपलेसहि

DR BHAU DAJI

तोभयत्र॥ककालिमीननृसंधिषुदिक्पळानिस्याज्यानिशेषविवरेष्वपिपंचपंचेति॥२३॥वसं
नतिलका॥नक्षत्रयोगतिथीनांसंधिषुएकनाडिकाक्रमेणतिथ्यष्टघटीत्रातिपळैःसहितानउभय
त्रपूर्वपश्चात्रत्याज्या॥एकनाडिकापंचदशपळैःसहितानक्षत्रसंधिः॥अष्टपळैःसहितोयोगसंधिः॥द्वित्रातिप
ळैःसहितातिथिसंधिरित्यर्थः॥लग्नसंधिमाह॥ककालिमीनतनूनोकर्कवृश्चिकमीनलग्नानां
संधिषुदिक्कूपळानिदशपळैर्निउभयत्रत्याज्यानि॥एषामंतानांसर्वंपश्चात्रेति॥शेषाणांवृषादिलग्नानां
विवरेषुसंधिषुपंचपंचपळानिउभयत्रत्याज्यानि॥एषसंधिरंशानामपिदेयः॥लग्नोपलक्षणा
त्॥अथमासंधिमाह॥अमातिथिःपार्श्वतिथिर्हयेनसमंनभांगत्यमुपादधाति॥लोकंपृणा
स्त्रतिथेःप्रणेतायस्मान्नपीयूषवपुर्वपुष्मान्॥२४॥उपजातिका॥अमाअमावास्यातिथिः
पार्श्वयोस्तिथिर्हयेनसमंसहसाधंसाकंसहसमरः॥चतुर्दशीप्रतिपत्सहितेत्यर्थः॥भांगत्य
नुपादधाति॥नधारयति॥अत्रहेतुमाह॥लोकमिति॥यस्मात्कारणात्तत्रतस्मिन्नुतिथि
त्रयेलोकंपृणश्चंद्रमाः॥लोकंपृणातिअसौलोकंपृणः॥पृषोदरादित्वात्साधुः॥कर्तरिक्विप्॥शि
ष्टान्नालोकस्यपृणमुडु॥तिथेःप्रणेताभवतर्कः॥पीयूषवपुरमृतशरीरः॥वपुष्मानुज्ज्वलांग
कुर्यात्सोवपुष्मान्नास्तिचतुर्दश्यादिषुत्रिषुकृष्णपक्षएवंविधस्यचंद्रस्यास्तंगततादृश
र्थः॥चंद्रोघृतकिरणोलोकाध्यायकस्तिथिप्रवर्तकइति॥अन्यैश्चंद्रवान्मावास्यादितीयानि

श्री
॥६२॥

भिद्यु॥तत्रमनानिषेधयन्नर्कंविद्धेदोषमाह॥उदेतिचायंप्रतिपत्समाप्तौकृष्णेपिवर्धिष्णुतयाप्रशस्तः॥
द्वीपांतरस्थैर्विफलोपितावद्यावन्नपृथ्वीनयनाधनीनः॥२५॥उपजातिका॥अयंचंद्रमाःप्रतिपत्स
माप्तौप्रतिपदंनेउदेतिस्मचेत्॥सामीप्येसप्तमीप्रतिपदंतत्तत्सप्तमीषेवेत्यर्थः॥दृक्कर्मादिसंस्कारेव
ज्ञातृसउदितःचंद्रःकृष्णेपिवर्धिष्णुतयाहेतुनाप्रशस्तः॥वर्धनशीलोवर्धिष्णुःतस्यभावस्तथा॥
यथाशुक्लेवर्धमानतयाप्रशस्यतेतद्वच्चंद्रोपीत्यर्थः॥अतोबालत्वस्यदोषोनास्तीतिस्मचेतं॥तस्या
पिनिषेधमाह॥द्वीपेति॥द्विर्गताआपोयस्मिन्नतद्वीपं॥तस्मादन्यद्वीपंद्विपांतरंतत्रतिष्ठतीति
द्वीपांतरस्थैः॥देशांतरस्थइत्यर्थः॥देशांतरदृष्टश्चंद्रस्तावद्विफलः॥तावत्कर्थंयावन्नपृथ्वीनयना
धनीनोनास्ति॥पृथ्वीयद्वेनतत्रस्थजनालक्ष्यंते॥तेषांनयनानितेषामध्यमार्गःस्तस्मिन्नवं
भवतीतिपृथ्वीनयनाधनीनः॥अथनोयनूरवाविसलंगाभ्यर्थरवः॥आत्माधानोरवइतिअ
नःप्रकृतित्वं॥यद्वापृथ्वीनयनाधनिइनःसमर्थः॥पृथ्वीनयनमार्गक्षमइति॥एतदुक्तंभवति॥शा
स्त्रेणदृष्टश्चंद्रोदेशांतरदृष्टः॥इदंलंकापुरेऽर्कस्ययदोदयस्यात्तदादिनार्धयमकोटिपुर्यांभिसा
दिगोळवासनयाप्रसिद्धं॥अतःस्वदेशाद्भिन्नपरमिस्थितेर्जनेर्यन्नदृष्टस्तावद्विफळइत्यर्थः॥
अत्रादिनात्वदर्शनेनदोषइतिप्रसिद्धमेव॥अथजन्ममासादीनांनिषेधमाह॥नोजन्ममा

सतिथिषुनचाधिकोनमासेतिथौचपृथुमंगळमामनंति॥यद्ज्येष्ठगर्भजमपत्यमुपनमेतज्ज्येष्ठे
महौत्सवमवाप्य मियान्नवृद्धिमिति॥२६॥ वसंततिलका॥ जन्मनिमासितिथिभानिनपुजन्ममासि
जन्मतिथौजन्मनक्षत्रेवेति॥पृथुमंगळं चौपलोनयनविवाहादिकं नो आमनंति॥नोकूथयं
ति॥नअधिकोनेमासेअधिमासक्षयमासेचेति॥अधिकोनेतिथौचा॥दिनवृधौदिनक्षयेचेति॥
ज्येष्ठमासस्यविशेषमाह॥यद्ज्येष्ठेतियद्ज्येष्ठगर्भजमपत्यंपुत्रःकन्यावानज्येष्ठमासेमहोत्स
वंवोलोपनयनविवाहादिकंउपनेतंप्राप्तंतद्वृत्तंवृद्धिंनक्षयान्नप्राप्नुयात्॥ज्येष्ठापत्यस्यज्ये
ष्ठमासेमंगळंश्रुतंनेत्यर्थः॥अथैषांगुणदोषाणांविवेकेनेतुःप्रशंसामाह॥इत्यतींद्रियदृशोनिरूचि
रंयदुगुणागुणामयंमुनीश्वराः॥देवविद्विदितजन्मतन्मतःकीर्तिभाजमवतिलग्नलग्नधीः॥७॥रथो
द्धता॥इतियदुक्तंयदुगुणागुणामयंअगुणाश्चअगुणागुणाः तेःप्रचुरंगुणागुणानयंअ
तींद्रियदृशोदिव्यदृशोमुनीश्वरानिरूचिरंनिजगदुः॥विदितजन्मतन्मतःलग्नलग्नधीर्दैवित्
कीर्तिभाक्भवति॥तेचतन्मतंचतन्मतंभस्यतच्छद्दृस्यपूर्वेणाथच्छद्दैनाव्ययः॥जन्मचतन्मतं
चजन्मतन्मतंतैर्जैर्विदितेजन्मतन्मतंयेनासौविदितेजन्मतन्मतः॥एवंविधगुणादोषविचार
चतुरोलग्ननिहितैकबुद्धिःकीर्तिमान्भवतीत्यर्थः॥ ॥इतिश्रीसकलागमाचार्यविर्यकेशवसो
मसुतगणेशविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायांविवाहवृंदीपिकायांलग्नषड्गुण्यदिग्बुद्धि

प्रती
॥६३॥

कारः॥ ॥छ॥ ॥छ॥एवंसर्वलग्नानांशुभमभिधायेदानींगोधूलिकलग्नविशेषशुभिरारभ्यते॥तत्रतावत्तस्य
कालंदर्शयन्स्वकवितायोग्यतांदर्शयति॥प्राचींकुंकुमचर्चितामिवदिशंमुक्ताफळस्त्रियंको
सुंभांशुकभासिनीमिवदिशंप्राचेतसींदर्शयन्॥यावद्धांतिकरग्रहंसहरविःसंध्याकुरंगीदृशाता्व
न्मंगलमंगलग्नसुरभीरेणोःकरंग्रहृतः॥९॥वंशस्थविलविक्रीडितं॥तावत्सूर्यनमंगलग्नसुरभीरेणोः
कुमार्याःकरंपाणिंग्रहृतःस्वीकर्तुःपुरुषस्यमंगलंभवति॥सुरभीणांधेनूनांरेणुःधूलिःसुरभी
रेणुःअंगेकुलप्राःसंसक्ताःसुरभीरेणवोयस्याःसातथा॥धेनुधूलिदूसरायाइत्यर्थः॥तावत्कथं॥
यावद्रविःसूर्यःसंध्याकुरंगीदृशासहकरग्रहंयाति॥कुरंग्याइवदृगिवदृश्यस्याःसाकुरंगदृक्तया॥
मृगलोचनासंध्येवकुरंगीदृक्तयासंध्याकुरंगीदृक्तया॥अत्रसंध्यासौयंसंध्येव॥तत्रसुरभीरेणोः
संसर्गात्॥किंकुर्वन्सन्॥कुंकुमचर्चितामिवप्राचींदिशंप्रतिआत्मानंदर्शयन्॥इवोत्प्रेक्षायां॥कुं
कुमेनचर्चितामंडितांतां॥दृशेर्णिजंतलाट्टकर्मकत्वं॥सायंकाळेप्राच्यांकुंकुमसदृशःस्वाभावि
कःसंध्यारागःसकुंकुममिवेत्युत्प्रेक्षाकर्थंभूतांप्राचींमुक्ताफळस्त्रियंमुक्ताफळानांस्त्रकू
फळहारःसास्तियस्याःसामुक्ताफळस्त्रियंतां॥मत्वर्थीनिः॥अर्थात्नक्षत्रमालैवमुक्ताफळ
स्त्रक्॥कामिवदर्शयन्॥प्राचेतसींदिशामिव॥प्रचेतसोवरुणस्येयंप्राचेतसीतांप्रतीचींइत्यर्थः॥

यथाप्राचीनथाप्राचेतसीमिति।।तेनप्राचींदिशंप्राचेतसींवदिशंस्थयन्नितिभावः।।कथंभूतांप्राचेतसीं
कौसुंभांशुकभासिनीं।।कौसुंभ्याकुष्याणिकौसुंभानितेरक्तंकौसुंभंतच्चनदंशुकंचतेनभासतेसातथा
।।अथवाकौसुंभारागएवकौसुंभांशुकमितिं।।यद्वाकौसुंभांशुकमिवभासतेसाकौसुंभातथा।।यावत्सायंसं
ध्यारागएतादृग्नः।।संध्यारागःसुरभिरेणवश्चदृश्यतेतावत्कालेकरयहकर्तुमंगलंस्यादितितात्पर्यार्थः।।
अथगोधूलिकंव्रतांसातदधिकारिणंश्राह्।।उक्तंणिर्णकिंविलोकनवत्सुवत्सासीनस्तनोद्घटितदुर्धर
धेनुधूलिं।।गोधूलिकंसज्जतिगोपपृथग्जनानांदोषैर्महद्भिरपिलग्नमेनूनमन्यैः।।२।।वसंततिलका
चत्वारश्लोकाः।।उद्धूर्ध्वकिर्णाःयेषांतेउक्तर्णाःतेचतेतर्णकाश्चतर्णकावत्साः।।तेषांविलोकनंतेनव
त्सावः।।गोभमानाः।।वत्सांतितावत्सांस्य।।वत्सानंगतिनिरोधः।।पीनांमांसलास्तनायासांताःपीनस्त
नाः।।उत्कर्षेणहृषिताःउद्धुषिताः।।हर्षोनिष्ठायांचेट्वक्तव्यः।।दुःखेनधर्तुंशक्यंतेनादुर्धराःउक्तर्णति
र्णकविलोकेनवत्सवंकुण्ठाःगवश्चतावत्सांस्यःपीनस्तनाउद्धुषितादुर्धराश्चतेधेनवश्चतासां
धूलयस्तासांतथा।।ताःकर्मगोधूलिकंलग्नंकर्तुंगोपपृथग्जनानांसज्जतिउत्साहयतिदृष्टांतोसौ।।
गवांधूलयस्तत्रसंतदुपलक्षितंकालेजातंलग्नंतद्गोधूलिकं।।गोपाःपशुपालकाःपृथग्जनाहीन
वर्णाःगोपादीनांगोधूलिकलग्नंएवंविधधेनवोभवंतीतिभावः।अस्यप्राशस्त्यमाह।।दोषैरिति।।

कथंभूतंलग्नं।।अन्यैर्महद्भिर्दोषैःसहितमपि।।अयंभावः।।गोधूलिकलग्नंसदासप्तमेसूर्योऽस्यव।।अयं
महादोषः।।मदनमूर्तिर्नाथस्यकलत्रं।।एतद्दोषैरष्टमभौमादिभिःसहितमपिलग्नंशुभंस
वैद्य २ वेदितिं।।यद्येवं तर्हिकेचिदष्टमेसूर्येसतिलग्नस्यांगमाकुस्त्रिरस्मरंति।।गोधूलिकेऽपि
विधुमष्टमषष्ठमूर्तिर्यन्मोचयंतितत्सूर्यस्यचित्रपंचः।।पंचांगशुद्धिमयमेवविवाहधित्स्येर्य
स्मादिदंसतमेतेस्मागतेपतंगे।।२।।गोधूलिकेऽपिअष्टमषष्ठमूर्तिर्धुकेचिन्मोचयंतितन्नस्मा
त्कारणादयंस्वरुचिप्रपंचः।।अष्टमंचषष्ठंचअष्टमषष्ठे।।नयोर्मूर्तिर्देहोयस्यासोतथा।।अ
ष्टमषष्ठेइत्यर्थः।।तद्वाक्यंच।।जामित्रंनिधिचिंतयेद्रुयुतामित्यादि।।हित्वाचद्वसंपद्मगतं
गो=स्थित=धूलिकंरविस्थनइति।।अयंस्वरुचेःस्वस्याश्चिरुचेःप्रपंचाविस्तारः।।यद्वा।।स्वरुच्या
कृतोप्रपंचोस्माभोहनंद्रानानां।।तस्मात्कुनः।।यस्मादिदंगोधूलिकंविवाहधित्स्येःसहपंचांगशु
द्धिमयमेव।।पंचांगशुद्ध्याप्रधानंपंचांगशुद्धिमयंगोधूलिकंविवाहनक्षत्रेषुसत्सुपंचांगशुद्धि
रेवमुख्या।।नत्वन्यत्।।लग्नशुद्ध्यादिकमिति।।पंचांगानित्वित्थादीनिप्रसिद्धानि।।तेषांशुद्धिः
स्वाभाविकदोषविरहः।।यथारोहिण्यादिषुविवाहेहिनस्यात्।।नहिविवाहधित्स्योरितिपौनरुक्त्यं
तन्न।।नक्षत्रस्यप्राधान्यात्।।उक्तधित्स्यामिपिक्षेतेपंचांगशुद्धिर्विलोक्येत्यर्थः।।एतदग्रेप्रपंचयिष्यामः।।

तत्कथं ॥ यस्मात्कारणादिदं गोधूलिकं सत्तत्तेनिसंभस्तगतेसप्तमगतेपतंगे सूर्यसत्तिभवेत् ॥ एतादृ
शोमहादोषस्तहीत्तेसतिकिंत्वयेषष्ठमचंद्रादयइत्तिभावः ॥ अनेनेत्रअष्टमभोमादयोपितिरा
कृताः ॥ किंच ॥ नांशोनलग्नमिहदृष्टयुतंस्वमत्रेनाकारिसोरतमसामपिसंगभंगः ॥ किंचंद्रचार
भयमेकमिहास्तुकिंचित्रात्रप्रमाणवचनंकिमपिश्रुतंवइत्ति ॥ ४ ॥ इहास्मिन्गोधूलिकेऽशो
नयांशः स्वमत्रेस्वस्वामिनादृष्टयुतंनास्तु ॥ लग्नंचस्वमत्रेदृष्टयुतंनास्तु ॥ अकारिसोरतमसां
सूर्यभौमराहूणांसंगोयोगस्तेनभंगोलग्नभंगः सोपिनास्तु ॥ एवंसतेकंचंद्रचारभयंकिम
स्तु ॥ चंद्रस्यचारस्तस्माद्भयंहित्वाचंद्रमसंषष्ठमगतमिति ॥ एतेदृशंकथमस्तीति अपिश्रुतद
पिनास्तु ॥ नचत्रागमएवप्रमाणमितिचेन्नत्राह ॥ किंचेति ॥ किंचअत्र ॥ अत्रास्मिन्चंद्र
चारविषयेनोयुक्तमेकंप्रमाणवचनंकिमपिश्रुतं ॥ अस्मिन्विषयेयद्वाक्यंप्रमाणीकर्तव्यं
नादृशंमाहर्षिसंमतंवाक्यंनास्तीतिभावः ॥ नचैत्रकिंविलोक्यमित्याह ॥ साकंरात्रौविरचि
त्रशिरबंडिसूनोर्लक्षेवळंकुळिकेयामदंडोपलंभात् ॥ प्रायेणसंकरक्षुद्रोगशुभक्षपक्षक्रूर
क्षणेषुशुभकृत्क्रूरपीडनंस्यात् ॥ ५ ॥ तत्रगोधूलिकंसत्तत्रात्रिनारेसार्धेकार्यं ॥ दृश्येरात्रौस
तीति ॥ चित्रशिरबंडिनःसूनोर्गुरुवारेनिरर्थिकार्यं ॥ भृगोरर्यास्मिन्नहरवि ॥ अस्तंगतेऽ

स्या

श्री-
॥६५॥

सतीति ॥ कस्मात् ॥ कुलिकयामदंडोपलंभात् ॥ कुलिकश्चयामदंडश्चतयोरुपलंभःप्राप्तिः ॥
रात्रौदिवाचप्रथममूहूर्तेकुलिकः ॥ अतःसार्धं ॥ गुरौतुअष्टमंयामार्धं ॥ अतोविरात्रीति ॥ केवलमिदमेव ॥
पंचागमध्येवारदोषवत्त्वात् ॥ नवत्वन्यदिति ॥ एतत्किंतत्राह ॥ प्रायेणेति ॥ संकरेणभवंतितेसंकरक्षुद्रः ॥
तेषांहिनवर्णानांकरपीडणंप्रायेणबहुत्वेनअशुभर्क्षपक्षक्रूरक्षणेषुशुभकृत्स्यात् ॥ ऋक्षंचपक्षश्चऋ
क्षपक्षौ ॥ अशुभौचऋक्षपक्षौचतौतथा ॥ अशुभर्क्षोपक्षौच ॥ क्रूरक्षणश्चतेतथा ॥ एतदुपलक्षणादुष्टयो
गादिष्वपि ॥ एषांपिहीनवर्णानांपनिपिडनंशुभंकिपुनः ॥ पंचागशुद्धाविनिभावः ॥ तथाहीनकः ॥
अन्यानामशुभर्क्षादित्यादि ॥ यदुक्तंसार्धमित्यादितत्परिमाणमाह ॥ अत्रोभयत्रघटिकादलमिष्टमाद्यंतदं
वरमणरपिनाधिबिंबः ॥ कालगर्भेतिनिपतत्येतपनाधिबिंबवेलायांयवस्थितिरियंरचयांबभूवेतिभट्ट ॥ अत्रास्मि
न् ॥ गोधूलिकेयस्मात्तत्कारणादुभयत्रअर्धास्तमयात्प्राक्पश्चाच्चघटिकादलमिष्टमाद्यं ॥ तेनस्मात्कारणात्ते
दृवरमणेःसूर्यस्यअर्धबिंबोपिकालेनग्राह्यः ॥ अर्धबिंबकालेयस्मिन सतथानहिंतदाचक्रवाक्यानिभ
र्योदितेधास्तमितेसुर्यबिंबेदृगगतइत्यादिनोगतिमारः ॥ कालगर्भेति ॥ इयंतपनार्धबिंबवेलावव
स्थितिः ॥ कालगर्भेतिनियतयेमुनिभिःरचयांबभूवोभरचिंतजनादचेतः ॥ कर्मणिलिटिभुनोन्
प्रयोगः ॥ तपनस्यवेलाकालगर्भः तस्यव्यवस्थितिरवस्थानं ॥ कालस्यभर्गलातस्यनियतिर्नियमः ॥ इ

अमधर्क्षेवं नाम्निकावेळाऽवस्थितिःकाळमध्यनियमायरत्नमालायां किंतु ॥ तत्सूर्यनक्षत्राच्च काळांतरमस्ति
अर्धघटिकात्मकनाक्षत्रनरदैर्घ्यनाम इतिभावः ॥ तथाचाह ॥ दिनांतेसूर्यबिंबार्धपूर्वपश्चाद्घटीद्वयं ॥
काळार्गलेवेवेह लायांधात्रोद्वाहायनिर्मितंजिनैः ॥ अत्रगोधूलिकेऽपिविधुमष्टमषष्ठसाद्दिय
दुक्तंग्रंथकर्त्रानत्सम्यक्विचारपदवींनाधेरोहति ॥ तथाहि ॥ यदुक्तोत्रहेतुः पंचांगशुद्धिमयमे
वविवाहधिस्थैरित्यादिनात्रदृष्टेते ॥ कापंचांगशुद्धिरिति ॥ पंचांगानितिथ्यादीनिप्रसिद्धा
नि ॥ नारदोवसिष्ठादिभिः पंचांगशुद्धिर्विरहाद्दोषस्याद्यःप्रकीर्तितइत्यादिनामहादोषप्रक
रणेऽपिहितानि ॥ तेषांशुद्धिर्दोषविरहः ॥ दोषाद्विधेव ॥ आकृतिकश्चागंतुकश्चेति ॥ यस्मिन्
कर्मणियदभिहितंनतत्तथादिकंतस्मिन्नाकृतिकोदोषः ॥ यथाविवाहेदूषणिरण्यादौ = यन्नीपात =
आगंतुकोयहाद्यजनितः ॥ यथातिथौदग्धत्वं ॥ नक्षत्रेपातवैधादिकमिति ॥ अतःपंचांगानांयत्कृ श्री-
तिकदोषएवात्रशुद्धिः ॥ नत्वागंतुकदोषविरहः ॥ तस्ययोगकरणयोरनभिधानात् ॥ अपिच ॥ शु ॥६६॥
द्धिराद्येनआगंतुकदोषविरहेऽप्यमानेवारदोषस्वार्जूरीकंसमाधिष्वमित्यादिनारदादिपठिते
षुदोषेषुपौनरुक्त्यापत्तिः ॥ एकविंशतिपरिगणनायाश्चसंभवश्च ॥ तस्मात्संचांगानांयाकृति
कदोषविरहएवशुद्धिरितिस्थितं ॥ अतएवंविधायापंचांगशुद्धिस्तन्मयमेनगोधूलिकमित्युक्तं

भवति ॥ अथयदीदृशंभूषे ॥ पंचांगशुद्धिमयमेवविवाहधिस्थैरितिनरतोऽयमाशयः ॥ विवाहविहितन
क्षत्रेसतिपंचांगानांयहाद्यजनितदोषाभावलक्षणाशुद्धिर्विवक्षिता ॥ तदपिनयोगकरणयोस्त्या
संभवात् ॥ यथासंभवमितिचेन्नदर्पिन ॥ पंचपदस्यवैय्यर्थ्यात् ॥ अतः शुद्धिराद्येनआकृतिकदोषा
भावःस्वीकर्तव्यस्तर्हिपंचांगशुद्धिवाद्येःसार्केंदुनाविसादिनाकुळिकार्धयामोकथंसमते ॥ ना
दृष्टादृतिचेन्नन्न ॥ नारदोवसिष्ठादिभिःपंचांगशुद्धिर्विरहइत्यादिपठितदोषेषुनादृष्टस्य
पृथग्ग्रहणात् ॥ तर्हिकुळिकंक्रांतिसाम्यंचेत्यागमबळात्कुळिकार्धयामोसमते ॥ यद्येवं षष्ठा
ष्टमचंद्रेणकिमपराधःसोप्यागमबळात्स्वमते ॥ नात्रप्रमाणवचनंकिमप्यस्तीतिचेन्नदर्पि
न ॥ यतआगमप्रमाणाभ्यांनिसंशय ॥ षष्ठेऽष्टमेमूर्त्तिगतेचंद्रेगोधूलिकंमतंसुपतिकं
मा ॥ कुजेऽष्टममूर्त्तिगतेऽथवास्तेनरस्यनाशंप्रवदंतिगर्गाः ॥ धिस्थंकरपुतेसाम्य ॥ मूर्तौविष्टा
ष्टमंचंद्रंकुजंनाष्टंधगं ॥ विनार्द्धंशुभमेयुंकंगोधूलिंशुभदंमतं ॥ इत्यादीनि ॥ एतानीवच
नसमतानीतिचेन्नदर्पिन ॥ अस्योक्तेयःपाक्षिकोऽपीहदोषइत्युक्तत्वात् ॥ किमुतबहूक्तेः ॥ अतः
षष्ठाष्टमचंद्रादियोगागोधूलिकेउक्तदोषास्तेऽपिस्युरितिसिद्धं ॥ ॥ इतिश्रीसकलागमाचार्य
वर्यश्रीकेशवसांबसरस्वतिजगद्गुरुविरचितायांनिबाहदृष्टावनदीपायांगोधूलिकाध्यायः ॥ ॥ ६ ॥

अथविवाहेमासगोचराध्यायोआरभ्यतेत्रादौसौरचांद्रमासयोर्विचारमाह॥चैत्रेमासिसितपक्षे तिथौभास्करेऽर्कस्यसर्वैर्मेषादिस्थैर्गगनगतिभिर्ग्रहैर्भुवःस्वःप्रवृत्तिः॥एवंयोषन्मृगमुखगतेभास्वति स्यान्नचासावुक्तः श्रेयान्परिणयविधावेंदुमासोऽस्तितस्मादिति॥१॥मृदाक्रांता॥यस्मात्कारणा च्चैत्रेमासिशुक्लप्रतिपदितिथौरवेर्वासरेसर्वैर्गगनगतिभिःरव्यादिग्रहैर्मेषादिस्थितैर्भुवः स्वःप्रवृत्तिरासीत्॥भूर्भुवःस्वरितिव्याहृतिभिरक्रमेणलोकत्रयगाचकोनि॥तथाचोक्तं॥पुलो कारव्योरक्षिपोरक्षदश्वात्तस्मात्सोम्येऽयंध्रुवःस्वश्चमरुरिति॥अथैतःपृथिवीएतल्लोकत्रया धिष्ठिताएषांलोकानांप्रवृत्तिःप्रथमनिर्माणंस्रष्टुश्चक्रंकमळोद्भवेनेति॥लंकानगर्यामुद याच्चभानोरितिचयदुक्तंतत्सोषमासेमृगमुखगतेमकरादिस्थितेभास्वतिभास्करेनासीत्॥न स्मात्कारणात्परिणयविधौचांद्रमासःश्रेयान्श्रेष्ठउक्तः॥अयंभावः॥लंकायांक्षिति जगतेर्यामेषादिस्थितचंद्रार्कयोः किलयुगपत्प्रवृत्तिः॥तत्रचंद्रार्कयोःसमकळत्वाच्चांद्रमासादिः सएवमेषगतार्केतान्सएवचैत्रमासः॥तदानीमादिसंस्थेवहोरा॥अतोऽर्कनारदादिसर्वसौ येमकरादिस्थितेऽर्केनघटते॥यतःसौरवर्षमासादेःप्रवृत्तिःसंहिताकारैर्मकरादेरवस्थीकृता उक्तंच॥मृगादिराशिदूयभानुभोगादिति॥अतश्चांद्रएवमुख्यइतिग्रंथकृतोक्तिः॥नैतच्चानुरूपं

॥ शिव॥
॥ ६७॥

प्रवृत्तिकाळेमेषादिगतार्केतानूसौरमासस्यापिप्रवृत्तेः साफळकीर्त्तनायैवास्तुतंतुमेषादेरेवग्रहग णितप्रसिद्धा॥तथाचोक्तं॥दिनंसुरेणामयनंयदुत्तरमित्यादि॥किंच॥प्रवृत्तेकाळेचांद्रदिनवर्षादि रपिप्रवृत्तेस्तस्यापिमुख्यत्वंकथंनवक्तव्यंतस्मादनयायुक्त्याचांद्रमासस्यश्रेष्ठत्वंवक्तुमनुचितमिति नुयुक्तंतरंहिनागमबळात्॥तदुच्यते॥नक्षत्रेणयुक्तःकाळःसास्मिन्पौर्णमासीतिसंज्ञा यामिनिचपाणिनिरनुशास्तिनासौषोसादिसंज्ञासौरादौनोपपद्यतेनस्माच्चांद्रमासएवमुख्यः इति॥अतएवाहनारदेऽपि॥यस्मिन्मासेपौर्णमासीयेनर्क्षेणसंयुता॥तन्नक्षत्राह्वयोमासः पौर्णमासीतदाख्यया॥तस्यशुक्लःकृष्णश्चदर्शश्चेत्युभावपि॥अभिधानंचपक्षौपूर्वा परौशुक्लकृष्णौमासस्तुतावुभावितिं॥अतएवसिद्धांतेऽप्युक्तं॥मासास्तथाचतिथयस्तुहिनो शुभानादिति॥अतःसौरादीमासप्रयोगागौणंवृत्त्यायोजनीयइत्यस्माकंसिद्धांतः॥तर्हिरवे रयनमासिनुनरायणमितिविवाहेसौरमासाःकथमुक्ताः॥नैषादप्रवृत्तिश्चनुख्यंविवाहइत्त त्तेनचांद्रमासाग्रंथांतरेउक्ताः॥अनयोर्विरोधेसतिसमुक्तिंकर्तुनिर्णयंवक्तुंपूर्वपक्षमाह॥नेदं योषोमृगयुजिरचनादनश्रेस्त्रीणांश्रेष्ठाश्रेष्ठोपजसहचरेभास्करेसुंदरीणां॥मांडमा द्यैःस्मनशुभफळस्यास्यक्तिंनोपयामेमीनाऽपिस्याद्यदिकृतफळःफाल्गुनस्यप्रसंगात्॥२॥मंदर्क

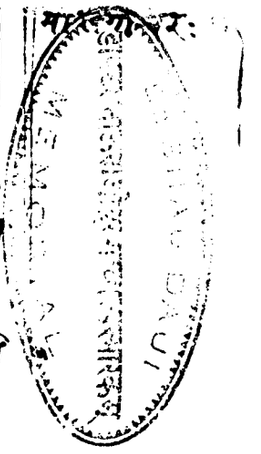

क्रांता॥सुंदरीणामुद्वाहे मृगयुजिमकरगतेरवौषोषानेष्टः॥मकरगतार्कस्यशुभत्वेपिअ
शुभषोडशयोगात्सनेष्टइतिभावः॥ननुविपरीतंकुतोनस्यादित्यत्राह॥आहतइति॥अवीणोःपंडि
तमाचार्यैर्मृगयुजिरवौषोषश्चेदाहृतःस्वीकृतःमकरार्कस्यशुभत्वात्॥तदाचैत्रेपिअजसहच
रेमेषगतेभास्करेसतिचारुःशुभःस्यात्॥नचैवमस्ति॥किंच॥अभ्यस्रसिध्यस्फालुनस्यमां
उमाद्यैःस्मृतफलशुभस्यस्रसंगाद्योगात्मीनोमीनगतोऽकोऽपिअविकृतफलः किंनस्यात्॥
अपितुंअविकृतफलएव॥नविकृतंफलंयस्यासौतथा॥यथावस्फलएवेत्यर्थः॥शुभस्याऽपि
फाल्गुनस्ययोगात्दुष्टोमीनोदुष्टफलएवेतिभावः॥नचाप्येवमस्ति॥एवंसोरश्राधार्यंस्वीक
र्नुशनिष्टहुयं॥एवंसतिसिध्यंतमाह॥इषोननिंद्योयदिफाल्गुनस्यादजस्तुवेत्रारवगतोन
निंद्यः॥मधाश्रितोहूबपिवर्जनीयोमिथादिनाचामियमेवयुक्तिः॥३॥उपजातिका॥यदिफा
ल्गुनेइषोमीनगतार्कस्तदाननिंद्यः॥मेषर्क्षचित्रानरसीसुनेस्थे॥चंद्रस्यशुभत्वात्॥एत
स्रसंगेनत्रतबंधेऽपिनिर्णयमाह॥मेषइति॥मेषोमेषगतार्कस्तुयदिवेत्रारवगतःतदाननिं
द्यः॥मेषेऽर्कचित्रानंनहीतिचेत्रेशुभस्यापिमेषस्यशुभत्वेत्रारवयोगाच्छुभत्वमितिभावः॥अ
कृतमाह॥मधाश्रितेति॥मधाश्रितोचैत्रमासगतोहूमीनमेषगतार्कोऽपिवर्जनीयो॥चेत्रा॥

रवस्यदुष्टत्वात्मीनस्थस्वरूपतएवशुभः॥मेषस्तुचैत्रयोगादिति॥चांद्रस्यशुभत्वादिति॥सर्वत्रहे
तुः॥इत्यादिनाचांद्रादिविचक्षिणांयुक्तिरियमेव॥इत्यादिकुलकवतांयुक्तिरियमुक्तेनसार्थः
यदिहिचांद्रशुभत्वंतदाऽथकूसौरमानंकथमुक्तमित्याशंक्याह॥प्रायःसौरंमानमिष्टंविवा
हेनहिंचांद्रंमासमाहुःफलेन॥यस्मात्सम्यक्तत्फलोन्नतदैक्येसौरोमासःकेवलःकिंचिदू
नइति॥४॥मालिनी॥यदिप्रायोवाकुलेनसौरमानोविवाहेस्वीकृतंतत्तदाफलेनचांद्रमासंनि
माहुः॥श्रोनकाश्यपः॥धनमानपरिक्षत्रेषुचैत्रेचान्नमैथुनात्वसतीसादिना॥यस्मादेनौसौ
रचांद्रमासौविवाहेऽनौनस्मान्नदैक्यंतयोःसौरचांद्रमासयोरैक्येसतिफलाप्तिःसम्यग्भवि
ष्यतीत्यर्थः॥केवलःसौरमासःचांद्रापेक्षयाकिंचिदूनः॥चांद्रस्यशुभत्वादिसर्थः॥एवंसोर
चांद्रयोर्बलाबलमुक्त्वागोचरशुद्धकवर्गयोर्बलाबलमाह॥योषितांगुरुपतंगगोचरशोभ
नेशुभकरःकरग्रहः॥अष्टवर्गविधिनातदर्यसूर्यशुद्धिमपरेत्रुवंतिहि॥५॥रथोद्धता॥
योषितांस्त्रीणांगुरुपतंगयोर्गुरुसूर्ययोर्गोचरेशोभनेसति॥गोचरविधिनागुरुबले सू
र्यबलेचसतीत्यर्थः॥करग्रहःशुभकरःस्यादित्यर्थः॥तदर्थंयेनस्यगोचरबलंस्यात्सयेऽत्रा

श्री
॥६९॥

केसतिअष्टवर्गविधिनाऽरुपतंगबळेसतिमतांतरमाह।।सूर्यशुध्यभिति।।अपरेऽन्येषांपुरुषाणांसूर्यशु
द्धिंजगुः।।मनुपुरुशुध्यैं।।गोचरविधिनातद्लाभेऽष्टवर्गविधिरिति।।उक्तंच।।प्राग्भानुरष्टकवर्गेति।
पुरुषाणांगुरुशुध्यिस्तुव्रतबंधएव।।अतोनविवाहे।।शुद्रादीनांतुव्रतबंधाभावात्तूद्वाहएव
गुरुशुध्यिःसूर्यशुध्यिश्चेति।।नचत्रगोचरस्यकथंमुख्यत्वंतदाह।।अष्टवर्गफलमेवजातकेनास्य
किंपरिणायेऽपिमुख्यता।।सप्तमुडुरुनजन्मभात्रियारथयामुनिभिरेवसस्मरे।।७।।रथोधृता।।
जातकेअष्टवर्गफलमेवास्ति।।तत्रयद्यंडुराशिफलंनदैवगोचरफलंतैर्दैवंसंहितासुपठितं।।अतोऽ
स्याष्टवर्गफलस्यपरिणायेऽपिमुख्यताकिंनस्यात्।।गोचरफलंघेकस्माद्यंडुराशेरेव।।अष्टवर्गफ
लंतुअष्टराशीनाम्यः।।अतोऽस्याधिक्यात्परिणायेऽपिप्राधान्यंकथंनस्यादितिभावः।।एतद्दोषपरि
हारेणपरिहारः।।सप्तमिति।।जातकेऽष्टवर्गफलंमुख्यमितिभट्टमतम्।।परिणायेपिमुख्यतेति
नसहामहइति।।कथंडुरुनजन्मभात्रियोर्विवाहेभात्रियोरमताऽयंमुनि
भिरेवसस्मरेस्मृता।।विवाहेभात्रियोर्जन्मभात्रियोर्वर्जनेदोमुनिभिरेवस्मृतइति।।अत्रोदा
हरणंमाह।।क्रूरमष्टममरिष्टंमितिष्टंसप्तमंशुभमुडोर्जिजन्मनि।।नेयमुडुरुनरीतिरिस्मृता
त्रगोचरफलेरथोधृता।।८।।रथोधृता।।जन्मनिजन्मकालेऽष्टमंक्रूरेमरिष्टमशुभमुडोर्मते।।

सप्तमंशुभग्रहंइष्टंशुभंवदमुडोरिति।।कांक्षंतिमुनयः।।इयमुडुरुनरीतिरुडुमार्गेनिगद्यते।।
तथाहिजन्मकालेऽष्टमेऽशुभग्रहोऽशुभः।।विवाहेतुशुभः।।जन्मकालेसप्तमःशुभग्रहःशुभः।।वि
वाहेतेशुभः।।अतोऽनयोर्भात्रियोर्व्यत्ययात्तमितिहेतोरत्रविवाहेगोचरपथोगोचरमार्गोरथो
धृतः।।रथैरुधृतःअतिदृष्टः।।अस्यमार्गेऽश्लेषःगोचरमार्गःपारंपर्यागतःस्फुटइत्यर्थः।।रथोध्व
तइतिछंदसोऽविनाभूतंसूचितं।। ।।इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसोमसुतजगन्ने
शविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायांविवाहदीपिकायांमासगोचराध्यायः।। ।।छ।। ।।छ।। ।।
अथप्रातिस्विकंभावफलमुल्कायोगजमाह।। ।।चक्रस्यार्धेप्राक्षिपश्चाच्चक्रमेणक्रूराक्रूरैश्चक्रमिसा
मनंमि।।अत्रोढायाःसुभगःस्वैरिणीवाभ्यसूचेश्चक्रंनक्षितदृन्निरिति।।१।।शालिनी।।चक्र
स्यप्राक्षिप्रार्धेपश्चादर्धेक्रमेणक्रूराक्रूरैःकृताचक्रमितियोगमामनंतिमुनयः।।एतदुक्तंभवति।।
दृग्मभावभागानारभ्यचतुर्थभावभागपर्यंतंचक्रस्यपूर्वार्धं।।चतुर्थभावभागानारभ्यदृग्मभा
वभागपर्यंतंपश्चिमार्धं।।तत्रचक्रस्यपूर्वार्धेयदाक्रूराग्रहाःपश्चिमार्धेसौम्यास्तदाचक्रंनामयो
गःस्यादितिचक्रस्यफलमाह।।अत्रेति।।अत्रयोगेउढायाःपरिणीतायाःसुभगःसुष्ठुभगोयस्याः
सासुभूःतस्यांस्वैरिणीवाभ्यसूचेःस्वैरिणीत्वेपोंश्चल्यविषयेचक्रंनक्षितदृन्निर्भात्यति।।

चतुर्थस्वैरिणीप्रोक्तापंचमेबंधकीस्मृतेतिस्मृतिः॥ चतुर्थेचतुर्थपुरुषोपभोगपोंश्चल्यविषये नस्यामनो वृत्तिरतिभराचक्रवट्टूमनीत्यर्थः॥ अयंसर्वग्रहकृतोयोगः॥ ॥तनुनिमीलनगेभ्रशुभाशुभैर्धजइतीहकृतोद्वहनाधूः॥ सगुणलाभवतीसवतींगितैःप्रियमनोयमनोन्मुखविभ्रमा॥२॥ दृतविलंबितानि॥तनुर्लग्नंनिमीलनमस्मै॥तत्रगतैःक्रमेणशुभाशुभैर्लग्नस्थैःशुभैरष्टमस्थैःपापग्रहैरित्यर्थः॥अयंध्वजइतियोगः॥इहास्मिन्योगेकृतोद्वहनाधूःसगुणलाभवतीसवतींकृतमुद्वहनंयस्याःसातथा॥गुणैःसहवर्त्तमानःसगुणःसचासौलाभश्चसोयस्यास्तीतिसगुणलाभवती॥पुनःकथंभूता॥ इंगितैःस्वचेष्टितैःहावभावादिभिःप्रियमनोयमनोन्मुखविभ्रमा॥प्रियस्यभर्तुर्मनःप्रियमनः॥ तस्ययमनमाकर्षणंतत्रोन्मुखःविभ्रमोयस्यैवंविलासोयस्याःसातथा॥विभ्रमोभ्रांतिर्हावयोरितिविश्वः॥ ॥अखिलकेंद्रसवेःस्वळस्वेचरैर्शवतिनाधिरिहार्पितपुंस्कृशा॥युवतिरुज्झितकांतगृहाऽगृहेजनयितुःकुरुतेकुरुतोत्सवान्॥३॥अखिलानिचनानिकेंद्राणिचतेसवायस्तेतथा॥टचू चतुर्थेपिकेंद्रुगतैःस्वळस्वेचरैःपापग्रहैःनापिनामयोगोभवति॥इहास्मिन्योगेऽर्पितपुंस्कराश्च र्पितोदतोपुंसवरायकरोयस्याःसापरिपीतीत्यर्थः॥युवतिःस्त्रीउज्झितकांतगृहासतीउज्झितंत्य क्तंकांतंगृहंभर्तृगृहंयथासातथाजनयितुःपितुगृहेकुरुतोत्सवान्कुरुते॥कुछितानिरुतानिकु

रुतानिकुत्सिताद्याःतेषामुत्सवाआनंदाः॥गगनतोयतपस्सुश्लपैर्भुगुर्दतिरंरवमरंस्केस्वळयससो॥ धनयशोनयशोभितनुश्रियांपरिणायेनपयोरुहचक्षुषामिति॥४॥गगनंदशमंतोयंचतुर्थंनवमंतेन वमंतेषुयथानयंस्थितैःशुभग्रहैःरंरवसंज्ञैर्योगभृगुर्निगद्यते॥असौयोगःअरंमसुरवं स्वळयतिधत्तेबभ्रानिनिशाकरोतीत्यर्थः॥केनपरिणायेन॥कासांपयोरुहचक्षुषांपयोरुहंक मळंतद्वच्चक्षुर्यासांतासांस्त्रीणांकथंभूतानां॥धनयशोनयशोभिनुश्रियांधनंच यशश्चनयश्चनैःशोभतेत्साधनयशोनयशोभिनीतनोर्वपुषःश्रीकांतिःतनुश्रीःधनाढ्यो भिनीतनुश्रीर्यासांतास्तथा॥एकादशैकुजरवीरविज्ञःसपत्नेविन्नेविधुस्तपसिशमनभ्रारा श्चेत्॥श्रीवत्सएषसुखयत्यपिरूपरिक्तांसौभाग्यभोगभरसंगितरंगितांगीं॥५॥वसंत तिलका॥एकादशैकुजरवीसपत्नेशुभोषष्ठेरविजःभानिःविन्नेधनेविधुतपसिनवमेशोष नभश्चराःकुजरविज्ञानिर्वृतिरिक्तांश्चेत्स्युःतदाश्रितसोनामयोगः॥एषयोगोरूपेपरि क्तांरूपरिक्तांसौदर्यहीनातामपिस्त्रियंसुखयति॥कथंभूतां॥सौभाग्येति॥सौभाग्यस्यसो गःसौभाग्यभोगस्तस्यभरोभारस्तस्यसंगीश्चनातयातरंगितानितरंगजातायेषुतानितरं गितानितानिश्रंगमियस्याःसातथा॥सोमाभूत्सौंसरायूपारसोमाःकुर्युर्योगंकामुकं

कन्यकाऽस्मिन्॥हृताकांतंकांतनेषाविषाद्यैनैर्ऋयाशमंरंरमीतिस्वरस्यामट्॥शालिनी॥भूनौलग्नसोम्याःस्यांस्यरात्रेर्याद्वितीयद्वादशराशयोयथानथंअस्मसोम्याःपापाःकार्मुकनामयोगंकुर्युः॥अस्मिन्योगेपरिणीतकन्यकाकांतनेषासतीनैर्ऋयाशमंरंरमीति॥अतिशयेनरंरमतइतिरंरमीति॥यअेलुक्॥नैर्ऋयारमयतीतिनैर्ऋयाराभः॥नैर्ऋयापभोगीनमर्थ्येषाऽतिशयेनरमयतीति॥कयास्वरस्यानिजोपभोगकौशल्यत्वेन॥किंकृत्वा॥विषाद्यैःविषशस्त्रस्त्रीदूंधनाद्यग्निभिःकांतंभर्त्तारंहत्वामारयित्वा॥सूनोशुक्रःसांगिराःगौररश्मिर्दुश्चिक्यस्यादंगनाभ्रुद्रुमश्चत्॥आनंदोऽयंसुंदरीसांद्रसौख्यातेनानंदंबंधुयोर्विस्तृणाति॥७॥शालिनी॥सूनोपंचमशुक्रःदुश्चिक्येतृतीयसांगिराःगुरुःगौररश्मिर्भ्रंदुस्तदांगनाभ्रुद्रुमश्चत्स्यात्॥अंगनायाअभ्रुद्रुमोऽभ्रुदयःविवाहइतियावत्॥यद्वाअंगनाभ्रुद्रुमःकन्यालग्नंतदायंमानंदोयोगःतेनयोगेनसुंदरीसांद्रसौख्यासांद्रंनिबीडंसौख्यमयस्याःसातथा॥बंधुयोःपित्रभ्रातृबंधुयोरानंदंविस्तृणातिविस्तारयति॥इतिजंतर्भावः॥अथरिपुहिबुकेषुनशुक्रद्युमणिसुतैःक्रमशोःकुठारएषः॥इहविहरतिसंहृतस्वबंधूत्कटपटलेपटलेखिताभिसारा॥८॥षष्ठिमाग्राणित्रीणि॥अथोद्वादशारिषुःषष्ठेहिबुकंचतुर्थेऽष्टमेशुक्रोभौमःशुक्रःप्रसिद्धःद्युमणिसुतःशनिः॥एभिः

स्त्री॥७१॥

क्रमशःस्थितैरेषकुठारनामयोगःस्यात्॥इहाऽस्मिन्कुठारयोगेपरिणीताविटपटलेभंडसमूहेविहरति॥क्रीडते॥कथंभूता॥संहृतोमारिनःस्ववैरंयाभ्यांसातथा॥पटेनस्त्रांचलेखिनःअभिसारोयाभ्यांसातथा॥अथसंग्रामसिसारिणीत्यर्थः॥नरभोगार्थिनीयातिसंकेतंसाभिसारिकेत्यभिधानात्॥यद्वाअभिचारेतिपाठः॥अभिचारोमभिचारस्तत्साठेयभिचारिणीत्यर्थः॥

पि५ रविकविरविजेंदुभिःक्रमेणाभयधनबंधुधनव्ययेषुमएषः॥इहविहितकरग्रहाग्रहाणित्रयतिषुत्रिंशत्तयापरःस्मृतानि॥९॥शविःसूर्यष्ठवूभिःशुक्रोरविजःस्मृतानिरिंदुश्चंद्रः॥एभिर्ग्रहैर्मयोद्वादशांधनंद्वितीयंषट्षट्कांनिधनमष्टममेषुयथाक्रमंस्थितैः॥एषःकूर्मनामयोगःस्यौ॥इहास्मिन्योगेनिहितःकृतःकरग्रहोयस्याःसातथा॥परःस्मृतानिगृहाणित्रयमिति॥तेभ्यःपराणिपरःस्मृतानिपारस्मरादित्यसूत्रं॥यद्वापरशब्दोनिपातइतिभोजभोजराजः॥स्मृतेभ्योऽधिकानीत्यर्थः॥कयाहेतुभूतया॥भुक्षिष्यतयादारत्वेनभुक्षिष्यायाभावोभुक्षिष्यता॥सतलोपावचनस्येतिकुंचद्भावः॥नियोज्यःकिंकरःप्रेष्योभुक्षिष्यःपरिचारकइत्यमरः॥भवपरिपावविक्रमैःक्रमेणाद्यमलिमहीसुतसौरिभिःसनाथैः॥परिणामतिदलेंदुरिंदुसूरमाःकुलेयुगलोधृतिधुर्यतांविधास्यन्॥१०॥भवएकादशः॥परिणामःषष्ठैविक्रमस्तृतीयः॥एभिःस्थानैः

द्युमणिः सूर्यः महीसुतो भौमः॥ सूर्यस्यापसंसौरिः शनिः तैर्यथाक्रमं सनाथैर्युक्तैः कृताद्धेंदुरर्धश्चंद्रो नाम योगः स्यात् तद्विपरिणतिपरिपाकं प्राज्ञाः जानंति॥ किं करिष्यन्॥ इंदुमुरगाभ्रं द्वयदनायाः स्त्रियाः कुलयुगलोद्धृतिं धूर्यतां निधास्यन् करिष्यन्॥ कुलयुगलं पितृकुलं भर्तृकुलं चेति॥ तस्योद्धृतिरुद्धरणं॥ धुरं वहतीति धुर्यतस्याभावो धुर्यता पुंस्त्वं पूर्ववत्॥ कुलयुगलोद्धृतेः धुर्यतां अग्रेसरतां विधास्यन्॥ अयं योगः वध्वा कुलद्वयस्योद्धरणं करिष्यतीत्यर्थः॥ अयनिधन तनुसुमंदचंद्रारुणकिरणैर्मुसलं जगुर्मुनींद्राः॥ इह वृत्तिकुलांतकेकुमारीकुलमारीनच काधिकार्यसिद्धिः॥११॥ ओपछं॥ दसिकं॥ अथोद्वादशांनिधनमष्टमं तनूर्लग्नं स्त्रियां मूर्तिस्तनुस्तनुरिस्मरः॥ तेषु यथाक्रमं मंदः शनिः चंद्रः प्रसिद्धः अरुणः किरणः स्मर्मः॥ तैः स्वैः तैः कृतामुसलं नाम योगं मुनींद्राजगुः॥ इहास्मिन् वृत्तिकुलांतकेयोगे वृत्तयो याद्दवाः॥ तेषां कुलं तस्योतकं संहारकं मुसलमित्यर्थः॥ ऋक्षैर्यदैवैः शनिव्रजति यद्वृष्टं मुसलं तेन निर्मितं तन्मुसलं यादवानिनष्टइति भागवतादौ प्रसिद्धेः॥ अस्मिन्मुसलेयोगे कुमारीकुलमारीकुलनाशिनी भवति॥ नकचकाधिकार्यसिद्धिर्भवति॥ केवलंकुलनाशिन्येवेत्यर्थः॥ ननुनवमगैः क्रमेणायो गोबुधविबुधार्चितपंगुभिर्गदितः स्यात्॥ इहयुवतिरहंकृताकृतार्थानिर्वितरतिदेवतदेवतसरा

स्त्री-
॥७२॥

वा॥१२॥ कुष्ठितार्यं॥ तनुर्लग्नं नवनवमं भवनैकादशांतेषुगैस्तैर्यथाक्रमं बुधः प्रसिद्धः॥ विबुधार्चितो गुरुः पंगुः शनिः॥ एभिः कृतागजो नाम योगः स्यात्॥ इहास्मिन्योगे युवतिः स्त्री अहंकृताहंकारग्राह्यासती कृतार्थान् कृतानिष्पादिताश्चतेऽर्थाश्चतान्वितरतिं ददाति॥ वाङ्मथवायुवतिः देवतदेवतस्तरास्यात्॥ देवतंनिचदेवंचदेवतदेवानिति पुतस्तरा॥ देवार्चनरतामाभ्यस्तांचेत्यर्थः॥ भाग्यवतीतियावत्॥ इतिस्त्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांबसरसमजगणेशविरचितायांनिबाहसंदर्भवनटीकायांविवाहदीपिकायांग्रहयोगाध्यायः॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ पूर्वमिपराक्रमेसाहिनासाधारणेनग्रहफलान्युक्तानि॥ अधुनाग्रहनिस्थानंनानिसविशेषाण्याह॥ तत्रादौलग्नस्थग्रहाणांफलानि॥ चिरंजीवांजीवः कविरविरलानंयशुभगोरात्मांकोवा पुत्रोयमयुवतिपार्श्वप्रणयिनौ॥ बुधोभर्तुर्मृगाक्षीमृगदृशमलीलांनिरूपितत्रयीमूर्तिर्मूर्तांसुजनतिविशस्त्रगदिनिधनं॥१॥ शिरवरिणी॥ मूर्तौलग्नस्थितोजीवोमृगदृशंस्त्रियंचिरंजीवांसंजातिचिरंजीवतीतिचिरंजीवा॥ चिरमिसमयं॥ विभक्तिव्रतिरूपकं॥ कविः शुक्रः अविरलानंदसुभगोरात्मांकोवा॥ अविरलोनिबिडोश्लाघ्यश्चावनंगश्चभनेगमदनः तेनसुभगसौभाग्यवती॥ शशांकश्चंद्रः उनपुत्रोभौमस्तोयमयुवतिपार्श्वप्रणयिनौस्तः॥ यमस्यायुवतिः नस्याःपार्श्वंसामिप्यं तत्रप्रणा

थः प्रीतिरस्तियस्याः सातथातां॥यमलोकःकक्षिणीमिस्यर्थः॥बुधोवर्त्तुःभक्तांसृजति॥श्रीस्त्रीअग्निः॥
शास्त्रंधनसिध्यंतेऽस्मादितिधनंविद्याशास्त्रादिनितेभ्योनिधनंयस्याःसातथातां॥अथधनभाव
स्य॥नितांतंधनि+नीयेनीधनेसितसितांशुजीवेदुजारुजादहनदस्युभिर्विधुरतोधनंदनः॥सु
तेषुपिमितंपचांमळिनमूर्तिमर्कात्मजःस्त्रियंसहजदुर्भगांजनयतिद्युनीनांपतिः॥२॥पृथ्वीवृत्तं॥
धनेद्वितीयभावेस्थिताःसितसितांशुजीवेदुजानितांतधनिनींजनयंति॥सितःशुक्रःसितांशुश्चं
द्रः॥जीवोगुरुरिंदुजोबुधः॥नितांतंधनंनितांतधनंतदस्यस्याःसातथा॥धरानंदनोभौमःरुजा
दहनदस्युभिर्विधुरतांजनयति॥रुजारोगः॥अपंचैवहलैतानामितिस्त्रीपूदहनोऽग्निःदस्यु
वश्चोराःसर्पादयोवा॥विधुरापत्तिर्हीनातस्याभावोविधुरतावैधर्यं॥कुत्संपूर्वंवनम्॥अकर्त्मिजःश
निःसुतेषुपुत्रेष्वपिविषयेमितंपचांमळिनमूर्त्तिंजनयति॥मितंपचतीतिमितंपचा॥कृपणा
कृपणो)मितंनखेचतिखनतिखित्वानमुमुन्॥मळिनामूर्तिर्यस्याःसातथा॥द्युनीनांपतिःसूर्यःस
जदुर्भगांदुर्भगांजनयति॥सहजातंसहजंस्वाभाविकंतदुर्भगंअदैवंयस्याःसातथा॥यद्वासह
जेसादरविषयेदुर्भगोयस्याःसातथा॥अथतृतीयस्य॥इनसूनीसहजेसधनांवधूंतनुधनां
सचिवःसुभगांसूरीसुकृतिनींकुरुतःकुजसोमजोनयतिदेवरिदेवरिपूपनीः॥३॥इतविलंबितं

सहजेतृतीयभावेइनसूनीरविसूनीवधूंसधनांधनसहितांकुरुतः॥सचिवःशुक्रःशुचिर्बुद्ध
स्पतिःतनुधनांकरोतितनुकृद्धनंयस्याःसातथा॥सूरीचंद्रः॥सुभगा॥सुष्ठुभगोभाग्यंयस्याः
सातथा॥कुजसोमजौभौमबुधौसुकृतिनींकुरुतः॥सुकृतंपुण्यंतदस्यस्याःसातथा॥देवरिपूप
नीःशुक्रःदेवरिदेवरंनयतिप्रणयतिदेवरगामिनीत्यर्थः॥देवानांरिपवोदैत्याःतानुपनयतेऽसौ
देवरिपूपनीः॥दैत्यगुरुः॥देवेंद्रमित्रकाशंतः॥समोनुदेवेंद्रदेवरानित्यभिधानात्॥अथचतुर्थ
स्य॥दारिद्र्यंरविरवनीसुतोवरांगंव्याघातंगुरुभृगुजेंदुजाःप्रभुत्वं॥बाल्येऽल्पःस्त्रियविमुक्ति
र्यानिस्तनांभःशून्यत्वंसृजतिसुखेसुहासिनीनां॥४॥प्रहर्षिणी॥सुखेचतुर्थभावेरविर्दारिद्र्यंस
जतिअवनीसुतोभौमःवरांगंव्याघातंवरांगंभीरःतस्यव्याघातोभंगःगुरुभृगुजेंदुजाःप्रभुत्वं
सृजति॥गुरुर्हिस्पतिःभृगुजःशुक्रःइंदुजोबुधःप्रभुत्वंस्वामित्वं॥अल्पेस्त्रियांस्त्रियाःबाल्येबाळे
स्त्रियविमुक्तिर्भर्तृवियोगः॥यानिस्तनांभःशून्यत्वं॥स्तनयोरंभःस्तनांभःस्तस्यबुधेतस्यशून्यत्वं
अभावंसृजति॥कासांसुहासिनीनांयोषितांगनानां॥चिरंस्त्रीतुसुहासिनीसमरः॥अथपंचमस्य॥
ससुतामसुरसुरेज्यसोमपुत्राःपुत्रार्किरविरसुतप्रजांदुजेंद्रः॥रोगकानामवनिसुतःसुतस्थ
ऐनिःसंतानेसततरुजंसृजेत्कुमारी॥५॥प्रहर्षिणी॥असुरैश्चैरोसुराश्चासुरसुरासेव्या

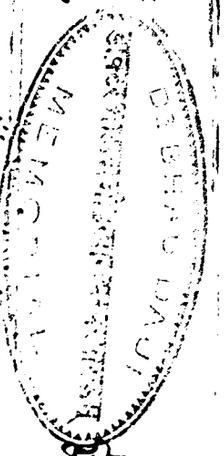

मौजौशुक्रगुरू सोमपुत्रोबुधः॥एतेसुतस्थाःपंचमभावस्थिताःकुमारीःससुतांसृजेयुःकुर्युः॥रवि
पुत्रश्रीःसृजेत्॥पुत्राणमरिःपुत्रघातिनी॥द्विर्जेद्भ्रद्वोऽसुतप्रजासुतेभ्योऽन्याऽसुताऽप्रजा
यस्याःसातथा॥कन्याप्रसूः॥अवनिसुतासोमःशीकांशीकेनऋतांपतिता॥एतैरेवस्यापि
स्वमेतैःस्वैःसंतानेसंततिविषयेसततरुजेसततंनिसंरुग्गोगयस्याःसातथांसृजेत्
अथषष्ठे॥विधुर्निधनमिंदुजःपरभयंजयंभानुमानूकुजःकुशलमर्कभूर्विगतवैरतांवैरि
गः॥रिपुस्मुषानाःसमंसहचरेणचारुचुंबनक्रियंचसांपतिःपतिमजातशत्रुश्रुतिं॥द्रु
तविलंबितंवृत्तं॥वैरिगःषष्ठभावगःविधुश्चारुचुंबनाचारवाक्चुंबनोयासांनाश्चारुभ्रुवः॥तासांस्त्री
णांनिधनंमनक्रियंप्रकटयतिदर्शयतीत्यर्थः॥इंदुजोबुधःपरभयंशत्रुक्षयं॥भानुमानू॥
भानवोरविमयःसंप्रस्यासौतथासूर्यःजयं॥कुजोभौमःकुशलंक्षेम॥अर्कभूरिवतीत्यर्कभूः
शनिर्विगतवैरतांविगतंवैरंयस्याःसाविगतवैरातस्याभावोविगतवैरता॥प्रायसुस्त्रं॥
सुतानाःशुक्रःसहचरेणभर्त्रासमंसाध्वीरिपुसंशत्रुतं॥सहचरतीतिसहचरः॥चारुसांपतिः
बृहस्पतिःभर्तारंअजातशत्रुश्रुतिंमनक्ति॥शत्रूणांश्रुतिःश्रवणंअजातशत्रुश्रुतिर्यस्या
सौतथा॥शत्रुरितिभवणमपिनास्तीत्यर्थः॥अथसप्तमे॥बुधोबंध्यामिंदुपरिचितसप(त्नी

परिभवांगलद्गर्भांपंगुःपरनररतांदानवगुरुः॥अवीरामस्तेर्कोगुरुरमरसेवामसनिनी
विवाहेभाहेयःस्त्रियमतिरजस्कांजनयति॥७॥द्रुतविलंबितं॥विवाहेविवाहकालेऽस्तेस
प्तमभावेस्थितोबुधःस्त्रियंबंध्यांजनयति॥इंदुभ्रेंदुःपरिचितसपत्नीपरिभवांसपत्न्याःसं
बंधीपरिभवःसपत्नीपरिभवःपरिचितःपरिवृढःसपत्नीपरिभवोयस्याःसातथा॥पंगुः
शनिःगलद्गर्भांगलंतंभ्रूणंतोगर्भोयस्याःसातथा॥दानवगुरुःशुक्रःपरनररतांपरपु
रुषगामिनीं॥अर्कःसूर्यःअवीरांनास्तिवीरोभर्तायस्याःसातथा॥गुरुःअमरसेवाव्यसनि
नींअमरसेवायांव्यसनंविद्यतेयस्याःसातथा॥भाहेयोभौमःअतिरजस्कांजनयति॥अति
शयितंरजोयस्याःसौतथा॥प्रदरव्याधियुक्तामित्यर्थः॥अथाष्टमे॥सितसितकिरणेऽसा
मरसवेश्मसुवेश्मनवरतसुतायुःसंपदेसूर्यसौरी॥भवतिपतिरशरीरद्रोहकृद्द्रोहिणे
योर्बुहिणगृहमुखीनांयक्ष्मणक्षीणजन्मा॥८॥मालिनी॥मरसुवेश्मनिअष्टमगावेसि
तसितकिरणेऽसाःबुहिणगृहमुखीनांस्त्रीणांमरणायभवंति॥सितःशुक्रःसितकिरणश्चंद्रः
ईज्योगुरुः॥बुहिणोब्रह्मनस्यगृहेपद्मतद्वदमुखंयासांनाम्नातथा॥सूर्यसौरीरविशनीअ
नवरतसुखायुःसंपदेभवतः॥सुखंचआयुश्चसंपच्चसुखायुःसंपत्॥द्वंद्वैकत्वंबलंच॥

अनवरतमखंडितं च तत्सुखायुः संपन्नस्मे॥ रोहिण्याश्रपसंरोहिणीपो बुधः पतिनारीरंतस्यद्रोहः
अपघातः नंकरोतितथा॥ क्षीणेजन्मात्सोमः यक्ष्मणाश्रयभवेत्॥ अथनवमे॥ शशिसुतगुरु
शुक्राः सांद्रसौभाग्यलीलासरलहसितकांतस्वांतकलंकुमारीं॥ रविरविसुतवक्राः कैतवक्रांत
नूलीलांतपसितुहिनरश्मिस्त्रीसवित्रीकरोति॥ ६॥ मालिनी॥ तपसिनवमभावे शशिसुतगुरुशुक्राः
कुमारीं सांद्रसौभाग्यलीलासरलहसितकांतिस्वांतकलंकुर्वंति॥ शशिसुतोबुधः गुरुरुक्रोऽप्यसि
धौ॥ सांद्रंनिबिडंचतत्सौख्यंचभाग्यंचतस्यलीलायस्याः सातथा॥ सरलंऋजुतच्चतद्धसितंच
तत्तथा॥ कांतस्यभर्तुः स्वांतंमनः कांतस्वांतंसरलहसितेनकांतस्वांतेकलिः क्रीडायस्याः सांत्व
येनसातथा॥ रविरविसुतवक्राः कैतवक्रांतनूलीलांकुर्वंति॥ रविः सूर्यः रविसुतः शनिः। वक्रो
भौमः॥ कैतवंकपटं तेनक्रांतंयुक्तं शीलंयस्याः सातथा॥ तुहिनरश्मिश्चंद्रः स्त्रीसवित्री
करोति॥ सूतेसासवित्रीस्त्रीणांसवित्रीकन्याऽसः॥ अथदशमे॥ शशिसुतियमगोचरक्र
कामन्यकार्यैर्विधुरतिविधुरांगी शशिनीभाभिवक्रः॥ रचयतिरविरुग्रांकोविदः कर्मणि
क्षामविकृतसुकृतश्रीमालिनीभार्यशुक्रौ॥ १०॥ मालिनी॥ भाभिर्दशमभावे शशिनंक्रमशो
अनियमगोचरचयतिकरोति॥ नियमेनरहितंगोचरंयस्याः सातथा॥ शुचिसहनामिसर्थः॥

विधुश्चंद्रः अन्यकार्यैः परकर्मभिः अतिविधुरांगीरचयति॥ अतिव्याधितंविधुरालिंविकृत्य
निश्चंगानियस्याः सातथा॥ वक्रोभौमः शशिनी॥ शशिनीक्षुद्रदेवताविशेषः॥ शशिनीवक्र
शिनीमांसभक्षकेसर्थः॥ रविः सूर्यः उग्रांश्रेष्ठांलोकान्॥ कोविदोबुधः कर्मणिज्ञां॥ कर्मणिक्षुद्रक
र्मविशेषः तज्ज्ञानातीतितथा॥ आर्यशुक्रोगुरुशुक्रो शविकृतसुकृतश्रीमालिनंश्चयतः॥ सु
कृतंचश्रीश्चसुकृतंत्रियोपुण्यलक्ष्म्या शविकृतेरूर्णाचेतसुकृतश्रियोचताभ्यांमालतेशोभ
तेसातथा॥ अत्रमालिनीछंदसोऽपिनामस्मरंतं॥ अथैकादशे॥ एकादशेद्रव्यशातांशुभु
खाःसुखानिरत्नांबरद्रविणभोगभरोन्मुखानि॥ पाणिग्रहेदृष्टतिदीर्घदृग्भिर्गृहेड्याः सर्वे
पिसर्वभवनेभवलग्नेकिंचित्॥ ११॥ वसंततिलका॥ दीर्घदृक्कुलाचनयासांताःसास्त्रीणांपा
णिग्रहेएकादशस्थानेद्रव्यशातांशुभुखाः द्रव्यशातानिअंशवः किरणायस्यासौतथासमुख
मार्तंडेषांतेसर्याद्यायहेड्याः रत्नांबरद्रविणभोगभरोन्मुखानिसुखानिदृष्टानि॥ रत्नानिच
अंबरादिचद्रविणंचतेषांभोगः तस्यभरोभारः तस्माद्रत्नसुखानिउदितानि॥ अथश्लोका
नुरोधेनाति अत्रैवग्रहाणांभावफलेआचार्यस्माह॥ सर्वेऽपीति॥ सर्वेपिग्रहाअवष्ठाः स्था
नादिबलहीनाः संतः सर्वभवनेष्वपिकिंचित्शुभमशुभंवानद्युः॥ अर्थो

देतस्फलमुक्तं तत्सबलानामेवेति॥अथव्यये॥व्ययेशुभाःसद्व्ययकर्मनोद्यानिःसुरारुचिंरन्ध्र
तिदुर्धियांविधुश्च॥अदक्षिणावयवत्रंसंकुलोरविर्विरूपयत्यतिरुचिरामपिस्त्रियं॥१२॥
रुचिरावृत्तं॥अथद्वादशराशिस्थाःशुभाः बुधगुरुशुक्राः स्त्रियंमध्यमकवितांरन्ध्रयंतिकुर्वंति
संश्रासोभयश्चतेनकथिताकैकूरात्संज्ञा ज्ञातां॥द्यानिःसुरारुचिं॥सुरेज्यदेवपुश्चरुचिर्यस्याः
सातथा॥विधुश्चंद्रः दुर्धियानैर्धियादुर्धियोदुष्टकर्मा॥कुजोभौमः अदक्षिणावयवरुजं
व६ अदक्षिणश्चासौवयवश्चतत्ररुगेवायस्याःसातथा॥वामांगमाधितो॥रविरतिरुचि
य७ रामतिसुंदरीमपिस्त्रीं॥विरूपयतिविरूपांकरोति॥रुचिरेतिछंदसोऽपिनाम॥अथैषां
भावफलाद्दीनांप्राग्वस्समाह॥इतिमुनिजनमतमनुचिंतकेंप्रतिगृहरचरोद्यदुर्कः॥प
रिविगणय्यविशेषमशेषंफलमिदमशेषमनुश्लिनरत्वं॥१३॥इसनंतरोक्तेइंदुलग्नादि शिव
भावस्थिनयहाणांफलं॥अशेषंसमस्तमनुश्लिनरत्वंपचनु॥नन्वश्लिनाअनुश्लिता ॥७६॥
अनुश्लिनारत्नायेननतत्कथा॥अस्यकेमयादिं॥यथावद्भवतीत्यर्थः॥कथंभूतंमुनिज
नमतंमुनिजनानांसंमतं॥अतनुःपृथुःवितर्कोयस्यतत्तथा॥यद्यप्युक्तानार्थभवद्भुयते
तथापिग्रहबलादिविचारवत्त्वाद्बहुवितर्कमित्यर्थः॥पुनःकथंभूतं॥प्रतिगृहेति॥गृहंगृहं

प्रतीतिप्रतिगृहं॥चरंतीतिचराःतेचतेरवचराश्चतेभ्यउद्भवतीतिप्रतिगृहरव
चरोद्यन्सउदर्कःउत्तरकालिनंशुभाशुभंफलंयस्मिन्तत्तथा॥किंकृत्वा॥अशेषंपरिविग
णय्य॥द्यानुकूल्यमस्यांसविशेषंबलाबलरूपंनिर्णीयेत्यर्थः॥॥इतिश्रीसकलागमाचार्य
वर्यश्रीकेशवसोमसुतश्रीजगन्नाथविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायांविवाहदीपिका
यांग्रहाणांभावकुटुंबिकाध्यायः॥॥छ॥॥छ॥॥श्री॥॥अथोक्तभावफलानांअ
वहारार्थमुपसंहारादिकंतथाग्रहयुतिशुभाशुभयोगादिकंतद्भावंचनिरूपयन्ग्रहब
लाध्यायआरभ्यते॥तत्रादौभावफलोपसंहारादि॥षट्त्र्यायेष्वशुभाःशुभायनिध
नद्यूनांत्यवर्ज्यंपरेत्र्यायार्थेषुशशीमृतौरविरनीपंगायतत्रापरे॥क्रूरश्चद्यूनवृतान्वित
शशीननूत्रस्तसितस्तौविधुर्लग्नेसोमसिताधिपाद्विषसितःसेदुर्विनिष्टेंदुपः॥१॥ग
दुर्बलविक्रीडितं॥षट्षष्ठेत्रयस्तृतीयेभायएकादशेएषशुभाःपापग्रहाःशुभायभवंति
नीषेशुभाय॥निधनमष्टमंद्यूनंसप्तमंत्र्यंद्वादशं॥एतानिवर्जयित्वान्यत्रवसुस्थ
नेषुपरःसोम्यथहाःबुधगुरुशुक्राःशुभायभवंति॥नीषेषुशुभाय॥निधनद्यूनसप्त
शशीचंद्रःआयार्थेषुतृतीयेकादशद्वितीयेषुशुभायभवेत्॥नीषेशुभाय॥तत्रादौ

सर्वेषांविशेषमाह।मृताविति।मृतोऽष्टमेऽनिरवीशुभायभवतः॥नवशुभाय॥अत्रराशि
सुपलक्षणात्राहुरप्यष्टमेशुभः॥तत्स्वरूपंनरंकेनुश्च॥राहुफलंस्मरवेरतिदुःखोक्तेः॥त
त्राष्टमस्थानेपरेऽन्येचंद्रभौमबुधगुरुशुक्राःभंगायभवंति॥लग्नभंगकर्तारइत्यर्थः॥अस्या
नाःपिलग्नभंगानाह॥क्रूरद्यूनेति॥शशिनतनुक्रूरद्यूनदृष्टान्वितेभंगायभवतः॥द्यूनंदृष्ट
दृष्टंयस्तद्यूनदृष्टं॥तेचतेऽन्वितेचद्यूनदृष्टान्वितेक्रूरेणद्यूनदृष्टान्वितेतेसतथा॥चंद्रस्पल
ग्नस्यवासप्तमंक्रूराक्रांतंभवेत्॥यद्वाचंद्रोलग्नंवाक्रूरान्वितंभवेत्तदालग्नभंगःस्यादित्यर्थः॥अस्तसप्तमलग्नस्थाच्चंद्राद्वासितज्ञौशुक्रोबुधौवासोपिभंगाय॥लग्नेविधुश्चंद्रोभंगाय॥
द्यूनेषष्ठेसोमसितावधिपाःभंगायस्युः॥सोमश्चंद्रःसितःशुक्रःअधीधिपाःस्वामिनःलग्ना
द्राशीनां॥अत्रषष्ठेनग्रहादेवानतुचंद्रात्सोमग्रहणात्॥सितःशुक्रःसंद्युःसचंद्रःसं
गायः॥शुक्रश्चेच्छुक्रेचंद्रइत्यर्थः॥अंशायानवांशाधीशोविनष्टोदृष्टोगतोभंगायस्यात्॥अथ
सप्तमदृश्यमचंद्रस्यविशेषमाह।अतूर्यकायकेंद्रगःसुहृत्स्वसौम्यवर्गयुक्॥सुहृच्छुभे
क्षितःशुभःराशीमयूरबर्हांसलः॥२॥ग्रामणिका॥तुर्यंचतुर्थं॥कायोलग्नंतभ्यामन्यानि
अतूर्यकायानितानिचतानिकेंद्राणिचतत्रगःसप्तमदृश्यमगइत्यर्थः॥राशीशुभःस्यात्॥

कथंभूतः॥सुहृदित्यादि॥सुहृच्चस्वश्चसौम्यश्चतेषांवर्गःतेनयुक्तोतिनथा॥सुहृद्वर्गः
स्ववर्गःसौम्यवर्गोनवेत्यर्थः॥सुहृच्चशुभश्चताभ्यामीक्षितः॥सुहृद्दृष्टःशुभदृष्टश्चेति॥बर्ह
मांसमस्यसोमांसलः॥सिध्मादित्वयश्चेतिमत्वर्थीयलः॥मयूरवत्किरणोमांसलः॥
रश्मिभिःपुष्टइत्यर्थः॥सप्तमदृश्मेऽपिचंद्रएवंविधःस्यादित्यन्वयः॥अत्रापिअकाय
कोणकेंद्रइतिपाठः॥तत्रायंकायकोणकेंद्राणिचतुर्थदृश्मसप्तमानवमपंचमानि॥तथा
चानूनकः॥त्रिकोणसप्तमांबरत्रयेपगोविलग्नतः॥हिमद्युतिःशुभर्क्षगःशुभेक्षितश्चशोभन
इति॥अत्रत्रयस्थेपिगृहीनः॥सनुनारदेनमहादोषपुपठितोऽसौतोसौग्रंथकृतास्फुटः॥
अथशुभयोगानाह॥शशिनितनयसिताभ्यांनेक्षितौद्वावुभाभ्यांजयइतितनुयातजीवइ
षजीवः॥असुरसुरगुरुभ्यांस्थावरोद्वेअशुक्रैर्विजयइतिशुक्रंनंत्रजीमूतमाहुः॥२॥
मालिनी॥तनुयातइतिप्रत्येकंसंबंध्यते॥शशिनितनयोबुधःसितःशुक्रःताभ्यांतनुगताभ्यांक्र
मेणानंदभद्रौभोगोस्तः॥बुधेनलग्नगतेननंदःशुक्रेणभद्रइति॥उभाभ्यांबुधशुक्राभ्यांल
ग्नगताभ्यांजयइतियोगः॥असुरसुराणांगुरुःशुक्रजीवोताभ्यांतनुयाताभ्यांस्थावरइ
तियोगः॥द्वेजयशुक्रैःबुधगुरुभ्रिस्तनुयातैर्विजयइतियोगः॥तमेवयोगंविशुक्रंशु

ऋक्षर्जितं बुधगुरुभ्यांलग्नगताभ्यामित्यर्थः॥ जीमूतेनामयोर्गमाहुर्मुनयः॥अथैषांफलमाह॥
इतिशुभफलयोगाः सप्तसप्तर्षिमुख्यैर्मुनिभिरभिहितास्तेजन्मयात्रास्वपिस्युः॥भजंति
युवतिरभिर्रूपसीमंतिनीत्वंग्रहयुतिबलयोगादुनराधर्यमस्मिन्॥४॥मालिनी॥इति
सप्तशुभफलयोगाः सप्तर्षिमुख्यैर्मुनीद्रैरभिहितास्तेयोगाः जन्मयात्रास्वपिस्युः॥नकेवलं
जन्मविवाहे किंतुजन्मकालेयात्राकालेचशुभफलाइत्यर्थः॥तत्किंशुभफलमित्याह॥भज
तीति॥एतैर्योगैर्युवतिभिर्रूपसीमंतिनीत्वंभजति॥भरूपस्यसीमंतिनी॥तस्याभावोरूप
सीमंतिनित्वं॥नारीसीमंतिनीस्मरः॥राजपत्नीभवतीत्यर्थः॥अस्मिन्शुभफलेग्रहयु
तिबलयोगादुनराधर्यंस्यात्॥ग्रहाणांयुतियोगः॥तत्रबलयोगःस्वबलत्वं॥तस्मादुन
नरंचअधस्तनंचउत्तराधरंतयोर्भावःउत्तराधर्यं॥योगकर्तृग्रहाणांबलवत्ता शुभफल
स्याधिक्यंभूयस्त्वंचकथ्यमितिभावः॥अथाशुभयोगानाह॥दिनकररुधिराभ्यांल
ग्नपाताब्जवक्रोक्षयइतिरविपुत्रेसैंहिकेयतमस्कं॥ननुग्रहयुतिकेतावंतकस्तेषुयो
ऽयंसननिधनताभिस्तप्यतेपंकजाक्षी॥५॥मालिनी॥तनोर्गृहंतनुगृहंतेनयुक्तौनि
तनुगृहयुक्तस्तस्मिन्लग्नतइत्यर्थः॥एतत्सर्वंकंसंबध्यते॥दिनकररुधिराभ्यांलग्नगता

श्री
॥७८॥

भ्यांक्रमेणाब्जपाताब्जवक्रोयोगौस्तः॥रविणालग्नेनब्जेभौमेनपाताब्जवक्रइति॥र
विपुत्रेणेतोलग्नेसतिक्षयइतियोगः॥सैंहिकेयराहोलग्नगतेसतितमस्कमितियोगः॥के
तोलग्नगतेऽतकइतियोगः॥एवंपंचांतनुयोगेषुपंकजाक्षीनारीशोकमरणनिधनताभिः
तप्यते॥कर्मकर्त्रीस्वरूपंनिधनताभिरितिकरणंयद्वाकर्मणिरूपंतदानिधनताभिरितिक
र्त्री॥एतत्सर्वंकंफलं॥अथाप्रदुष्टयोगद्वयमाह॥तनुतुहिनमरीचीरंगनाखेटदृष्टोचर
गृहगतयोःस्यात्कोनयुग्मंकुमार्थाः॥अविहितबलिनश्चेद्यायिनोयुग्मदाबशुभदृग्भ्यां
यतेकन्यकात्यकाम्या॥मालिनी॥६॥तनुर्लग्नंतुहिनमरीचिश्चंद्रः तयोर्लग्नचंद्रयोश्चर
गृहगतयोश्चरराशिस्थितयोः॥आधारेसप्तमी॥अंगनाखेटशुक्रः तस्यदृष्टोसंश्चररा शि
स्थेलग्नचंद्रौशुक्रेणदृष्टाविसर्थः॥चेद्यायिनोग्रहाः अविहितबलिताःसंतोबलिनःस्युःन
दृक्कुमार्थाःकोनयुग्मंभर्तृदुर्यंस्यात्॥एतदुक्तंभवति॥जातकेप्रश्नादिषुजीवबुधावित्यादि
नादिग्बध्यर्थमासलग्नंप्रश्नाद्यंभवति॥चतुर्थमुदीच्यांसप्तमंप्रतीच्यांदशमंदक्षिणइतिच
शिक्षाशास्त्रोक्तमध्यवर्तिषुचतुरस्रसुविदिक्षुभवंति॥कोणगतादिग्विदिग्मुच्यते॥तस्मात्र
प्राच्यांविदिक्कुसादिगेवप्राच्यादिका॥तस्यांस्थितायायिनोग्रहाःलग्नेनतुर्थसप्तमदशमेन

स्वर्थः॥यातुशीलंयेषांतेयायिग्रहः॥स्थातुशीलंयेषांतेस्थायिनः॥तएवबोराःकुभयविलक्षणआत्मं
हाः॥तेवराहएवोक्ताः॥रविशत्रुंहोमध्येपोरःपूर्वेपरेस्थिताःयायी॥पोरबुधगुरुविज्ञानिसंज्ञी
तांश्चराशत्रुंदः॥केतुकुजराहुशुक्रायायिनइति॥अथयोगःस्त्रीजनकेनस्पष्टमुक्तः॥लग्नंइन्दुश्चरा
शेंदुस्थायायिनोयदाबलिनः॥योषितंग्रहसंदृष्टापतिंद्वयगछतेनारी॥अथद्वितीयंयोगमाह
॥युग्मइंदाविति॥युग्मेसमराशौस्थितेइंदौचंद्रअशुभदृग्पापदृष्टिमुपेतप्राप्तेपापग्रहदृष्टे
इत्यर्थः॥तदाकश्चकाअन्यकाभ्यास्यात्॥काम्यतेतत्काम्यंअन्यस्यकाम्यंयस्याःसातथा॥प
रपुरुषकांक्षिणीत्यर्थः॥तथाचस्त्रीजनकः॥क्रूरग्रहसंदृष्टेसमर्क्षगेराशिनिधनजंतिपतिंभर्तृं॥
स्त्रीणामन्यगतेसौम्येदृष्टेशुभेभवतीति॥अथग्रहविशेषेण॥बलवन्नातूत्कटांतराएवाह॥
नरःप्रियोनीरजलोचनानांनरग्रहैरुत्कटकांतिवीर्यैः॥नारीनृणांचित्तहरास्वभोगेनारीनभो
गैर्वधिरालिमिश्रा॥७॥उपजातिका॥नरग्रहैःपुरुषग्रहैःउत्कटकांतिवीर्यैःकांतिश्चवीर्यं
चउत्कटेकांतिवीर्येयेषांतेतथा॥अतिशायिनब्रह्मादीरतिबलैरित्यर्थः॥तदानीरजलोचना
नांना॥स्त्रीणांनरोभर्त्रीप्रियःस्यात्॥नारीनभोगैःस्त्रीग्रहैर्बधिरालिभिःबलेनगलंतेशो
भंतेतेबधिरालिनःतदानारीनृणांचित्तहराप्रियास्यात्॥नरैः॥स्वभोगैःनिजभोगबोधालैः

पुरुषस्यनारीप्रियास्यादित्यर्थः॥बुधसूर्यसुतौनपुंसकारब्योराशिशुक्रौयुवतीनराश्चरो
षाइतिस्त्रिग्रहद्वितेसतिनारीनभोगैरितिबहुलंकथमुपपद्यतेउच्यते॥शौनकीयेऽपिशो
षितंग्रहैरितिबहुलमस्तिभतोभस्यपुज्यार्थत्वादिमाद्विगतिश्चियाकिंच॥पतिरस्यप
तिर्विरोचनः॥श्वसुरस्तुमादामदग्रहः॥अबलाबलिनोदृशःसमीसुदृशांनेषुशुभंशु
भेकेमातृ॥८॥वैतात्तीयेसुदृग्यासीतासुदृशः॥तासांस्त्रीणांपतिरस्यपतिःससमाधि
राःस्यात्विरोचनःसुर्यःश्वसुरःमदग्रहःशुक्रःश्वसुरस्यप्रमदास्त्रीश्वसूरित्यर्थः॥अमि
पत्यादयःखचराःअबलानिबलाःबलिनःसवज्राक्रमासुदृशःस्त्रीणांनेषुपत्यादिषुशुक्र
शुभंदिशतिदिदृक्षति॥॥किंच॥शशिसुतयुतावनीसुतैरशनीचास्तगतैःकरग्रहे॥अ
पिवन्धिपेनतप्यतेविरपत्यानियतंनितंबिनी॥थावैतालिये॥करग्रहेसमयेशशिसु
तयुतावनीसुतैःचदृशानिकोमैःयथातथावस्थितैरशनीचास्तगतैः॥अरिशत्रुगृहे॥नी
चकिंचगृहेअस्तमस्तमयंतंगतैरपिसमुच्यतेनन्धिपेनापिअशनीचास्तगतैः
एतद्योगेनितंविधिस्त्रीनिरपत्याअसौपसरहितास्त्रिनियतंनिश्चितंतपतेनापुंप्रा
प्नोति॥अत्रसप्तमभवेनेतिबलेसतीनी॥प्रक्षेपकं॥तथाचशौनकः॥लग्नपतौरिपुस्था

DR BHAU DAJI LA

वने त्रीचेत्वारविंशुनारररजनीकरैः॥ बलरहितेच धूनेस्त्रीणांनसंस्पत्यानि॥अथस्याच्चवि
रुधंकिंचिल्लोकःक्षितदुपहसति॥कवेस्तीयस्वशुभायरेखालग्नेनसस्थानभनक्तिसोमः॥
तेद्ध्येसोरिरपीतिरीतिर्जनेषुजागर्तितरांकुतस्या॥१०॥उपजातिका॥तृतीयस्थकवेःशुक्रस्यरे
खाश्रुभायभवेत्॥लग्नस्यग्रहबलावलोकनेगणनाथेप्रतिग्रहमेकेकारेखाक्रियतइतिज्योति
र्विदांसंप्रदायः॥तत्रतृतीयःशुक्रःशुभः इतिकृत्वारेखाक्रियतइत्येकारीतिः॥नभस्थेदृग्राम
स्थेसोमःलग्नेनभनक्तिलग्नभंगकर्तानिभवदित्यन्यारीतिः॥तद्ध्येयद्वादशेसोरिःशनिरपि
लग्नेनभनक्तीतितृतीयारीतिः॥इयंरीतिःषडुतिर्जनेषुकुतस्याजागर्तितरां॥इयंरीतिःसर्व
थात्रिभूलाः॥लोकेषुकस्माद्गुरोर्जाताअतिशयेनिधास्तीति॥अस्यानकुत्रापिभूलंदृश्यतद्
स्यर्थः॥कुतोजाताकुतस्या॥अतिशयेनजागर्तीतिजागर्तितरां॥आख्याताभरपूः॥आमत्र
तदंतमव्ययं॥अथजामित्रदोषभंगमाह॥उक्षाणाशुरुरिंडुनंदनःशुक्रिजामित्रगपापनाता
पहृत्॥नवपंचमकेंद्रमित्रभवेद्यदिपुष्टदृग्विधुंस्युरान्॥११॥वैतालीयं॥उक्षाणाःशु
क्रःगुरुर्दृष्टस्यहर्तिः॥इंडुनंदनोबुधः॥अयमेकोपिशुक्रिजामित्रगपापतापहृत्स्यात्॥
शुक्रोनःजामित्रंगछतीतितथासाधासौपापंअ॥तस्यतापःअशुभंतंहरतीतितथा॥

चंद्रात्सप्तमपापस्यदोषहर्त्रीभतीत्यर्थः॥कथंभरतः॥नवपंचमेति॥नवपंचमांशूरेणनवपंचमेतेच
केंद्राणिनवपंचमकेंद्रांस्तिस्रोमित्रांचतत्रप्रणाथोऽस्मास्मासौतथा॥नवपंचमकेंद्रगतः
सन्मित्रगृहस्थितइत्यर्थः॥अपिच॥पुष्टदृग्विधुंस्यूत्॥पूर्णदृष्ट्याचंद्रंपश्यतीत्यर्थः॥अत्र
केंद्रंसप्तमंविरहितंज्ञेयं॥अशुभत्वात्॥तथाचोक्तः॥हरिजदिवसचंद्रात्सप्तमक्रूरदोषः
क्षयकृदमरपूज्यःसोमपुत्रःसितोवा॥उदयहिबुकधर्मव्योमपुत्रालयस्थोयदिचसकलदृ
ष्ट्यालोकयेन्नोनरस्मिमिति॥तत्रपरिपूर्णजामित्रदोषभंगमाह॥हिमरश्मिनवांशकात्
स्वलोथदिखेटःशरसायकांशके॥अयमन्यगणेनहन्यतेनिबिडैरेष्युपसर्गडंबरः॥१२॥
वैतालीयं॥इंदुर्हिमरश्मिनवांशकात्केंद्रस्थितनवांशकात्नूस्वलखेटःशरसायकांशकेपं
चमांशात्नमेननमांशोभवति॥अयमुपसर्गडंबरःदोषडंबरःनिबिडैःपरिपूर्णैरित्यर्थ
गणैर्हन्यतेचेज्जामित्रगोऽपिपापोयदिषडंतरेभवतितदायंदोषःकेनापिगणेनभंजतेने
त्यर्थः॥अथयोगानांविचारंप्रस्तुतमस्तीत्याह॥मोघाःक्षितिदग्धबीजजयोगाःकेऽ
पिकेचनशरीरधारिणः॥दृढमूढफलोदयाश्चरेषणकीर्णकुनाशराशिवत्॥१३॥वैतालीयं॥के
पिकेचनशरीरधारिणःसंपूर्णाःप्रसक्षाइवदृश्यमानायोगानिःफलाःस्युःकिंवत्॥क्षितिव

दग्धबीजवत्॥शिखिनाग्निनादग्धंयद्बीजंतदूतं॥यथाग्निदग्धंबीजंत्रसद्संपूर्णावयवम
पिकार्यक्षमंनभवेत्तद्वत्केचिद्योगाःसंपूर्णाःप्रत्यक्षंदृश्यमानाअपिमोघाःस्युरित्यर्थः॥निर्बळा
नांग्रहाणांसंपूर्णाअपियोगामोघाःस्युरितिभावः॥परेकेचनयोगादृढारूढफळोदयाःसंति॥दृ
ढारूढःआळुत्रःफळोदयःफळप्राप्तिर्येषांतेतथा॥किंवत्॥पर्णाकीर्णहुताशवत्॥ऊर्णेरिवाकी
र्णःआळुत्रश्चासौहुताशश्चाग्निस्तद्वत्॥यथापर्णाकीर्णोवह्निःप्रत्यक्षमदृश्यमानोऽपिस्वका
र्यक्षमोभवेत्तथाकेचनयोगाअपीत्यर्थः॥बळानांग्रहाणांयोगेपरिपूर्णफळःस्यादित्यर्थः॥
एवंविधविचारवतोदैवज्ञस्यजगत्सुपूज्यत्वंस्यादित्याह॥=अत्र=॥इतियःप्रतिकूळकारकग्रहु
भावांशनिवेक्षदृष्टिभिः॥तच्चादिफळेषुदत्तदृक्सुप्रज्ञोसवतंसतांसतां॥१४॥वैतालीयं॥सदै
वविस्तांविदुषांअवतंसतांप्राप्नोति॥अवतंसःकर्णपूरःतस्यभावस्तथा॥सतामपिवंद्यःकि
मुतान्येषामिति॥सकःयइत्युक्तप्रकारेणप्रतिकूळकारकग्रहभावांशनिवेक्षदृष्टिभिःकृत्वा
तच्चादिफळेषुदत्तदृक्॥प्रतिकूळंदुष्टंकुवंतीतिप्रतिकूळकारकाःतेचतेग्रहाश्चभावाश्चभंशाश्च
प्रतिकूळकारकग्रहभावांशाकेतेनिवेक्षःस्थानंयस्यसतच्चदृश्यस्तानिस्तत्वादीनांफळेषुनि
क्षेपुदत्तादृग्यत्नसतथा॥दुष्टकारकायेग्रहाभावाश्चअंशाश्चतेषांयानिस्थानानितेषुदृष्टिंद

त्वातच्चादिफळेषुचदृष्टिंदत्वातद्बळाबळंविचार्ययदादृष्टंतदाऽन्यथानस्यादितिकृत्वासदैवविस्तां
वंद्यःस्यादित्यर्थः॥ ॥छ॥ ॥इतिश्रीसकळागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांबसूरिविर
चितायांश्रीबृहद्दैवज्ञवल्लभटीकायांविवाहदीपिकायांग्रहयोगादिबळाबळाध्यायः॥ ॥छ॥ ॥छ॥
अथस्त्रीपुंसयोःसामुद्रिकलक्षणापूर्वकोमिश्राध्यायआरभ्यते॥तत्रादौतत्कारणमाह॥तस्मि
न्यसामुद्रिकलक्षणानिवरःकुमारीवृणुयान्निमित्तैः॥एवंकुमारीवृणुयान्निमित्तैवरमप्युद्वो
ढघेकधारंनिरधारयिधीरैः॥१॥उपजातिका॥वरःकुमारीवृणुयात्॥कैःनिमित्तैःयल्लिंगंगळेसू के+
स्थानंप्रत्यक्षमाप्तैः॥किंकृत्वा॥सामुद्रिकलक्षणानिउक्तरूपप्रकटीकृत्य॥समुद्रेणप्रणीतानिले
क्षणानिसामुद्रिकाणि॥स्त्रीपुंसयोःशुभाशुभलक्षणानांमुख्यप्रवर्तकःसमुद्रएव॥यथाभा
करेणस्वपाणिनिः॥छंदसश्चपिंगलः॥अतस्तानिमैसामुद्रिकलक्षणानीत्युक्तं॥कुमार्याःसामु
द्रिकलक्षणैःशुभाशुभकाळेनिमित्तादिभिश्चशुभंज्ञात्वातांवरयेदित्यर्थः॥एवंवरमपिकुमारीवरयेत्॥
वरस्यापिशुभंज्ञात्वातंवरंकुमारीवृणुयादित्यर्थः॥एवंचेन्नर्हिप्राक्तनफळसंदर्शनेकिमित्याशंका
यामाह॥उदर्कइति॥हियस्मात्कारणादुदर्कःउत्तरकाळिनंशुभंधीरैर्गर्गादिभिरेवमथैकत्रकार्यं
अरंनिश्चितंननिरधारिननिर्धारणं॥भाविफळमनेनेवप्रकारेणज्ञेयमितिननिश्चितमितिभावः॥

तदेवसप्रपंचमाह॥स्वप्नोनिमित्तंशाकुनाःस्वकर्मशरीरमागंतुकमद्भुतानि॥दोषानिचारग्रहचारका
ळकाष्ठानिचैवंविधःफळाधा॥२॥इंद्रवज्रा॥एवंस्वप्नादिकःफळाधाफळमार्गःविविधोऽनेकधा
प्रकारोऽस्ति॥स्वप्ननिद्राविशेषज्ञंज्ञानं॥ननुस्यान्निद्रायनंस्वापःस्वप्नःसंवेद्यइत्यपीत्यनि
नेनिद्रास्वप्नयोरभेदोऽस्ति॥सत्यं॥तथाप्यंतरविशेषाद्भेदोऽस्तीवचनग्रहनवत्॥तथाहि॥जाग्र
तिस्वप्नसुषुप्तितुरीयाइत्यवस्थाचतुष्टयंयोगशास्त्रेप्रसिद्धं॥तत्रजागृतिःप्रसिद्धा॥मनसानि
ंद्रियप्रदेशावस्थाननिद्रा॥साद्विविधा॥स्वप्नःसुषुप्तिरिति॥यत्रदुष्टांतःकरणंज्ञानमस्ति सास्व
प्नइत्युच्यते॥यत्रतुएतन्नास्तिसासुषुप्तिः॥एतत्त्रितयंसर्वजनानुभवसिद्धं॥निसृष्टोपिविलक्षणा
स्तुरीया॥साचयोगिनामेव॥स्वप्नावस्थायांतद्भवंज्ञानमपिस्वप्नद्रष्टृनोपचर्यते॥यथाश्रीभाग
वते॥अस्वप्ननिद्रानुगायंतीति॥नैषधकाव्येऽपि॥निद्राविशिस्वप्नगतंददर्शतमिति॥अतस्त
लक्षणमाहुर्नैष्ठायकाः॥योगजधर्मानुगृहीतस्यमनसोनिरिंद्रियप्रदेशावस्थाननिद्रा॥त
त्रदृष्टांतः॥करणंजंज्ञानंस्वप्नइति॥एवमत्रस्वप्नद्रष्टृनिद्राविशेषज्ञंज्ञानमुच्यते॥तस्मात्सुखा
देशः॥अयमेकोमार्गः॥निमित्तानिशकुनदुर्वचनादीनि॥शाकुनाःघूर्णकुंभादयः॥स्वकर्मनिजप्राची
नकर्मविपाकः॥शरीरंसामुद्रिकलक्षणादि॥आगंतुकंभरविष्यत्स्वप्नंजातकादि॥अद्भुतानि

उत्पाताःदिव्यांतरिक्षभौमादयः॥दोषावातपित्तादयः॥स्वाभाविकाःशरीरस्थाः॥तेषामविचारः प्र
चारःस्वरविधानादि॥ग्रहचारागोचरकर्मार्गस्तोदयादयः॥कालःसंवत्सरमासलग्नादिः॥
काम्यंकांक्षितं॥ऐहिकंपुरुषवेष्टादि॥तथाचयोगकरः॥तिथिकरणाक्षीनिशाकरविलग्नपरि
कल्पनामयंमार्गः॥पाणिग्रहेपुफळंवदंतिपवनावसिष्ठभ्रु॥ग्रहगोचरमभवंजातकविहितंच
देवळःप्राह॥शाकुनकुलज्ञाःशकुनैर्निमित्तकुशलानिमित्तेत्यादि॥कर्मसमुद्भवंचान्ये
कुशलदैवज्ञास्त्रीस्वभावमपरे॥इच्छंत्यन्येनयःकालविशेषाद्विशेषफलमाहुरिति॥एवंस्वप्ना
दिफलमार्गोनानाविधोऽस्ति॥अतोवरवध्वोःसामुद्रिकलक्षणाश्चस्वरादिकमप्यस्माभि
रत्रसूत्रइतिभावः॥तथाचाहुः॥जातकनिमित्तसमुद्भवशुभलक्षणलक्षितांकुलोद्भूतां॥वरय
सुतसोदर्याथ्यवीयसींकन्यकामिष्टामितिभ्रातृव्यवीयसीसूनोवयसाप्रमाणेनभ्रु॥॥एवंप्र
ळमार्गेछिन्नेषुसप्तसुतत्समाधानमाह॥प्राक्कर्मबीजंमलिनालनोर्वीसंस्कारवक्त्रमिवौष
धानं॥रोषायपोषायचनस्यतस्मात्सदासचारवतांनहानिः॥३॥उपजातिका॥एतत्त्रागेव
आरभ्यतेमायं॥पूर्वजन्मनियदुपार्जितंसदसत्कर्मतत्प्राक्कर्मेत्युच्यते॥तदैवदेवंयदेहिकंकर्मन
स्त्रयत्नपौरुषंचोच्यते॥यत्प्राक्कर्मतस्यरोषायक्षयायपोषायपुष्ट्यर्थंचअधुनाविधीयमानं

क्रीयमाणं कर्म भवतीत्यन्वयः ॥ किंचतत् ॥ बीजं सलिलानलोवा संस्कारवत् ॥ सलिलं जलमनलोऽग्नि
रुर्वा भ्रमिः ॥ आसांसंस्कारः तद्वत् ॥ यथासद्बीजंसङ्गिः सलिलादिसंस्कारैः संस्कृतंसदुप्तं ॥ नर्धतेच ॥
अन्यथाक्षीयते ॥ तद्वत्कर्मऐहिकेनसत्प्रयत्नेन नर्धतेऽन्यथाक्षीयतइति ॥ तस्मात्कारणात्सदाचार
वतांश्रुतिस्मृत्यादिषु यद्विहितं नित्यं सदाचारस्तद्वतांपुरुषाणांसदाकदाचिदपिनहानिःस्यात् ॥ अशु
भमपिकर्मफलं सत्प्रयत्नेननिवार्यं नइत्यादिकंप्रपंचितंप्राक् ॥ तस्मात्स्वप्ननिमित्तत्राकुनाद्दसामु
द्रिकलक्षणादयोपिप्रयत्नलक्षणाआवश्यंविलोकनीयाइतिसिद्धं ॥ एतदस्माभिः संप्रदर्शनंग्रथ
ममेवनिरूपितं ॥ अथकेचिन्मन्यंतेवफलंतीतिमन्यमानास्तन्मतंनिरस्यति ॥ फलेद्यदृष्टाकृतमेवत
त्किंतूत्पादुपायेषुपरःप्रयत्नः ॥ श्रुतिस्मृतिश्चपिनृणांनिषेधविध्यात्मकेकर्मणिकिंनिषण्णा ॥४॥
वैपरीत्यान्नकिं ॥ आगमंवदाकृतंकर्मयदिप्राक्तनंकर्मवफलेतंनतुपयत्नस्तदाकृषिरपि
ज्यादिषुपायेषुअगमप्रकारेषुपरःप्रयत्नःकिंकथमेषतेषुकृष्यादिषुप्रयत्नःकर्तव्यः ॥ यद्द
श्री
नश्यंभावितद्भवत्येवेतिकृत्वासर्वजनेषुनप्रवर्तितव्यं ॥ सर्वत्रप्रवर्तने ॥ अतःप्रत्यक्षविरुद्धंतदित्यर्थः ॥ ८३ ॥
नकेवलंप्रत्यक्षविरुद्धं ॥ किंच ॥ आगमविरुद्धमपीत्याह ॥ श्रुतिरिति ॥ नृणांविध्यात्मकेकर्मणिनिषे
धरूपेकर्मणिश्रुतिस्मृतिश्चकिंनिषण्णा ॥ कथंप्रवृत्ता ॥ आत्मानंसततंगोपायेत्यादिश्रुतिः ॥ नहृक्षमा

रोहेन्नकूपमवेक्षेतनबाहुभ्यांनदीतरेन्नसंन्यायमभ्यवहरेत्यादि ॥ आश्वलायनादिकल्पानां ॥ श्री
कामःपुष्टिकामोवाग्रहयज्ञंसमारुरुक्षेदित्यादिज्ञवल्क्यादिस्मृतीनांचिकित्साशास्त्रस्यचनैष्यर्थ्य
प्रसंगःस्यादित्यर्थः ॥ एतदपिसप्रपंचंग्रथममेवनिरूपितं ॥ अतोयदुक्तंतत्सम्यक् ॥ अथप्रकृतं ॥ तत्र
तावत्स्वस्यारिष्टमाह श्लोकसप्तकेन ॥ छायांविधोर्नक्रवसृक्षमालामालोकयेद्धोनचमानुचक्रं ॥
रवंडुपदंयस्यचकर्दमादौकफश्रुतोमज्जतिचांबुचुंबौ ॥ ५ ॥ उपजातिका ॥ अमुंवरंनृणीरनुद्दसु
नरेणसर्वत्रसंबंधः ॥ अमुकफः ॥ विधोश्छायांकलंकंनालोकयेत् ॥ नचध्रुवं ॥ नक्षत्रऋक्षमालांध्रु
वंदृढं ॥ नचभानुचक्रमालोकयेत् ॥ भानुसंज्ञानांरविराशीनांसप्तविंशतिसंख्याकंमंडलं ॥ यस्यचपदंकर्द
मादौरवंडुंभवेत् ॥ कर्दमःश्लिष्टप्रभृतिषुक्षिप्तपदस्यप्रतिरूपंरवंडुंभवतीत्यर्थः ॥ यस्यकफःश्लेष्मा उ
द्रेकेनिश्चूनश्चुतःनिष्ठूतःसन्नंबुचुंबीमज्जति ॥ अंबुचुंबतीसंबुचुंबीजलमाकृष्यचुंबतीत्यर्थः ॥ उरःपुरः
पुष्पतियस्यचाङ्गनमतितिस्रोंगुलंयश्चनत्रके ॥ स्नानतस्मूर्धन्यपिधूमवल्लीलीयतेरिक्तमुखःरवंगो
वा ॥ ६ ॥ यस्यचउरउच्छ्वासेउद्रेकंचंदनादिनाईकृत्रंसतऋजयस्माछरीरस्नानात्पुरःपूर्वंशुष्यति ॥
शुष्कंभवति ॥ यस्यचवक्त्रंमुखेकनिष्ठांगुष्ठौविहायमध्यमास्तिस्रोंगुलयःपरस्परकुक्षिसंलग्नाः
नभानिनसमाविशंति ॥ आपेर्वार्थौ ॥ यस्यवाउद्रेकेस्नानस्यमूर्धनिमस्तकेधूमवल्लीधूमश्रेणिरास्या

यस्यवामूर्ध्वनिष्फलथाग्रहिनासिकमुखःरिक्तचंचुःखगःपक्षीनिलीयतेनिर्विशति॥नाकर्णीकर्णःश्रृणुयाच्चघोषंनोनासुश्रुक्कोऽपिश्रृणोतिनधने॥निश्रीरकस्मात्सुनासांचसुश्रीःकृशःस्थूलीयानपियोऽप्यकस्मात्॥७॥यश्चांगुल्यादिनाग्राकर्णिकर्णःअदृतकर्णरिंधःसन्अंतर्नतिनंस्वाभाविकंघोषंनश्रृणुयात्॥नोवासुश्रुक्कोऽपिअतिशयितंश्रुक्कोऽपिश्रृणोतिनश्रिनधने॥अतिश्रुक्कःसन्नपितत्रिंनजानातीत्यर्थः॥यश्चसुश्रीरप्यकस्मान्निश्रीर्भवति॥अपिवार्थे॥निर्गतश्रीर्नोभाग्यस्यासौतथा॥यश्चकृशोऽकस्मात्स्थूलीयान्भवति॥यश्चस्थूलीयानप्यकस्मात्कृशोभवति॥अतिशयितस्थूलःस्थूलीयान्॥नु॥स्थूलदूरेतिस्थाद्देशः॥अतीवतुच्छंबहुनाग्रहेतोरतीतसाम्यःसदसत्प्रवृत्तौ॥अप्यंगुलिक्रांतविलोचनांतोनमेचकंचंचुकमीक्षयतेयः॥८॥अग्राहेतोःज्वरादिहेतुंविनाअतीवअतिशयितुंतुच्छमल्पंअतिभक्षयति॥यश्चअसकादिसाध्यादिहेतुंविनाअतीवबहुपरिक्षिपति॥यश्चसदसत्प्रवृत्तोविषयेअतीतसाम्यः॥सच्चअसच्चसदसतीतत्रप्रवृत्तिःतस्यांअतीतंसकंसाम्यंस्वाभाविकंयेनसतथा॥यःस्वाभावेनसत्प्रवृत्तिःसन्सचेदसत्प्रवृत्तिःयश्चासत्प्रवृत्तिःसन्सत्प्रवृत्तिरित्यर्थः॥अपिवार्थे॥योवाअंगुलिक्रांतविलोचनांतःसन्चंचुकंमेचकंनेक्षते॥अंगुलीभिः

क्रांतौआक्रमितौवाकूलोचनांतौनेत्रप्रांतौयेनसतथा॥मेचकवर्णोमयूरपत्रकंरवद्योतानुरवद्योतमानंस्वानुभवसिद्धं॥मध्येललाटंमणिबंधधारीनाल्पिकांपश्यतियःकलावी॥अहेतुकंयःभ्रूबंधिगात्रंःसर्वत्रेमींतिनमूर्धजाश्च॥९॥मध्येललाटस्यतिलस्तंमध्येललाटं॥परिमध्येषष्ठ्यावेसमर्थीभावः॥मणिबंधंधारयतीतिमणिबंध्यधारी॥योललाटमध्येमणिबंधंधृत्वाअल्पिकांकृष्णांकलांनपश्यति॥तलहृस्वाधस्थसंधिर्मणिबंधः॥तद्धारुस्नभागःकलावी॥स्त्रीणांकरभूषणास्थानं॥यश्चअहेतुकंअकारणंभ्रूबंधिगात्रः॥भ्रूबस्यगंधबंधेइवगंधोयेषांतानिभ्रूबंधीनितानिगात्राणियस्यासौतथा॥योनासीमंतिनमूर्धजः॥सीमंताःसंजातायेषांतेसीमंतिताःतेमूर्धजाःकेशायस्यासौतथा॥सीमंतःस्त्रीणांललाटोर्ध्वकेशविन्यासःअसिद्धः॥अपिक्षरद्रोमनखःशरीरात्सद्यःस्रवद्भामविलोचनोवा॥निरीक्षतेसत्तमसानुषंगाविस्रस्तनासानयनस्रुतिर्वा॥१०॥अपिवार्थे॥योवाशरीरात्क्षरद्रोमनखःक्षरंतिगलंतिरोमाणिनखानिचयस्यासौतथा॥योवाअमानुषंमानुषाद्भंसत्रंसत्रोणिंपित्राचादिकंनिरीक्षते॥योवानिस्रस्तनासानयनस्रुतिः॥नासानासिकानयनेनेत्रेअक्षिणीकर्णौ॥विस्रस्ताःशिथिलीभूतानासानयनस्रुतयोयस्यासौतथा॥आक्षिप्यमाणोदृष्टिर्

क्षिप्यास्यां जागर्त्तियानेऽधिकृतः स्वरादौ॥ नोदृष्टदृष्टांतमसुकुमार्यनार्याः प्रदानायवरंवृणी
रन्॥१२॥ इंद्रवज्रा॥ योवा स्वप्नमध्येस्वरादौगदीयानेऽधिकृतः स आरूढोदक्षिणस्यांदि
शि आक्षिप्यमाणःप्रेर्यमाणः सन्जागर्त्तिप्रबुध्यते॥असुकुमार्यआर्याज्ञातारः कुमार्यःप्रदाना
यनवृणीरन्॥ तत्रकारणमाह॥ नोदृष्टेति॥ नदृष्टः अतिसमीपःदृष्टांतः अलंयोयस्यासो
तथा॥अतिशयेनअंतिकः नदृष्टः॥अंतिकआछ्योनदसार्थेतिनदादेशः॥दृष्टांतः प्रत्य
योस्ययइत्यमरः॥आसन्नमृदुमसुकुमारंनवंस्युरित्यर्थः॥अथदर्शनविधौकुमारीवरोऽपि॥
अथछायालक्षणेनारीरिष्टमाह॥छायांनिरीक्ष्यक्षणमंतरिक्षंपश्येत्सनयोनिश्चलनेत्रपातः॥
शुभ्राभ्रसच्छायमिहस्वशरीरं=कायंपश्येत्सनयोद्वितीयविकारः॥१३॥ इंद्रवज्रा॥निश्चलः
स्थिरःनेत्रयोःपातोयस्यासोतथा॥यःनिश्चलदृष्टिःसन्क्षणंस्वस्मछायांनिरीक्ष्यततःक्षण
मंतरिक्षंपश्येत्तथास्वकायंस्वदेहंशुभ्राभ्रसच्छायंनपश्येत्॥सनयेन्नाशंप्राप्नोति॥
शुभ्राभ्राणिशुभ्रमेघाःतैःसमानाछायस्यासोतथा॥समानसादेशः॥इहाभिन्नस्वका
यविकृतौदृष्टायांससोविकारःस्यात्॥यस्यांगस्यविकारोदृष्टस्तदंगस्यतथाविकारःस्यादि
त्यर्थः॥अथश्लोकत्रयेणपुरुषलक्षणमाह॥प्रदक्षिणावर्त्तशरीररोमादृढस्नायुःफेनिलश्च

पातः॥नासत्यपालिर्मनसागभीरोचिरोन्नतारंभरुचिर्यशस्वी॥नृपजातिका॥प्रदक्षिणा
सव्यमावर्त्तोपरिभ्रमोयेषांतानिप्रदक्षिणावर्त्तानितानिशरीररोमाणियस्यासोतथा॥दृढ
स्नायुरनद्धस्नायुः॥छायस्यासोतथा॥फेनाअस्तियस्मिन्नसोफेनिलः॥फेनादिलचेतिइलच्॥
फेनिलःमृत्रंपातोयस्यासोतथा॥नत्रसत्पःलेषुभेनिपालिर्यस्यासोतथा॥नासिकाट्टिलोपश्च
नलोपः॥फालिर्गुल्फोत्कोरधःप्रदेशः॥तत्कुंथीचुटिकेगुल्फोपुमान्पालिरधस्तयोःस्थि
तिधानात्॥मनसागभीरोगंभीरः॥प्रकृत्यादिभ्यश्चेतितृतीया॥निम्नंगंभीरंगंभीरमित्यर्थः॥
थिरानिःसंधुरोउन्नतानवर्धमानाआरंभेषुकार्येषुरुचिःप्रीतिर्यस्यासोतथा॥प्रशस्तंय
शोऽस्यास्यासोयशस्वी॥प्रशंसायांमत्वर्थेनिः॥स्निग्धेक्षणस्तुरुःखदंतकेशोभुवासुवासाः
परिवीतश्चेष्टः॥नस्त्रीमुखोनिःप्रभृतीनमूर्त्तिर्निगतिकृत्स्नेक्षणतारकोवा॥१४॥आर्यावि
धौ॥ईक्षणेनेत्रेस्निग्धाःसस्नेहाःईक्षणोवत्सकुचनरश्चदंताश्चरुशाश्रमस्यासोतथा॥ओ
ष्ठसवर्णः॥स्त्रियामुखमिवमुखंयस्यासोस्त्रीमुखः॥नितरांप्रभायस्याःसानिप्रभाशो
भासूर्त्तिर्यस्यासोतथा॥अतिकृत्स्नेक्षणतारकाःस्त्रियाःसानेनपश्यतीतिईक्षणयोर्नेत्रयोस्तार
केईक्षणतारकेअतिकृत्स्नेईक्षणतारकेयस्यासोतथा॥श्रोचिस्चारीशुचिरिंगितज्ञोनिशा

BHARAT DAU

ह्रस्वानूनबाहुवक्षाः ॥सर्वोऽपिसत्वाकृतिमान्कुलीनःकन्याप्रदानायनरोनरोगी ॥१५॥ इ
पजातिका ॥उचितंयोग्यंतत्स्वभावःऔचित्यंतच्चरतिआचरतीतितथाशुचिरनिंदिताचरः॥
इंगितंपुरस्यचेष्टितंतज्जानातीतितथा ॥विशालविस्तीर्णेहस्तौचआननंचबाहूचवक्षश्च
यस्यासौतथा ॥सुरवलक्षणान्याह ॥सर्वोऽपीति ॥सर्वोऽपिपुरुषैःसर्वलक्षणैःसंपन्नोऽपि
रःसत्वाकृतिमान्कुलीनःनरोगीस्यात् ॥सत्त्वस्यआकृतिर्यस्यासौतथा ॥सात्विकयाकृतिमि
सर्थः ॥कुलीनोविख्यातसत्कुलप्रसूतः ॥नरोगीअव्याधितः ॥किमर्थंकन्याप्रदानाय॥
एवंलक्षणासुस्त्रीवधूलक्षणान्याह ॥[illegible]रेखामोन्नतास्थीपृथुकरचरणाहृद्यैरुक्षा
ग्रकेशानिःस्नोरोमशांगीक्रूराकुटिलचलक्रूरसछद्मदृष्टिः ॥नामावनीविशालेस्व
तविकटनटद्भूललाटास्मृशंतीनोर्वीमिसागुल्फ्यामानियतबहुमुग्गृहिनीदृहिनीरुमू
॥१६॥ स्त्रग्धरा ॥श्मश्रुनिःस्त्रियामोश्मश्रुरूपामोतोऽन्नतोऽच्चोऽग्रोष्ठोयस्याःसातथा
कात्रिकोदरेतिडीप् ॥स्नुचेभनिःस्नोचं ॥निःस्नोनासाहीना ॥रोमाणिसंतियेषुतानिरोमश
×करौचचरणौचकरचरणंपृथुकरचरणंयस्याःसातथा ॥पृथुहस्तापृथुचरणाचेति ॥रूक्ष×
×एषस्निग्धानिअग्राणियेषांतेरूक्षाग्राःकेशायस्याःसातथा ॥अत्रडीग्रोविकल्पान्नडीप् ॥×

नि ॥रोमादेःस्वार्थइनिमत्वर्थइनिः ॥रोमशानिअंगानियस्याःसातथा ॥अंगगात्रेतिडीप् ॥क्रूरालघुःकुटिलावक्राचलतीअस्थिराक्रूराउग्रासछद्मासकपटा ॥उपधिसछद्मकैतवदंभमरः ॥ए
वंविधादृष्टिर्यस्याःसाक्रूराकुटिलचलक्रूरसछद्मदृष्टिः ॥नामाअग्रदक्षिणाआवर्तरोमा
वर्त्ताःयस्याःसातथा ॥विकटेविसदृशौनटतेःनसनःतेविकटनटीतेषुबोयस्मिन्नाद्विकटनट
द्भू ॥विशालेविस्तीर्णेउन्नतमुच्चैर्विकटनटद्भूललाटंयस्याःसातथा ॥बहूच्चसान्नडीप् ॥विशाले
औतललाटाविकटनटद्भूअत्रेसर्थः ॥अंसाभुजीष्यांकनिष्ठिकोपकनिष्ठिकाभ्यांनवपृथूमीन
स्मृशंतीति ॥अर्थाच्चरणस्य ॥चरणागतकनिष्ठिकोपकनिष्ठिकेक्ष्मांनस्मृशतइत्यर्थः ॥अनि
यतमसंरब्धंबहुभूरिभुनक्तीतिअनियतबहुभुक् ॥एवंविधागृहिनीगृहणीदृहिनीरुमू
स्यात् ॥दृहोऽस्तियस्याःसादृहिनी ॥स्त्रीरूरुडाचोपतापयतिमरः ॥सास्त्रीमूर्त्तिमान्रोगए
वेसर्थः ॥यास्फिग्ललाटोदरलैर्विनीसास्यात्कांतकांतानुजातातहंत्री ॥निंतंविनाल्पनि
तंबणुत्थादुधासतिंदीर्घगलाकुलघ्री ॥७॥उपजातिका ॥यास्फिग्ललाटोदरलैर्विनीसाऋ
मेणकांतकांतानुजातातहंत्रीस्यात् ॥स्त्रियांस्फिजौकुटिप्रोक्तावितिमरः ॥स्फिजौचललाटंच
उदरंचतैर्लवनेसातथा ॥दीर्घास्फिग्दीर्घललाटादीर्घोदरीसर्थः ॥कांतअकांतानुजातोच

ततथा॥ कांतोभर्ता॥ कांता कुजोपर्तृकनीयान्॥ कांततातःश्वशुरः तेन क्रांत्रमेणानुजनीति॥ या स्वल्पनितंबकुक्षासापतिंहंति॥ विरोधयति॥ पश्चान्नितंबः स्त्रीकुक्षिस्मरः॥ गुह्यं योनिः स्वल्पनितंबा स्वल्पगुह्येति॥ यादीर्घगळासाकुळघ्नीभर्तृकुळनाशनी॥ निस्वाभिः कुस्वाधम नोपुरंध्रीश्रयेणतत्रापिपृथुः प्रचंडा॥ कपोळकूपाहसितेऽप्यदृश्याकूर्मोदरीदुःखदरीदुरासा॥ १८॥ उपजातिका॥ यास्त्रीधमन्नोशिरयांत्रातिकृस्वाश्रातिकृशाभोपुरंध्रीनिःस्वानिर्धनाभ वति॥ यस्याश्रातिकृशाशिराइत्यर्थः॥ नाडीतुधमनिःशिरेस्मरः॥ दारास्यानुकुटुंबिनीषु रंध्रीस्मरः॥ तत्रतस्यांधमनौयाश्रातिपृथुः साप्रचंडाश्रसुखाभ्यात्॥ यस्याः शिराश्रति स्थूलाइत्यर्थः॥ याहसितेहांस्येसतिकपोळकूपाकपोळयोर्गंडयोः कूपोगर्तोयस्याः सात था॥ साश्रीळादुरासाभवति॥ याकूर्मोदरीकूर्मसदृग्जठरासाढुःखदरीदुरासाभव ति॥ दुःखस्यदरीवदरीदुःखदरीदुःखगृहा॥ दुरासादुष्टस्यभाना॥ उभाभ्यांमध्यतर स्यामितिपू॥ एवंपरंधोः सर्वेश्शरीरलक्षणमुक्त्वाविशिष्टंहस्तचरणगतरेखालक्षणमाहस्त्री॥ रेखाभिरंगुष्ठतलेगतानांपुंस्त्रीप्रजन्मेविपुलाल्पकाभिः॥ अछिन्नाभिन्नाभिरखंड कसप्तकेन॥ रेखाभिरंगुष्ठतलेगतानांपुंस्त्रीप्रजन्मेविपुलाल्पकाभिः॥ अछिन्नाभिन्नाभिरखंड मायुः खंडंतत्रायाभिरमूभिरस्याः॥ इंद्रवज्रा॥ अंगुष्ठतले हस्तांगुष्ठमूलाधःस्थितारेखाभिः

श्री ॥८७॥

स्त्रीजा

सा०

विपुलाल्पि॥ काभिःक्रमेणपुंस्त्रीप्रसूतिर्वाच्या॥ यावंत्योविपुलरेखास्तावंतःपुत्रायावंत्यःकृशास्तावंतः॥ कन्याइत्यर्थः॥ अमूभिरेखाभिःअछिन्नाभिन्नाभिःअछिन्नाभिःअभिन्नाभिश्चअस्याःपुंस्त्रीप्रस तेरायुरायुष्यंअखंडंपरिपूर्णंवाच्यं॥ तदन्याभिःसाधुपरिशातिताभिःछिन्नाभिन्नाभिःखंडमल्पमायु र्वाच्यंतासुरेखासुयायारेखाअछिन्नाभिन्नातदाप्तंपूर्णायुः॥ याछिन्नाभिन्नातदल्पायुरित्यर्थः॥ एकातिर्यक्कनर्जनीमांतिरेखातर्जन्यंगुष्ठांतराळेतदन्या॥ तेवैस्यातामायुरैश्वर्यरेखेतेस्तो दर्यसुंदरत्वेतयोःस्यात्॥ २॥ शालिनि॥ एकारेखातर्जनीप्रदेशिनीप्रतिनीर्गयातितदन्यारेखा तर्जन्यंगुष्ठयोरंतरालेस्थिताते दैक्रमेणआयुरैश्वर्यरेखेस्यातांप्रथमआयुष्यरेखाद्वितियाऐ श्वरेखेत्यर्थः॥ तयोरेखयोःसौंदर्यसतिअरक्तगंभीरेतिवक्ष्यमाणसौंदर्यसतितयोःआय रैश्वर्यरेखयोःसुंदरत्वंचारक्तत्वंस्यात्॥ ॥ऐश्वर्यरेखासिरवरेणमूलाद्यनक्तियासौपित्त वंशरेखा॥ नीरंध्रबंधाग्रहबंधनायबहूपसिद्धराविवर्धनाय॥ २॥ उपजातिका॥ ॥यारे खामुलाल्पिमुलान्निर्गतासतैश्वर्यरेखायाःशिखरंअग्रंतेनसार्धंनक्तियोगंप्राप्नोति सापित्तवंशरेखाभवतितान्नैशःपित्तवंशोज्ञेयइत्यर्थः॥ रेखानीरंध्रबंधानांछिद्रबंधरे हितानिग्रहबंधनायभवंतिग्रहंगृहीणितस्यावेधनमतिप्रीतिःस्यात्॥ रेखाबहूपसि॥

अतिशयेन बहुलं बहीयसी ॥ वंशविवर्धनाय भवति ॥ त्रियस्थिते इत्यादिना बहुलस्य बहोर्देशः ॥ ॥ कनिष्ठिकाजीवितरेखयोर्मध्ये मिथः कानकञ्चरेखा ॥ कनिष्ठिका ॥ अपसरिया करभेपरस्मिन्भवति सामातुरवर्गरेखाः ॥ २ ॥ उपजातिका ॥ जीवितरेखाअयुष्यरेखा ॥ कनिष्ठिकाजिवितरेखयोर्मध्येकरभवेशास्थितामिथः परस्परंकानकञ्चरेखाःस्युःपुरुषहस्तेतावेत्यस्यभार्यास्त्रीहस्तेतावनेतस्याः कानाइत्यर्थः ॥ मणिबंधकनिष्ठकरस्यकरभोवहिरिसपरः ॥ परेउर्वस्थितेअस्मिनकरभेस्थितासामातुर्वर्गस्यरेखाःअपसरियाइत्येयाःसंमातुरपत्यादिनासामातुरःसोदराःमातुरसंरक्षासंभवपूर्वायाइत्यण् ॥ उच ॥ यथागुष्टतलेपुंश्चाकन्याश्चलक्षितास्तासामायुश्चेतदस्मिन्जीवितरेखायाअधस्थितेकरभेज्ञातरोभगिन्यश्चेतेषामायुश्च ॥ शिव ॥ लक्षितमियमितीभावः ॥ ॥ अनामिकामूलविभूषणयापुण्यस्यरेखानदवासिहेतुः ॥ निःसीमसीमंतिनपंचशारेखाकस्योर्ध्वरेखानकरोतिराज्यं ॥ २ ॥ उपजातिका ॥ अनामिकायामूलेनस्थाविभूषणमिवविभूषणायारेखा ॥ नियतनपुंसकत्वास्त्रीविशेषेणेत्वेपिनस्त्रीवत्व ॥ अनामिकामूलेऊर्ध्वस्थितेत्यर्थः ॥ सारेखापुण्यस्यरेखाकथंभुतातेदत्वासिहेतुः ॥ तस्यपुण्यस्यअवासिःतस्याहेतुः नियतपुंस्कात्वात्स्त्रीविशेषणेपिपुंस्त्वे ॥ तस्यांसत्यांपुण्यप्राप्तिरस्तीत्यर्थः निर्गतासिमायस्यासौनिःसीमः संपूर्णःसीमतोजातोयस्मिन्नितिसीमंतितःपंचस्यांकरेखायस्यासौपंचशारेखःपाणिर्निःसीमःसीमंतितःपंचशारेखायायासानथा ॥ साऊर्ध्वरेखाकस्यराज्यंनकरोतिअपितुसर्वस्यापिराज्यंकरोतित्यर्थइत्यादिनासंवासः ॥ पंचशारेखाशयःपाणिरिसमरःयथोर्ध्वरेखापाद्धिताकृतमिवपाणिनलंभवतिसावश्यंराज्यंचदेत्यर्थः ॥ इत्यादिनासर्वासामपिशुभाभांरेखाणांसाधारण्येनअतिशयितत्वमाहा ॥ ॥ अरुक्षागंभीरमनोहराभिरेखाखिरंतर्मृदुपिंगलाभिः ॥ नचातिबद्धाखिरवायवामेषुपुंस्त्रीफलयोःस्फुटत्वं ॥ २३ ॥ विरितास्वानकी ॥ ॥ अरुक्षाःस्निग्धाःगंभिरानिम्नामनोहरासुंदराःअंतःअभ्यंतरेमधुवसिंगलाःनचअतिनचअतिवध्यःअनतिसंकिर्णाःयतादृशीभिरुक्तारेखाभिःपुंस्त्रीफलयोःस्फुटत्वंशुभफलादिक्यंस्यात् ॥ केषु ॥ अवामवामेषुअंगेषुपुरुषस्यदक्षिणहस्तचरणादिषुस्त्रियांवामेषुइत्यर्थः ॥ ॥ अथकरचरणेवाराज्यचिह्नान्याह ॥ ॥ सरोज्यूपुरश्रीदक्षध्वजगजमितिस्तंभकुलशस्त्रजादर्शचांकुराकुलिशभृंगारगिरिभिः ॥ रथाश्वश्रीसव्यजनयवयूपनष्टतिभिसज्जनसज्जनवेदिय

तिपदपाणिप्रणयिभिः॥२५॥शिरवरिणि॥ ॥सरोजंकमलश्रीवृक्षोबिल्ववृक्षःध्वजःकेतुर्गजोहस्ति॥तिमिर्मत्स्यःसंभवत्यौप्रसिद्धौस्वकुमाल्ये॥अदर्शोमुकुरः॥छत्रमातपत्रं॥अंकुशःप्रसिद्धः॥कुलिशोवज्रं॥२६॥गोरःकरकःगिरिःपर्वतःरथःप्रसिद्धःअश्वतुरंगःश्रीवत्सोविष्णुवक्षसिरोमावदक्षिणावर्तःतदुपचारादक्षिणावर्तमात्रंगृह्यते॥व्यंजनंतालंयवोधान्यविशेषः॥सुषोग्रहस्तोभः॥प्रकृतिभिरित्यादिभिश्चिह्नैःपदपाणिप्रणयिभिःचरणगतैःपाणिगतैर्वानराःपुरुषाःनार्यःस्त्रियःराज्यंदधति॥धारयंति॥एकिलक्षणेऽसौज्यप्राप्तिरित्यर्थः॥अथमुख्यलक्षणान्याह॥अर्चितंवचनमुन्नतमनोनिर्विशेषसुखदंवपुर्दृशां॥अस्तिचेदथपराङ्मुखीमतिर्लक्ष्मणेःकिमपरैर्न्योषितां॥२७॥रथोद्धतं॥ यदिवचनंभाषणंअर्चितंपुजितंस्यात्॥मनोहरमित्यर्थः॥मनःमानसंउन्नतंपशुलोनात्यविषयेमनःप्रवृत्तिरित्यर्थः॥वपुःशरीरंदृशोनेत्राणांनिर्विशेषसुखदंनिर्विशेषंअधिकंसुखंतत्प्रदंतीत्यर्थः॥मतिर्बुद्धिःअथपराङ्मुखीपातकात्परावृत्ता॥तदान्योषितांपुरुषाणांयोषितांवाथरैर्लक्षणैःकिं॥एषुचतुर्षुलक्षणेषुसत्सुअन्येषांशुभलक्षणानांकिमपिनप्रयोजनमित्यभागाद्यनिसामोद्दिकलक्षणानि॥ ॥अथनिमित्तानि॥तत्रवर

णकालेपक्षिचेष्टितमाह॥वरस्यकन्यावरणेवरण्योर्दुर्गावयोदक्षिणचेष्टितश्च॥अदक्षिणचेष्टितमिष्टमाहुस्त्रियोःकुमारीहरणायाद्यचेत्॥२८॥उपजातिः॥वरस्यकन्यावरणसमयेयदावरःकन्यावरितुमिच्छतितस्मिन्काले यःकश्चनपुंलिंगःपक्षीदक्षिणचेष्टितःदक्षिणोगोकूजनकंपनादिभिश्चेष्टितो भवति सवरेण्यःअनिशुभंःस्यात्॥काद्रवदुर्गाद्रवदुर्गाकुलचीटिका॥स्त्रीलिंगपक्षिषुमध्येदुर्गापिदक्षिणचेष्टितासुभेसत्यर्थः॥आर्थादनयोर्यमचेष्टितमशुभमिति॥कुमारीवरंचेद्दूणयात्तस्मिन्काले तयोः पुंलिंगपक्षिदुर्गाअदक्षिणंवामागचेष्टितंशुभमाहुः॥अथशुनश्चेष्टितमाह॥शुनोगतिर्दक्षिणेच्छुकुमारीयत्रकांक्षिणी॥अदक्षिणायत्रतत्रवरेच्छानानुवर्षति॥अनुष्टुप्॥यत्रकुमारिकाक्षिणीवरंवरीतुमिच्छतितत्रशुनःकुक्कुरस्यदक्षिणास्वकीयदक्षिणेभागेगतिरिष्टाशुभा॥यत्रवरःतांकुमारीवुवूर्षतिवरितुमिच्छतितत्रशुनोगतिरदक्षिणास्वस्यवामभागेचेतदाशुभा॥आरोप्याक्षितपूरितेगणपतिंप्रस्थादिपात्रैरमैःसमर्ज्यन्यवचेष्टितेषुवनयःस्त्रियःसकन्यानिशिनिर्यातरजकादिवेश्म

सुकरेऽकस्मात्मभ्यर्चितंयांवाचंशृणुयुस्तदर्थसद्दशीसिद्धिंकिंस्वोपशृण्वंतो॥२०॥सौदूत्वविक्रीडतांअक्षतैस्तंदुलैःपरिपूरितेनपात्रस्थादिपात्रेघटस्थकुडवादिनामानपात्रेसमार्जन्याभवबेष्टितेअक्षादितेगणेनाक्षतिमामारोप्यपक्षिप्यसकन्याःएकयाकुमार्यासहितास्त्रीयुवतयःसुवासिन्यःनिधिरात्रौरजकादिनांवअनरेजकमधकारादीनांवेश्मसुहृद्गृहसमीपेशनैर्निर्यांतु॥किंकृत्वाएवंविधंगंधपुष्पादिभिरर्चितंपूजितंकरेऽक्षतंकलातस्मिनगृहेस्थिताःनामनुज्ञानोयांवाचंयदूचनंशृण्युरकर्णयेयुस्तस्यार्थेअभिप्रायंतेनसद्दशीसिद्धिःचिंतितकार्यस्यसिद्धिर्भवेया॥किंवेतिनिश्चये॥आत्राधिवासनमेत्रादिकंविधानमाह्युक्तंज्ञेयं॥इत्यादिलक्षयेःपरिक्षितांकन्यांवरोवरयेत्कन्यावैपरमित्युक्तं॥तत्रकन्यावरणनक्षत्राण्याहकुलधर्मानितिक्रमवर्णयंश्चाह॥श्रुतित्रिपूर्वाचसुवह्निमित्रविश्वानिलर्क्षेवरणंकुमार्याः॥तत्रावमन्येतनचेत्तयापितुराचरेयुःस्वकुलोक्रमार्यां॥३०॥उपजातिः॥श्रुतिःश्रवणः त्रिपूर्वाःपूर्वात्रयंवसवोधनिष्ठावह्निःकृतिकामित्रंअनुराधाविश्वेउत्तराषाढाअनिलःस्वातीएषुनक्षत्रेषुकुमार्यावरणंस्यात्॥अथकुलधर्मः॥यत्रयाआदृतमाःस्वकुलेकेस्वकुलपरंपरागतानाचरेयुःतत्रेनयापिनावमन्येतनस्यावज्ञामनसापिनकार्याकिंपुनः॥साक्षात्॥अतस्तेकुलधर्माअवश्यं

प्रथ
॥२०॥

कर्तव्याइत्यर्थः॥अत्रापिआगमविरुद्धानकार्याः॥देशाचाराःकुलाचारायेतुविधयोविरोधिनइतिस्मरणात्॥अथवेदिकांनिर्माणंतत्रनिकाळंचाह॥वेदिकानिश्चयेयथातथास्यादियंप्रविशतश्चदक्षिणे॥स्युर्जानाश्रयवोह्निवर्णिकाःषलबत्रिदिवसेषुभाग्नतः॥२१॥स्थाधनानि॥वेदिकांतथाश्चयन्॥यथाइयंवेदिकागृहंप्रविशतःपुरुषस्यदक्षिणेभागेभवति॥लक्षणंभूषणादिकंनारदादिभिरुक्तंज्ञेयं॥इत्यादीनांविवाहकृत्यानामारंभकाळमाह॥स्फुरितिः॥जनाश्रयामंडपः॥मंडपोऽस्त्रीजनाश्रयइत्यमरः॥यवोग्निर्यवाषः॥अंकुरार्पणमित्यर्थः॥तत्संस्कारःशोभनकर्मस्मृत्यादिपूक्तः॥वर्णिकालोकेप्रसिद्धाः॥अथकपिनीषाः॥यद्वावर्णिकारंगवल्यादयः॥एतदुपलक्षणंनदंडनवारकादिग्रहणं॥एतानिअग्रतःपूर्वंनअहतानारभ्यषएवत्रिपुरुषंततोयेनवमकुलस्युः॥पश्चाद्विनदुद्वासनादिकंचज्ञेयं॥केचिन्नवमादिनंशुभमाहुः॥देशाचारोनवस्थः॥अथेंद्राणीपूजादिकमाह॥कन्यकोक्तविधिनसुलोमजाभूजनंसमुचितिःसमाचरेत्॥ध्रुवंतिचाशुभमविघ्नमानामानयज्ञकर्मणांतयेः॥२२॥युवतिभिःसुवासिनीभिःसहितासमुचितिःकन्याउक्तविधिनाशुभंगमथेंद्रपत्नीघटकारकंमृदासुलक्षणावयवामिश्रादिशोक्तविधिनाभूलोमजाइंद्राणीतस्याःपूजनंसमाचरेत्॥अथमातृकादिपूजा॥ध्रुवंतिः॥मातरोहिविधादेवीमानुष्यश्चेति॥तत्रदेवीगौरीपद्मे

सादृश्यो ब्राह्मीमाहेश्वरीसादृश्यश्च ॥ मानुषीमातृमातादृश्यश्चानुविंशतिर्मातृकाः ॥ तासांयज्ञैः पूजादिकं कुलकर्मणीतयः कुलीनाचारवशतोयाः ज्ञातयः कुलदेवताराधनादयः ॥ ताअविघ्नमानताः ॥ तनुविघ्नाः ॥ निर्विघ्ननिष्पादिताः ॥ अश्रुषंघ्रंतिनाशयंतीति ॥ चैः समुच्चये ॥ कुलोमजापूजनंचअश्रुषेहेनी सर्थः ॥ अतः शचीमातृकादिकैः पूजादिकमवश्यंकर्तव्यमितिभावः ॥ ॥ इतिश्रीसकलागमोचार्यवर्यश्रीकेशवसंतसरासूनुगणेशविरचितायांविवाहवृंदावनटीकायांविवाहदीपिकायांमिश्राध्यायः ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अथवधूवरप्रश्नाध्यायआरभ्यते ॥ तत्रादौवधूप्रश्नमाह ॥ कर्मायस्तनुसहजस्मरोमृगांकः स्त्रीपुंससंगमयिता यदिजीवदृष्टः ॥ स्वर्क्षाणिशुक्ररविदृष्टयुतानिकस्मात्लब्ध्वेवधूरहरहःकृपणंनरंतां कीवा ॥ १ ॥ वसंततिलकाः ॥ अस्माकमस्याःकन्यायालाभोभविष्यतिनवेति ॥ प्रश्नकालेयल्लग्नंतस्मात्लग्नाद्यदिकर्मायस्तनुसहजस्मरगः दृश्यभेकादृश्यपंचमतनीयसप्तमगोमृगांकश्चंद्रोजीवेनगुरुणादृष्टस्तदास्त्रीपुंससंगमयितास्यात् ॥ स्त्रीपुंसेतिचनुरादिस्तासाधुः ॥ तयोःसंगमंसमागमंकरोतीतिस्त्रीपुंससंगमयतीति ॥ कन्यालाभंकरोतीत्यर्थः ॥ अयंयोगःकन्यापावरलाभप्रश्नेपि ॥ अविरोधात् ॥ योगांतरमाह ॥ स्वर्क्षाणीति ॥ शुक्रात्त्रिभ्योदृष्टानियुतानिवास्वर्क्षाणिस्वराशयश्चंद्रशुक्रराशयः ॥ रविदृष्टयुताः कन्यालब्ध्येकन्यालाभायभवंति ॥ योगांतरमाह ॥ नधूगृहेति ॥ नधूसंज्ञाःसमराशयोदृष्टकर्कादृश्यस्तेषांगृहाणिदृक्काणावाटंकोनसंज्ञकावालग्नगताः शुक्रराशिदृष्टयुताः कन्यालब्ध्यैभवंति ॥ योगांतरमाह ॥ युग्मर्क्षगोराशिसितोहिपद्मांगनांत्रिस्थानांतरान्नपिशुनोतनुमीक्ष्यमाणो ॥ नारीनसंज्ञमुदितंस्वचरेराःपरेपिस्त्रीणर्क्षगाः विलसदुज्वलनीर्यभाजः ॥ २ ॥ युग्मर्क्षगोसमराशिस्थोराशिसितोहिपद्मांगनांत्रिस्थितोहिपद्मात्सावंगनांत्रयश्चसंज्ञकांशएवतत्रस्थितोतनुलग्नेईक्षमाणोपश्यंतोनरान्नोतदाप्तिंपिशुनोस्तः ॥ तस्याःकन्यायाआप्तिंतस्याःपिशुनोसूचको ॥ कन्यालाभसूचकाविसर्थः ॥ अत्रबाहुनाविनियोगःकार्यविरोधोस्ति ॥ योगांतरमाह ॥ नारीति ॥ उदितंनारीनसंज्ञंस्त्रीनसंज्ञंवृषकर्कीहिबुकोराशिसितावीक्ष्यमाणोतदाप्तिंपिशुनाविसनुवृत्तिः ॥ योगांतरमाह ॥ स्वचरइति ॥ परेपिशुक्रज्ञानेश्वरसनिहिकाअपिस्वचराःस्त्रीर्क्षगाःसमराशिस्थाःस्त्रीणाभिमानिस्त्रीणानि ॥ स्त्रीपुंसाभांनत्रस्वाभिवितनुत्र ॥ विमलसंतःस्निग्धाउज्वलाःप्रकाशमानाःनीर्यभाजःसबलाः ॥ उदितंनारीनसंज्ञंमीक्ष्यमाणाःकन्याप्राप्तिसूचकाइसनुवृत्तिः ॥ अथकन्यावरस्यलग्नेधिप्रश्नमाह ॥ एवंनरानरदृक्काणनसंज्ञादृग्भःपुंस्वचरेरपनमतिनिनंदिनीनो ॥ यल्लिंगिबालकपशुभ्रष्टनीतिंस्यात्स्वभ्रक्षएतदुनदृष्टेवधूवरस्य ॥ ३ ॥ एवमनेनस्वर्क्षाणिशुक्रराशिदृसादिनाधिनानरःपुरुषानितंविनीनो

स्त्रीपाशुपत्यमतिसभागछेदिति॥लक्ष्याभवंतीतियावत्॥कैः॥नरनवांशदृक्काणदृग्भिः॥पुंस्वनरैःनरानि
षमराशयोमेषमिथुनादयस्तेचनेदृक्काणानवांशाश्चनरदृक्काणानवांशइति॥नान्यत्रयेनीतितेनरदृक्का
णानवांशदृग्भिः तैःपुंस्वनरैः पुरुषग्रहैरविभौमगुरुभिः॥एतदुक्तंभवति॥स्त्रीग्रहोकिलग्नाश्रितो॥
यत्रराशिसुनावुक्तोतत्रपुंग्रहाआद्याः॥यत्रस्त्रीदृक्काणास्तत्रनरदृक्काणाः यत्रस्त्रीनवांशास्तत्रनरनवां
शाः यत्रस्त्रीराशिस्तत्रनरराशिरिति॥एवमनेनविधिनाउक्तयोगेस्वकालेपापवरोपलब्धिर्ज्ञेयेति॥
अथनिमित्तानि॥प्रश्नलक्षणानैप्रश्नकालेलिंगिनः कायालिकाः बालकाः धूलिक्षाः॥पक्षिणः छागदृ
क्तुरंगादयः॥अभूतिग्रहणाद्दिक्कुक्कोभनादीनांग्रहणं तेषांयदिंगितंचेष्टितंतद्धूवरस्यतथैवप्र
तिपत्तव्यं॥उद्दिश्यजयंनिश्चये॥निश्चयुनर्वस्तोनेक्षत्रद्वंद्वदृश्यत्रऽतरेतरयोगद्वंद्वकत्वज्ञापकात्सप्तमो
पिद्वंद्वोविभाषयाएकवत्स्यात्॥अतोवधूवरस्यैकत्वं॥अथवधूवरप्रश्नकालेशुभाशुभयोग
माह॥अभ्युदयादमृतरोचिषिचंद्रमसिषष्ठेसप्तमस्थेवासतिअयमेकश्चंद्रकृतोयोगः तत्रतस्मि
न्चंद्रमसिमूर्तौलग्नस्थेसति॥अथवाभयसमन्वितेयः॥भौमःकुटिकोशहितेऽधिकृतेस्त्रीभ्योद्वि
कः॥तस्मिन्भौमेमदनेसृष्टिसप्तमस्थेचसति॥चःसमुच्चये॥अयंचंद्रभौमकृतोद्वितीयोयोगः॥
तत्रस्तयोर्लग्नसप्तमयोरशुभसंगतयोः पापग्रहयुक्तयोःसतोः॥अयंपापयकृतोद्वितीयोयोगः॥यो

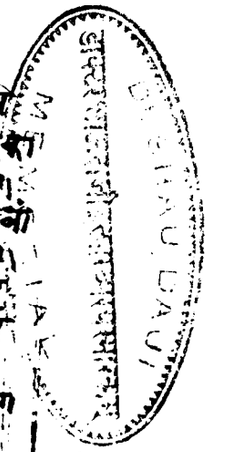

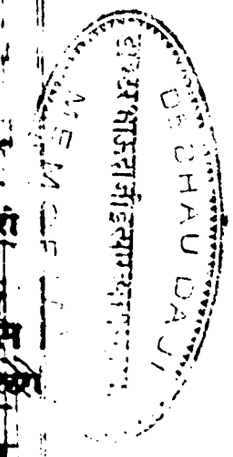

दशमयोगेऽकजातूवसुमहीसुनिसंमितेदेवरस्यभ्रातास्यात्॥अथमयोगेऽष्टमेवर्षेद्वितीयेऽब्दवर्षेत्रि
तीयसप्तमवर्षेइत्यर्थः॥जामित्रगोविधुसितोविधनाभसाध्वीसौरिःकुजोऽसुरमहेज्यविधीधनाग
ह्यौ॥धीधयिषंवपुषिसुप्रसवांप्रसूतोस्त्रीजातकोऽकमरिवेश्वलुचिंसमत्र॥५॥जामित्रगोसप्तम
विधुसितोचंद्रशुक्रोवधूंविधनांकुरुतः॥सौरिःज्ञानिःकुजोभौमःजामित्रगःप्रसाध्वींदुराचारां
करोति॥ज्ञोनकीयेतुशनिर्मृतअजांभौमोमारणयुक्तोमिति॥तथापिफलंदुष्टमेव॥महांश्चासौइ
ज्यश्चमहेज्यःअसुराणांमहेज्यःशुक्रबुधःप्रसिधःतोजामित्रगोधनाढ्यांकुरुतः॥वपुषिलग्न
स्थितोदीर्घयिषंकुरुतः॥प्रसूतोपंचमस्थितोसुप्रसवांशुभसंततिंकुर्यादित्यर्थः॥कुत्रचित्सुरमहेज्य
तिपाठः॥तदसत्॥यतआहज्ञोनकः॥यदिपृच्छकलग्नस्थोभृगुसोम्योजीवोवाकुरुतः॥पंचमस्थोवा
पुत्रान्जामित्रगोविपुलंधनमिति॥अस्मिन्वधूवरप्रश्नकालेस्त्रीजातकोऽकमरिवेशुभाशु
भाशुभंचिंत्यं॥एवंकालावरोपलब्धिमुक्त्वानल्पसंततिदर्शनकंउद्वाहविवाहकृत्सुशुभकाल्व
माह॥नक्षत्रतिथिवारफलानिपदेपदेविरचितानिपदेपदेतिनाचिरं॥सकलकर्मसुयानवधूक्रमा
न्महिविवाहमपरंशुभेदिने॥६॥इनविलंबितं॥दर्शनकंउद्वाहादिषुसकलकर्मसुभनक्षत्रतिथिवारफ
लानिनक्षत्रादिफलानिपरेऽन्यःपदेपदेविरचितानि॥पदेपदेइतिलोकेकाभिप्रायपोनौ॥अ

स्पृक्तेष्वपि पृथक्फलानि विद्योषाभावेऽप्युक्तानीत्यर्थः॥ तानि पृथक्फलानीति कारणादस्माभिर्नो
चिरेनोक्तानि। केचित्सरोक्षाभानेऽपि स्तनमात्रेलिटमिच्छंति॥ तथाचमुग्धबोधे॥ भवद्भूतभव्ये
षुक्यादयश्चयश्चिन्नइति॥ अतएवरसाद्यादिप्रयोगाः॥ हारायांवराहमिहिरोरुचिरांचकारेति॥
उदयनस्यापि॥ आतेनेकीरणावल्लीमुदयनइति॥ इतीतिकृत्यं॥ हियस्मात्कारणात्तदुपक्रम
स्तेषांसकलकर्मणांदहनकंडनादीनांयउपक्रमआरंभः सविवाहेविवाहनक्षत्रेएवशुभदो
नस्यात्॥ शुभेऽतीपातविष्कादिमहादोषरहिते॥ षएनब्भिर्दिवसैश्चतुर्थेतइतिनिषधाद्
ग्रहैश्च॥ तथाचश्रीपतिः॥ विवाहकृत्यंनिखिलंविवाहभवितोकथेन्नात्रबलंहिमद्युतेः॥ नवे
त्रिषष्ठोऽपिचनारकैःशुभइति॥ अथनिजकृतस्यास्यविवाहपटलस्यपूर्वेभ्योवैशिष्ट्यमाह॥
प्रायोविवाहपटलंतटलंबमानस्तंबोपमंनसहतेनयचालनानि॥ दृष्टावनेपरमतातपपीड्य
मानेदृष्टावनेनुसुरसैरतिहसन्मतिश्रीः॥ ७॥ वसंततिलका॥ प्रायोवाहुल्येनविवाहपटलंवि
वाहफलेसमूहः नयेनतद्धंचनचालनानिनसहते॥ हेतादिनाचालयितुंनशक्यते॥ आगमसि
द्धोदृष्टिभानः॥ अत्रविशेषणाहारणेदृष्टांतः॥ तटेति॥ तटेनदीनप्रलंबमानःअतिशिथिलमूलो
यस्तंबस्तृणस्तंबतेनोपमीयतेननथा॥ यथानटस्थेलंबमानस्तृणस्तंबोनचालनंसहतेचा

लितेसत्यःपतनमेवतद्विवाहपटलंमन्ये॥ सर्थः॥ अतइहमयोक्तविवाहदृष्टावनेनास्मिन्विवाहपट
लेसन्मतिश्रीःसतांविदुषांमतिःबुद्धिःतस्याःसंपत्तेश्रीःरमतांसुखेनक्रीडतां॥ अत्रहेतुः॥ कथं
भूते॥ परमतेति॥ परेषांमतानिनदृष्टातपउल्लंघनेनपीड्यमानास्तेदृष्टंतदूषणानिनिराणयंतीतिथा
अयंभावः॥ यथाकश्चनत्रातपेपीड्यमानोवनेगत्वासुखेनरमतेतद्वत्सरमतेःपीड्यमानोऽस्मि
न्दृष्टावनेसुखंरमतामिति॥ अथांतेश्रीत्रयोगः समाप्तेऽलंकारेयथात्रैवातेप॥ ॥छ॥ ॥
थो॥ ॥इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरालजगन्नाथविरचितायांविवाह
दृष्टावनटीकायांविवाहदीपिकायांनरवधूप्रश्नाध्यायः॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥
अथस्वेनंग्रंथनिपूर्वकंग्रंथालंकारमाह॥ अरडूरडूजमहर्षिनंदोविश्वावनंसेश्रुतितत्ववेदी॥
औदीच्यचारित्रपथप्रवक्तृजनार्दनोवाशिरचक्रवर्ती॥ ७॥ उपजातिः॥ भरद्वाजश्चासोमहा
र्षिश्चतस्यनंदोऽत्रभरद्वाजगोत्रेविश्वावनंसेऽत्रवतंसःकर्णपूरःविश्वस्मिन्नवतंसइवनतंसः
तस्मिन्विश्वनंद्यइत्यर्थः॥ जनार्दनोनामग्रंथकर्ता॥ कथंभूतः॥ श्रुतीति॥ श्रुतीनांवेदानांतत्त्वं
यथार्थंतद्वेत्तीतितथा॥ औदीच्याउदीच्यजातिजनाःतेषुमध्येदृष्टांतयानेकविधाःप्रसिद्धाःतेषांचारि
त्रंचारःसएवपंथामार्गःतंप्रवक्तुंशीलंयस्यतीतितथा॥ औदीच्याचारेमार्गप्रवक्तृकइत्यर्थः॥ अनेनस्वधर्मो

पासक इतिसूचितं ॥याज्ञिके षुचक्रवर्त्तिवचक्रवर्त्ति श्रेष्ठतमइत्यर्थः॥ ॥अस्तिक्रियादिसइतिहि
तीयः समनस्यसूनुः क्रियादिसइतिहितीयः॥त्रिस्कंधपारंगतरंगमल्लस्तदात्मजोराणगइतुर्यः॥
२॥तस्यजनार्दनस्याहितीयः सूनुः क्रियादिसइसक्तिसः॥आसीत्॥इति असूर्यनामसाह॥कइव॥
क्रियादीपाख्याद्दिसइव॥तस्याक्रियादिसस्यआत्मजउर्वीयराणगइत्यासीत्॥उर्वीयनइस्कउर्वीय
कथनीयनस्मिन्नर्थेनियावत्॥राणगनामेसर्थः॥कथंभूतः॥त्रिस्कंधेति॥त्रिस्कंधाःहोरागणि
तसंहितास्तेषांपारंगता अत्रशेषज्ञानात्तेषारंगेयुद्धेमल्लइवमल्लः मल्लोबाहुयुद्धकु
शलः॥त्रिस्कंधज्योतिःशास्त्रविदांपराभवहृदित्यर्थः॥श्रीकेशवःसुकविरध्ययनाध्वनीन
मूहात्रतापथितुमर्थपथःप्रवाहेः॥देवज्ञराणगसुतःसुतपश्चयेऽस्मिन्नृद्दावनेमुनिग
वीनिबहंदुदोह॥२॥वसंततिलकावृत्तं॥अस्यैवदेवज्ञराणगसूनोस्यसुतःश्रीकेशवःसुकविरा
जनकस्मिन्नृद्दावनेसुतपःश्रयेमुनिगवीनिबहंदुदोह॥सुतयोगअइवमुनिगव्यः॥
उपमितआत्रेतितसुरुषः॥शारतद्धितकुकिंतेइत्यू॥टिलाच्चड्डीषु॥तासांनिबहःसमूहःतंदु
दोहदुग्धवान्॥किमर्थं॥अध्ययनाध्वनीन्मूहात्मूहान्अर्थपथःप्रवाहेः प्रतापथितुं॥अध्ययनस्य
अध्वाअध्ययनाध्वातमलंगा =ध्वनी= मिनइअध्ययनाध्वनीना॥अध्ययनमार्गज्ञानरी

श्री
॥९४॥

क्षाः॥अध्यध्वनोयत्वविसळंगामीसर्थेवआत्माध्वनोरेवइति॥अतःप्रकृतिंतेषांमूहाःसमू
हानअर्थपथइवअर्थपथःतस्यप्रवाहाःओघाःतैःसुष्ठुतर्पायेषांतेसुतपसरःसुपुण्याःतै
श्रीयतेसेवनेतनथा॥अत्रायश्लेषः॥सुतपोभिःसेवमानेवनेअध्वगमनेनविघ्नानपथः
प्रवाहेःतर्पयितुंगवोदुग्धंतेतद्वत्सुपुण्यैःसेवमानेस्मिन्नृद्दावनेनाम्निग्रंथेअध्वग्रंथाध्वय
नेनर्थप्रवाहैस्तर्पयितुंमुनयोदुग्धाइति॥तद्वनेभ्यःसारंसंगृहीतमित्यर्थः॥अतएतत्सुते
भएवशोभयिष्यतिकथमइतेभ्यइत्याशंक्याहः॥अबहुदृष्टेधियःकियद्दृष्टःपदग
भीरमधीरमिरंस्यते॥विषदशास्त्रधियांविदमेकदाश्रुतगतंरसनासुनिवृत्स्यति॥५॥
कुतमिलेखितं॥नबहुदृष्टंययासाअबहुदृष्टाबाधीर्यस्यासोअबहुदृष्टधीःतस्यअल्प
दृष्टशास्त्रस्यअदृष्टदृष्टिकियन्तंकिंपरिमाणंयस्यतिकियन्॥विशिष्टगुणमप्येतन्नस्यन
किंचिदितिभावः॥अधीरबुद्धीःअतिरंस्यतेअतिरामंप्राप्स्यति॥अत्रनिशेषणद्वारहेतुः॥
यदितिपदैःगभीरंपदगभीरं॥अतिमंदबुद्धिस्तुपअर्थज्ञानानुत्रपदगंभीरंनादेयाद्वा
दयिष्यतीत्यर्थः॥विषदशास्त्रधियांतुनुविशेषः॥विषदाअसंधिकाशास्त्रेधीर्येषांतेतथा

नेषांनुइदमेवकदाएकवारमेवश्रुतिगतंकर्णाभ्यांरसनासुज्झिक्षुद्वत्स्यतेहङ्ग्राह्य
त्ति।गौत्सरसनासुविद्वत्स्यतेगतं---कस्यापिनोच्यते।इदंकर्णपथेगतंसद्रसनासुविद्व
त्स्यतिइतिरुच्यतिश्रुयोक्तिः।उक्तंहिभर्तृहरिणा।अज्ञःसुखमाराध्यःसुखतरमाराध्य
तेविशेषज्ञः।ज्ञानलवदुर्विदग्धंब्रह्मापितंनरंनरंजयतीति॥इतिग्रंथालंकारः॥
अत्रग्रंथकृदुक्तयुक्तिमत्प्रमाणांसारग्राह्यसम्यक्कृतस्तत्रापिमरुद्विरोधिकुरुचिद्व
र्यदृश्यतेवोद्धृतं॥सद्युक्त्यानुनिरस्यसारमुदितंतत्क्षम्यतांसज्जनैर्नोस्माद्दृश्यसवना
व्रतीतिरिहनेस्यान्नोनरासंविना॥१॥पश्चात्सागरपूर्वनर्तिनटगोग्रामेत्रनंद्याहिमरंभा
पूगरसालशीर्षनिचुलछायाविनानेयसत्॥नानाशास्त्रकलापचतुरःश्रीकेशवस्यात्म
जश्चक्रेकांयुक्तिमतींगणेशविबुधोवृंदावनस्याक्षरान्॥२॥रसनगमनुतुल्ये१४७६
शाकेआनंदवर्षेविवृतिमकृतग्रास्तारदीपिकारमांगणेशः॥यद्दृलिखितमत्यानत्य
क्तंवासदोषंतदतिविमलचोक्तिःशोध्यमिसर्थयेतान्॥२॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

इतिश्रीसकलागमाचार्यवर्यश्रीकेशवसांवत्सरात्मजगणेशविरचितायांबृहद्दै
वज्ञदीपिकारमासमाप्ता॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥
ग्रंथसंख्या२००॥ ॥छ॥ ॥शकें१९२० बहुधान्यसंवत्सरेउदगयनेपौषशुक्ल
त्रयोदश्यांभौमेश्रीमत्सासवडनगरवरनसतिश्रीमदाचार्यान्वयजनितश्रीप
तिज्योतिर्विदनुजेनमल्लारिणालिखितेयंबृहद्दीपिकास्वार्थपरोपकारार्थंच।
तस्यैवेयंनाम्नस्य॥ ॥श्री॥ ॥स॥ ॥दा॥ ॥शि॥ ॥व॥ ॥अ॥ ॥स॥ ॥न्न

१ मंगलाचरणं
१ नक्षत्रशुद्धिप्रकरणं१
७ चक्रंकालमीमां
साध्यायः२
२० मेलकाध्यायः१
२१ नवांशचिंताध्यायः४
२८ ग्रहबलाध्यायः५
लग्नबलाध्याय१)
४१ चंद्रबलविचारः
५२ राहुसूताध्यायः
५४ षड्वर्गादिशुभ
धिकाराध्यायः
६४ गोधूलिकलग्न
विशोधनाध्यायः
६७ मासगोचराध्यायः
७० ग्रहयोगाध्यायः
७१ प्रतिष्ठानेग्रहा
गोचरशुद्धिकथनं
७७ ग्रहबलाध्यायः
८२ सामुद्रिकपर्यंत
मिश्राध्यायः
९१ वधूवरप्रश्नाध्यायः
९४ ग्रंथालंकारः
१५ पृष्टिः

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

॥ विवाहदीपिका समाप्ता ॥

श्री
॥ २६ ॥